

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ

На правах рукопису

ЛУЦЕНКО ВІКТОРІЯ ІВАНІВНА

УДК 336.02:[332.146.2+336.221.22] (477)

ПОДАТКОВО-БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ В
УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник –
доктор економічних наук, професор
Рекова Наталія Юріївна

Краматорськ – 2017

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕН- ТІВ ПОДАТКОВО-БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ МІСЦЕВОГО РОЗ- ВИТКУ	12
1.1. Місцевий розвиток, чинники та передумови його забезпечення..	12
1.2. Інструментарій податково-бюджетної політики в забезпеченні місцевого розвитку за умов централізації та децентралізації фінансо- вої системи.....	32
1.3. Систематизація зарубіжного досвіду використання інструментів податково-бюджетної політики місцевого розвитку.....	39
Висновки до розділу 1.....	54
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДАТ- КОВО-БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ.....	57
2.1. Методичний підхід до оцінки стану місцевого розвитку	57
2.2. Аналіз історико-економічних аспектів і стану податково- бюджетної політики забезпечення місцевого розвитку в Україні	70
2.3. Проблеми інституційного забезпечення податково-бюджетної політики місцевого розвитку в контексті децентралізації фінансової системи.....	95
Висновки до розділу 2.....	110
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВО- БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	114
3.1. Розробка системи забезпечення дієвості податково-бюджетної політики місцевого розвитку в Україні	114

3.2. Напрями інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації в Україні.....	128
3.3. Удосконалення податково-бюджетного моніторингу як інструменту взаємодії влади, бізнесу та громади в питаннях забезпечення місцевого розвитку	138
Висновки до розділу 3.....	148
ВИСНОВКИ.....	152
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	156
ДОДАТКИ.....	180

ВСТУП

Актуальність теми. Успішний розвиток економіки будь-якої країни залежить від багатьох чинників, серед яких збалансований розвиток галузей, сприяння розвитку інновацій, забезпечення повної зайнятості тощо. Не останнє місце серед проблем, розв'язання яких виступає передумовою забезпечення соціально-економічного розвитку національної економіки, посідають питання місцевого розвитку.

На виконання положень Європейської хартії місцевого самоврядування в Україні продовжується реалізація курсу на децентралізацію, що охоплює усі сфери – від освіти й охорони здоров'я до питань створення земельного ринку та змін у податково-бюджетній системі. В Україні цей процес було розпочато з фінансової децентралізації, метою якої стало зміцнення фінансової самостійності територіальних громад та підвищення рівня місцевого розвитку.

Разом із тим, поряд із позитивними змінами відзначається й низка проблем, із якими стикнулися громади при формуванні і використанні фінансових ресурсів для забезпечення соціально-економічного розвитку, передусім, прогалини в інституційному забезпеченні податково-бюджетної політики місцевого розвитку та відсутність системного підходу у формуванні напрямів інтенсифікації акумулювання власних надходжень місцевих бюджетів та податково-бюджетного моніторингу. Таким чином, дослідження щодо формування дієвої податково-бюджетної політики місцевого розвитку за умов децентралізації фінансової системи України є вкрай актуальним та своєчасним.

Вагомий науковий внесок у дослідження проблем формування податково-бюджетної політики на засадах фінансової децентралізації зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені: В. Андерсон [W. Anderson] [136], В. Андрущенко [2], П. Бардхен [P. Bardhan] [137], Ш. Бланкарт [Ch. B. Blankart] [140], Т. Бондарук [9], Р. Берд [R. Bird] [139], Дж. Б'юкенен [J. McGill Buchanan] [142; 143], Д. Вайлдасін [D. E. Wildasin] [208],

О. Василик [15], В. Вишневецький [19; 20], О. Воронкова [24; 23], Д. Вілсон [J. D. Wilson] [209], Д. Віссер [J. W. Visser] [205; 206], І. Волохова [21; 22], О. Кириленко [51; 50], М. Кін [M. Keen] [168], Е. Косова [58; 59], Т. Косова [60], В. Кравченко [63], А. Крисоватий [64], Н. Кузьминчук [66], І. Луніна [72; 71], Р. Масгрейв [R. A. Musgrave] [82], Ч. Маклюр [Ch. E. Jr. McCullure] [167], Б. Найт [B. Knight] [169], В. Оутс [W. Oates] [178; 179], Ю. Пасічник [94], Н. Рекова [110], В. Родченко [111], П. Самуельсон [P. A. Samuelson] [188], О. Сидорова, П. Свяневич [113], Дж. Стігліц [J. Stiglitz] [118], В. Сюторміна [120], М. Томмасі [M. Tommasi] [203], Ч. Тібу [C. M. Tiebout] [202], Ж.-П. Фаге [J.-P. Faguet] [154], В. Федосов [13], І. Чугунов [130], С. Юрій [133] та багато ін.

Однак попри те, що питання формування місцевих фінансів на засадах децентралізації досліджуються вже не одне десятиріччя, та в цій царині наявні як теоретичні так і прикладні результати, інтерес до пошуку шляхів формування більш ефективної податково-бюджетної політики місцевого розвитку продовжується, адже залишається багато нерозкритих питань, що стосуються напрямів інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів через фіскальні інструменти взаємодії влади та бізнесу. Саме ці питання стали відправною точкою для даної роботи та визначили формулювання теми дисертації, її мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану наукових досліджень Донбаської державної машинобудівної академії МОН України, зокрема за темою "Фундаментальні та прикладні аспекти фіскальної децентралізації як засобу реалізації соціально-економічної політики на пост-конфліктних територіях" (номер державної реєстрації 0116U003939, 2016–2017 рр.), у рамках якої дисертантом проаналізовано особливості місцевого розвитку, чинники та передумови його забезпечення, визначено інструментарій податково-бюджетної політики для забезпечення місцевого розвитку за умов централізованого та децентралізованого підходу до формування фінансової системи, розглянуто

зарубіжний досвід використання податково-бюджетних інструментів для забезпечення місцевого розвитку; та "Механізм фінансово-економічного управління розвитком на макро- та мікрорівні" (номер державної реєстрації 0114U003938, 2014–2016 рр.), де виконано історико-економічний аналіз та сучасні проблеми використання податково-бюджетного інструментарію на місцевому рівні та удосконалено методичний підхід до оцінки стану місцевого розвитку, запропоновано систему забезпечення дієвості впливу інструментарію податково-бюджетної політики на місцевий розвиток та обґрунтовано напрями інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретичних положень і науково-практичних рекомендацій щодо формування дієвої податково-бюджетної політики місцевого розвитку за умов фінансової децентралізації в Україні.

Для досягнення мети в роботі були поставлені такі *завдання*:

дослідити сутність, чинники й передумови забезпечення місцевого розвитку;

згрупувати інструментарій податково-бюджетної політики у забезпеченні місцевого розвитку за умов централізації та децентралізації фінансової системи і систематизувати зарубіжний досвід його використання;

удосконалити методичний підхід до оцінки стану місцевого розвитку і реалізувати його під час аналізу стану місцевого розвитку в Україні;

проаналізувати історико-економічні аспекти і проблеми реалізації та інституційного забезпечення податково-бюджетної політики місцевого розвитку в контексті децентралізації фінансової системи України;

запропонувати систему забезпечення дієвості впливу інструментарію податково-бюджетної політики на місцевий розвиток;

обґрунтувати напрями інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів за умов фінансової децентралізації в Україні;

сформувати рекомендації з удосконалення податково-бюджетного моніторингу як інструменту взаємодії влади, бізнесу та громади в питаннях за-

безпечення місцевого розвитку.

Об'єктом дослідження є процес формування і реалізації податково-бюджетної політики місцевого розвитку за умов фінансової децентралізації.

Предмет дослідження – теоретико-методичні основи та науково-практичні підходи до формування інструментарію податково-бюджетної політики для забезпечення місцевого розвитку за умов децентралізації фінансової системи України.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу проведеного дослідження складають сукупність розробок вітчизняних і зарубіжних учених у сфері суспільних фінансів і оподаткування, місцевого соціально-економічного розвитку.

Для розв'язання завдань дисертаційної роботи використано загально-наукові та прикладні методи досліджень: *аналіз і синтез* (для виявлення чинників і передумов забезпечення місцевого розвитку), *системний підхід, абстрактно-логічний метод* (для систематизації зарубіжного досвіду використання інструментів податково-бюджетної політики для забезпечення місцевого розвитку, формування системи забезпечення дієвості впливу податково-бюджетних інструментів на місцевий розвиток в умовах України), *історичний метод* (для історико-економічного обґрунтування особливостей використання податково-бюджетних інструментів місцевого розвитку в Україні); *економіко-статистичний аналіз, групування, зведення* (для виявлення основних тенденцій фінансового забезпечення місцевого розвитку в Україні, формування методичного підходу до його оцінки за умов фінансової децентралізації); *методи порівняльного аналізу, індукції і дедукції* (для виявлення особливостей, притаманних місцевому розвитку та податково-бюджетним системам в зарубіжних країнах, виділення закономірностей місцевого оподаткування в Україні, обґрунтування пропозицій щодо інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів за умов децентралізації).

Інформаційну базу дослідження складають законодавчі і нормативно-правові акти України і зарубіжних країн, статистичні дані Державної фіска-

льної служби України, Державної служби статистики України та статистичних установ зарубіжних країн, аналітичні матеріали міжнародних організацій, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у подальшому розвитку теоретичних і науково-методичних положень щодо формування податково-бюджетної політики місцевого розвитку у специфічному інституційному середовищі України за умов децентралізації фінансової системи. До основних положень та результатів, які визначають наукову новизну виконаного дослідження, належать такі:

удосконалено:

групування інструментів податково-бюджетної політики місцевого розвитку, яке, на відміну від існуючих, здійснено за типами централізації та децентралізації фінансової системи з визначенням показників результативності впливу на місцевий розвиток; на відміну від існуючих, це дозволяє окреслити набір інструментів податково-бюджетної політики, які можуть бути використані за умов децентралізованих фінансів в Україні;

систему забезпечення дієвості впливу інструментів податково-бюджетної політики на місцевий розвиток; на відміну від існуючих, в її основу покладено: визначення чіткої мети місцевого оподаткування (за кожним податком чи збором); активне залучення членів територіальної громади до участі у розробці стратегічних напрямів місцевого розвитку, особливо при визначенні розмірів витрат на місцеві суспільні блага та формуванні джерел їхнього фінансування; запровадження краудфандингу як інструменту співфінансування проектів місцевого розвитку; імперативність впровадження систематичного податково-бюджетного моніторингу на місцевому рівні та оприлюднення його результатів з метою побудови довірчих відносин між владою, територіальною громадою та бізнесом;

методичний підхід до оцінки стану місцевого розвитку, який, на відміну від інших, базується на оцінці варіації показників, що відображають ресурсні (інвестиції в основний капітал), соціальні (доходи населення) та управ-

лінські (міжбюджетні трансфери) чинники забезпечення місцевого розвитку і стан якості життя як його результат; перевагою зазначеного підходу є визначення нерівномірності їх алокації та результатів за територіальною ознакою для визначення територій (громад), які потребують спеціальної уваги при застосуванні інструментарію податково-бюджетної політики;

дістали подальшого розвитку:

теоретичний підхід до формування політики місцевого розвитку як до сукупності заходів із розв'язання проблем територіальної алокації чинників виробництва, створення передумов для забезпечення якості життя місцевої громади та раціоналізації інструментів розподілу повноважень, відповідальності за формування і використання фінансових ресурсів за обмежень, які накладаються алокацією чинників виробництва; на відміну від існуючих підходів даний визначає чинники (ресурсні, соціальні, управлінські, місце розташування) та передумови (історичні, законодавчі, геополітичні, фінансово-економічні) забезпечення місцевого розвитку; це дозволяє подолати обмеженість традиційних підходів економічної науки у поясненні змісту політики місцевого розвитку і постулювати релевантність податково-бюджетного інструментарію у досягненні її цілей;

групування передумов низької результативності реалізації податково-бюджетної політики місцевого розвитку в Україні в історичному контексті (на основі співвіднесення історичних моделей самоврядування на території України з інструментами податково-бюджетної політики) та за умов сьогодення (за основними групами чинників забезпечення місцевого розвитку); його перевагою є визначення пріоритетів удосконалення податково-бюджетної політики місцевого розвитку в ході поглиблення адміністративної та фінансової децентралізації;

напрями інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації, відмінною рисою яких є акцент на визначенні метою оподаткування землі та нерухомості, раціональне використання таких об'єктів; ретельний підхід до визначення об'єктів оподатку-

вання та бази оподаткування нерухомості (перевірка їхньої наявності та відповідних характеристик у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно); проведення адміністративної та роз'яснювальної роботи щодо надходжень суми податку на доходи фізичних осіб до бюджетів органів місцевого самоврядування; стимулювання зацікавленості бізнесу у створенні нових робочих місць як потенціалу для збільшення податкових надходжень;

рекомендації з удосконалення податково-бюджетного моніторингу як інструменту взаємодії влади та бізнесу, які на відміну від існуючих пропонують відкриття публічного доступу до інформації про формування та виконання місцевого бюджету в контексті забезпечення місцевого розвитку в адаптованому до вимог населення та бізнесу вигляді та спрямовані на побудову довірчих відносин між населенням, бізнесом та владою на засадах прозорості визначення довгострокових та короткострокових пріоритетів фінансової політики на місцевому рівні.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що теоретичні положення дисертаційної роботи доведено до рівня конкретних методик і рекомендацій з удосконалення інструментів податково-бюджетної політики для забезпечення місцевого розвитку в умовах фінансової децентралізації. До результатів, які мають найбільше практичне значення, належать такі: методичні підходи до модернізації податково-бюджетного моніторингу та до оцінки стану місцевого розвитку, які впроваджено в діяльність Департаменту фінансів Донецької обласної державної адміністрації (довідка № 01–17/3–4309 від 07.12.2016 р.), напрями інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації, які були враховані в ході розробки рекомендацій із удосконалення заходів податково-бюджетної політики для потреб територіальних громад та місцевого розвитку Фінансовим управлінням Краматорської міської ради (довідка № 02/16-1443 від 22.11.2016 р.); рекомендації щодо використання принципів краудфандингу як інструменту фінансування проектів місцевого розвитку, які використано ГО «Східноукраїнське патріотичне об'єднання» при реалізації проекту

«Сприяння участі громад в добровільному та демократичному процесі децентралізації» (довідка № 13/16 від 01.12.2016 р.). Результати дисертаційної роботи використовуються також у навчальному процесі Донбаської державної машинобудівної академії МОН України при викладанні курсів «Місцеві фінанси» та «Бюджетна система» (довідка від 17.11.2016 № 085–06/84).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою, в якій представлено авторський підхід до розробки основних положень щодо формування дієвої податково-бюджетної політики місцевого розвитку в умовах фінансової децентралізації в Україні. Із наукових робіт, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї, які отримані в результаті індивідуальних досліджень. Їх зміст конкретизовано в переліку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи були оприлюднені на чотирьох міжнародних науково-практичних конференціях: «Dezvoltarea sistemelor sociale și economice într-un mediu competitiv la nivel global» (Кишинев, 2016 р.), «Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності» (Кременчук, 2016, 2015 рр.), «Регіональний розвиток – основа становлення української держави» (Донецьк, 2014 р.).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено в 11 наукових працях, із яких сім – статті у наукових фахових виданнях України (у т.ч. дві – у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз); чотири – публікації у матеріалах конференцій. Загальний обсяг публікацій складає 4,8 ум.-друк. арк., з яких особисто автору належить 4,15 ум.-друк. арк.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ПОДАТКОВО-БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ

1.1. Місцевий розвиток, чинники та передумови його забезпечення

Чим більше світова система стикається з проявами глобалізації, тим більш актуальними та значущими стають питання ролі регіонів у житті суспільства. В останні роки важливість місцевого розвитку підкреслюється загальною світовою тенденцією до регіоналізації та місцевого розвитку [197; 194].

Напрями децентралізації фінансової системи є актуальною темою дослідження в наробках іноземних та вітчизняних науковців. Серед зарубіжних авторів робіт в сфері аналізу використання інструментів податкової та бюджетної політики в умовах децентралізації доцільно виділити таких: Ж.-П. Фаге [154] аргументує доцільність децентралізації в контексті підвищення ефективності управління, мотивації реальних реформ щодо передачі повноважень, що супроводжується підвищенням політичної конкуренції, суспільної відповідальності та зменшенням політичної нестабільності; М. Гош [155] обґрунтовує проблеми фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування через аналіз фінансової бази місцевих бюджетів та інструментів податкової політики, що її визначають; Ш. Строшейн [192] розглядає основні етапи децентралізації у Східній Європі (у т.ч. в Україні) у 90-ті роки XX століття; Ч. Тібу [201] визначає сутність та основні принципи теорії децентралізації фінансової системи через забезпечення рівноваги між можливостями влади та потребами громадян різних регіонів, які мешкають у країні; Д.С. Райт [210] аналізує принципові особливості міжбюджетних відносин за фазами їх розвитку.

Дослідженню податкових та бюджетних інструментів в сучасних умовах місцевого розвитку присвячено роботи вітчизняних авторів. Так, М.О. Баймуратов обґрунтовує, що місцеве самоврядування має велике значення для суспільства в загальноісторичному розрізі, а створення його ефективної вітчизняної моделі сприяє як розвитку територій окремої країни, так й держав-членів світового співтовариства для усунення кризових явищ на світовому рівні [5, с. 29; 4, с. 167]. О.М. Бориславська, І.Б. Заверуха, А.М. Школик та інші [28] досліджують досвід специфіки формування та функціонування місцевого самоврядування в розвинених країнах Європи та в Україні через еволюцію уявлень про державу та територіальне врядування. Я.В. Верменич [16] визначено концептуальні підходи щодо дослідження періодизації адміністративно-територіального устрою України з позиції специфіки її регіонів. В.П. Вишневським, Л.О. Збаразською, М.Ю. Заніздрою, В.Д. Чекіною та іншими вченими [90] встановлено залежність інноваційного, екологічно чистого розвитку регіонів країни від податкових та бюджетних інструментів регулювання та фінансового забезпечення. О.П. Кириленко [50] визначено вплив міжбюджетних відносин на муніципальні фінанси в умовах децентралізації та фінансового вирівнювання територій країни. О.А. Музиною [87] проведено аналіз фінансового забезпечення місцевого самоврядування через висвітлення особливостей правового регулювання закріплених і власних доходів місцевих бюджетів України.

Практика організації та здійснення місцевого самоврядування в Україні та зарубіжних країнах переконливо доводить, що кожен новий етап державного будівництва супроводжується децентралізацією фінансової системи з метою забезпечення місцевого розвитку. Разом з тим, незважаючи на всі вжиті державою зусилля, ще залишаються окремі проблеми щодо використання інструментів податково-бюджетної політики у діяльності органів місцевого самоврядування, які, на жаль, остаточно не вирішені в повній мірі на теперішній час.

Наразі на перше місце виносяться питання підвищення економічного добробуту та якості життя, стимулювання місцевого розвитку та розподілу обов'язків між центральними та місцевими органами влади, фінансування місцевих суспільних благ. В цьому контексті актуальним завданням становиться визначення сутності, чинників та передумов забезпечення місцевого розвитку, визначення парадигми місцевого розвитку країни.

Реформа децентралізації має на меті забезпечення місцевого розвитку шляхом створення самодостатніх територіальних громад. Поступові кроки щодо передачі повноважень від центральної влади органам місцевого самоврядування вже відбуваються, в пріоритетах місцевого розвитку – підвищення конкурентоспроможності та зміцнення фінансової самостійності. Аналіз доробку сучасної економічної теорії дозволяє виявити три основних підходи у визначенні сутності і передумов місцевого розвитку (рис. 1.1).

Їх узагальнення дає змогу конкретизувати базові проблеми забезпечення місцевого розвитку: неоднорідність алокації чинників забезпечення економічного зростання та виробництва суспільних благ між територіями; наявність одночасно специфічних місцевих потреб у суспільних благах і певного загальнодержавного стандарту їх надання; необхідність одночасного стимулювання самостійності місцевих громад в забезпеченні власного розвитку та гарантування відносно однакового рівня якості життя в місцевих громадах в межах певної країни; різний потенціал використання інструментів розв'язання попередніх проблем. З огляду на сказане формування дієвої політики забезпечення місцевого розвитку має ґрунтуватися на окресленні чинників та передумов останнього та виборі адекватних інструментів впливу як на самі чинники та передумови, так і на наслідки їх реалізації.

Рис. 1.1. Теоретичні підходи до розуміння сутності і передумов місцевого розвитку

Регіональні концепції розвитку включають, як правило, комплексний механізм вирішення проблем регіонального розвитку, що складається з інструментів ефективного використання внутрішніх ресурсів регіону, створення виробничих комплексів, вирівнювання розвитку окремих регіонів. Що ж стосується теоретичних аспектів місцевого розвитку, то найближчими до них є дослідження з регіонального розвитку. Широко відомими теоріями регіонального розвитку є класичні (або неокласичні¹) теорії та моделі місцевого (регіонального) розвитку (зростання) та концепції ендегенного зростання.

Неокласичні теорії та моделі розглядають економічний розвиток як кількісне зростання економіки шляхом визначення обсягу створюваного в економіці продукту і обсягу отриманого доходу, які в свою чергу залежать від величини використовуваних факторів виробництва (метод визначення регіонального зростання Дж. Бортса, модель зростання Кобба-Дугласа, модель економічного зростання Р. Солоу і Т. Свана, Х. Зіберта тощо).

Яскравими представниками цього напрямку досліджень є Р. Солоу [191], Т. Сван [193], Г. Менк'ю [176]. Згідно з положеннями розроблених ними моделей основними чинниками місцевого (регіонального) розвитку є традиційні виробничі витрати, а також витрати, пов'язані з соціальними, політичними та географічними аспектами розвитку.

Перевагами неокласичних моделей вважаються можливість визначення напрямів руху чинників виробництва, врахування міжрегіональної торгівлі та мобільності чинників виробництва, умов вільної конкуренції. Основним недоліком цих досліджень є припущення про те, що всі території (регіони) є рівними за показниками частки фізичного та людського капіталу у валовому регіональному продукті (ВРП), технічного прогресу, норм амортизації, приросту населення тощо. Проте на практиці створити такі умови для місцевого розвитку майже неможливо.

¹ В різних джерелах одні й ті ж концепції відносять до різних течій економічної думки. Див., наприклад, [25, с. 46; 194, с. 76].

Представником класичних моделей є також теорія експортної (або економічної) бази, в якій економічний розвиток місцевих громад здійснюється за рахунок зовнішнього попиту на товари і послуги, вироблені всередині громади, який залежить від доходів населення, обсягів і темпів зростання виробництва, рівня зайнятості населення і т. п.; при цьому екзогенний сектор стимулює внутрішні елементи регіональної економіки (концепція економічної бази У. Айзарда, Х. Боса [10]). Послідовниками цієї економічної течії є П. Кругман, М. Портер, Е. Мейр, Е. Райнерт [25].

До переваг цієї теорії відносять врахування регіональних або просторових чинників; деякі вчені стверджували, що реалізація рекомендацій з місцевого розвитку, основана на цій теорії, дозволяє залучати інвесторів, проводити технологічну модернізацію [173] та підтримувати експорту діяльність місцевих виробників [174]. Проте й вона має недоліки, які полягають у малій кількості змінних та неможливості утворення однорідної системи.

Тому наступним кроком стали дослідження, пов'язані з новою теорією торгівлі (new theory of trade), де підвищувалася роль експортної діяльності, розвитку інфраструктури, освіти та пояснювалася спеціалізація виробництва та експорту в різних регіонах, теорією продукту (basic product theory), яка пояснювала довгострокові фактори регіонального економічного зростання – поступову спеціалізацію окремих видів продукції, вдосконалення організації виробництва і зниження вартості господарських операцій [194].

Також слід відмітити теорію гнучкого виробництва (Ч. Ф. Сейбл, Дж. Цетлін [187]), регіональних (місцевих) інноваційних мереж (територіально-виробничих систем) (дослідницька група GREMI), теорію промислових кластерів (П. Кругман [170], М. Портер [99]).

Проте класичні теорії регіонального розвитку не враховують роль соціального розвитку, інновацій, інвестицій в людський та виробничий капітал, діяльності місцевих громад тощо. Ці прогалини класичних теорій намагалися закрити представники теорії ендогенного розвитку.

Характерною особливістю ендегенного розвитку є економічне зростання на основі створення, збільшення і використання внутрішніх ресурсів на кожному рівні – місцевому, регіональному, національному; при чому саме в регіонах та містах з високою концентрацією виробництва створюються умови для інновацій та обміну знаннями між підприємствами.

В розробках, основаних на теорії ендегенного розвитку, місцева громада, створена в процесі тривалої взаємної адаптації людини у навколишньому середовищі, інтеграції екологічного та культурного простору в єдине ціле, займає особливе місце. Тобто на перше місце виходить модернізація на мікрорівні (регіони, місцеві системи), а не на макрорівні (країни, світ). В рамках цієї теорії широко відомі концепція самоорганізації економічного простору (П. Кругман [171]), еволюційна "path dependence" концепція розвитку регіону (Д. Норт [91], Б. Артур [141]).

Дослідити прямий зв'язок між податково-бюджетною політикою країни та місцевим розвитком, використовуючи положення вищезазначених теорій вкрай важко, вирішити таке завдання покликана теорія фіскального федералізму, основні положення якої будуть розкриті нижче. Проте детальний аналіз теорій місцевого (регіонального) розвитку дозволив виявити чинники забезпечення місцевого розвитку. До них відносяться природні ресурси, що мають важливе значення у господарській діяльності підприємств, розташованих на території громади, фінансові ресурси у вигляді інвестицій та доходів підприємств і місцевих бюджетів (ресурсний чинник); державні органи та органи місцевого самоуправління (управлінський чинник); люди як члени територіальної громади та як соціальний капітал (соціальний чинник) і чинник місцезнаходження – наскільки далеко територіальна громада розташована від центру (столиці, обласного центру) (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Чинники місцевого розвитку (згідно з положеннями теорій регіонального економічного розвитку)

Чинник місцезнаходження. Місце розташування територіальної громади грає не головну, проте важливу роль: у більшості випадків близькість до "центру" гарантує вищий рівень розвитку виробничої та соціальної інфраструктури, скорочує витрати на транспортування готової продукції, збільшує кількість потенційних споживачів товарів та послуг, підвищує потенціал отримання висококваліфікованих спеціалістів (навчання у вишах "центру") та вищого рівня медичних послуг; у близьких до "центру" районах чисельність населення більше, ніж у тих, що знаходяться подалі.

Соціальний чинник забезпечення місцевого розвитку в останній час набуває все більшої значущості. З одного боку люди розглядаються як капітал. Слід уточнити, що в даному дослідженні люди розглядаються не як людський капітал, який має індивідуальні вигоди, а як соціальний капітал, що надає вигоди всій соціальній спільноті. Таким чином, місцевий розвиток залежить від того, як використовується соціальний капітал, адже конкурентоспромож-

ність території прямо залежить від якості соціального капіталу, тобто здатності членів громади отримувати нові знання, адаптуватися до змін зовнішнього середовища, створювати інноваційні продукти; не менш важливим показником є рівень зайнятості населення.

Також місцевий розвиток залежить і від ступеня довіри членів громади один до одного та до органів місцевого самоуправління. Можливим виходом із такої ситуації може бути застосування положень "теорії договорів" для підвищення ступеня захищеності, зниження ймовірності конфліктів та справедливого розподілу вигід між владою, суспільством і бізнесом.

З іншого боку, люди – це члени територіальної громади, споживачі суспільних послуг, що надаються органами місцевого самоврядування. Ступінь місцевого розвитку в даному випадку залежатиме від якості наданих послуг. Тому соціальний чинник тісно пов'язаний з чинником наявності ресурсів, а саме фінансових ресурсів територіальної громади.

В більшості країн місцеві послуги надаються за рахунок коштів місцевих бюджетів, проте досить часто власних коштів на місцях бракує і якість надання суспільних послуг залежить від обсягів державної допомоги (дотацій та субвенцій з державного бюджету). Виходом із цієї ситуації можуть бути альтернативні способи підвищення якості місцевих послуг, засновані на положеннях теорії соціальної економіки – виробництві товарів і послуг з метою збалансування економічного зростання та згуртування суспільства, що будуються на пріоритетах людини, добровільного та відкритого членства, управління, спільності інтересів, відповідальності тощо [3].

Управлінський чинник. Передача частини державних функцій на місцевий рівень є серйозним випробуванням для місцевих органів влади. Нестача необхідних фінансових і матеріальних ресурсів спонукає до термінового пошуку життєво важливих для громади ресурсів, спробам використання нових фінансових інструментів або просто збільшує обсяги міжбюджетних трансфертів на фінансування суспільних послуг громади. У свою чергу держава позбавляється від деяких соціальних функцій, передаючи їх в управління мі-

сцевим органам влади, проте за нею залишається контроль за використанням наданих ресурсів. Таким чином якість системи місцевого самоврядування та спроможність місцевих органів влади забезпечувати соціально-економічні умови розвитку територій стають важливим чинником місцевого розвитку.

Важливими показниками є спроможність органів місцевого самоврядування здійснювати власні та делеговані повноваження, ефективно розпоряджатися наявними ресурсами та мати механізми залучення додаткових фінансових ресурсів із зовнішніх джерел, ступінь довіри членів громади до представників місцевої влади, ступінь прозорості їхньої діяльності, спроможність ефективного використання комунальної власності громади, земельних ресурсів, гарантування соціальної стабільності та безпеки тощо.

Не менш важливим показником є ступінь самостійності органів місцевого самоврядування у вирішенні питань розподілу повноважень та фінансових ресурсів.

Ресурсний чинник. Значення ресурсів важко переоцінити: ефективне та раціональне використання ресурсів здатне стати каталізатором місцевого розвитку. З одного боку, ресурси є одним із чинників виробництва, необхідних для функціонування підприємств; вміле визначення місць будівництва тих чи інших підприємств забезпечує раціональне використання сировинних, паливних, водних та інших ресурсів, скорочує витрати транспортування готової продукції. Важливою умовою для місцевого розвитку є визначення ступеня повноти забезпеченості громади власними ресурсами, оцінки того, які галузі та види виробництв можуть найбільш ефективно розвиватися на території громади з наявним ресурсним потенціалом, розміру витрат на транспортування необхідних підприємствам громади ресурсів, оцінки ступеня раціонального використання земельних ресурсів та готовності громади на впровадження засад "зеленої" політики у свою життєдіяльність, врахування ринкової кон'юнктури, розвитку економічних процесів та технологій у світі й державі.

З іншого боку – це власність територіальної громади, вміле користування якою може дати поштовх до суспільної активності та збільшити фінансовий потік до місцевого бюджету. Прикладом може бути рішення громади про створення туристичного табору, тематичного парку, виставочного центру тощо. Таким чином, ступінь використання місцевих ресурсів може бути одним з показників місцевого розвитку.

Проте одним з найбільш важливих ресурсів, що мало розглядаються у вищенаведених моделях та концепціях, є власні фінансові ресурси територіальної громади та фінансова допомога з державного бюджету на покриття витрат по забезпеченню громади суспільними послугами. Формування власних місцевих ресурсів відбувається через інструменти податково-бюджетної політики, а теоретичні положення цих процесів описує теорія фіскального федералізму.

До групи неокласичних економічних теорій входить теорія раціонального вибору, згідно з якою раціональні рішення приймаються у процесі відносин обміну між раціональними індивідами. Тобто, маючи інформацію про умови виробництва і споживання, людина або підприємство здійснюють певні транзакції до тих пір, коли наступна транзакція вже не може надати вигад жодній стороні без збитку для іншої. У цьому випадку суспільство досягає економічної рівноваги (Парето-ефективного стану) [131].

Проте у повсякденній діяльності виникають ситуації та обставини, коли ринковий механізм нездатний забезпечити розміщення ресурсів відповідно до індивідуальних переваг. І тоді у раціональний вибір втручається держава, надаючи суспільні блага, які призначені для споживання не одним, а багатьма членами суспільства. У роботі "The theory of public expenditure" П. Самуельсон доводить, що споживання суспільних благ однією людиною не призводить до зниження обсягів їх споживання іншими, тобто таке споживання є спільним та рівним [188], тому визначити необхідну кількість суспільних благ на відміну від інших (приватних) товарів, отриманих за принципом "попит-пропозиція", майже неможливо.

Іншою характерною рисою місцевих суспільних благ є те, що вони виробляються та споживаються на обмеженій території (село, місто, область), тому можуть бути специфічними для окремо взятого географічного місця розташування.

Згідно позицій фіскального федералізму місцеві органи самоврядування повинні мати самостійність у визначеності потреб щодо суспільних благ, пошуку ресурсів для їх надання, тобто мати у своєму розпорядженні інструменти, що генеруватимуть постійний та стабільний потік грошових коштів для фінансування місцевих суспільних товарів та послуг. Таким чином, наявність місцевих фінансових ресурсів сприятиме місцевому розвитку та ефективному перерозподілу доходів.

На рис. 1.3 представлено основні принципи теорії фіскального федералізму, представників-основоположників цього напрямку досліджень та коротке пояснення цих принципів.

Положення цієї теорії виявилися настільки вдалими, що послугували основою для розроблення положень Європейської Хартії про місцеве самоврядування (1985 р.). Розроблена і прийнята за ініціативою Постійної конференції місцевих і регіональних органів влади в Європі, Хартія покликана на забезпечення і захист прав місцевих органів самоврядування як найбільш близьких до громадян і таких, що дають їм можливість брати участь в ухваленні рішень, які стосуються умов їх повсякденного життя [33].

У положеннях Хартії прописано, що "виконання державних повноважень, як правило, повинно покладатися переважно на органи влади, які найбільш близькі до громадян. Надання будь-яких із цих повноважень іншому органу влади повинно проводитися з урахуванням обсягу і природи поставленого завдання, а так само вимог ефективності і економії. ...

... Органи місцевого самоврядування мають право в рамках національної економічної політики на володіння достатніми власними коштами, якими вони можуть вільно розпоряджатися для здійснення своїх функцій.

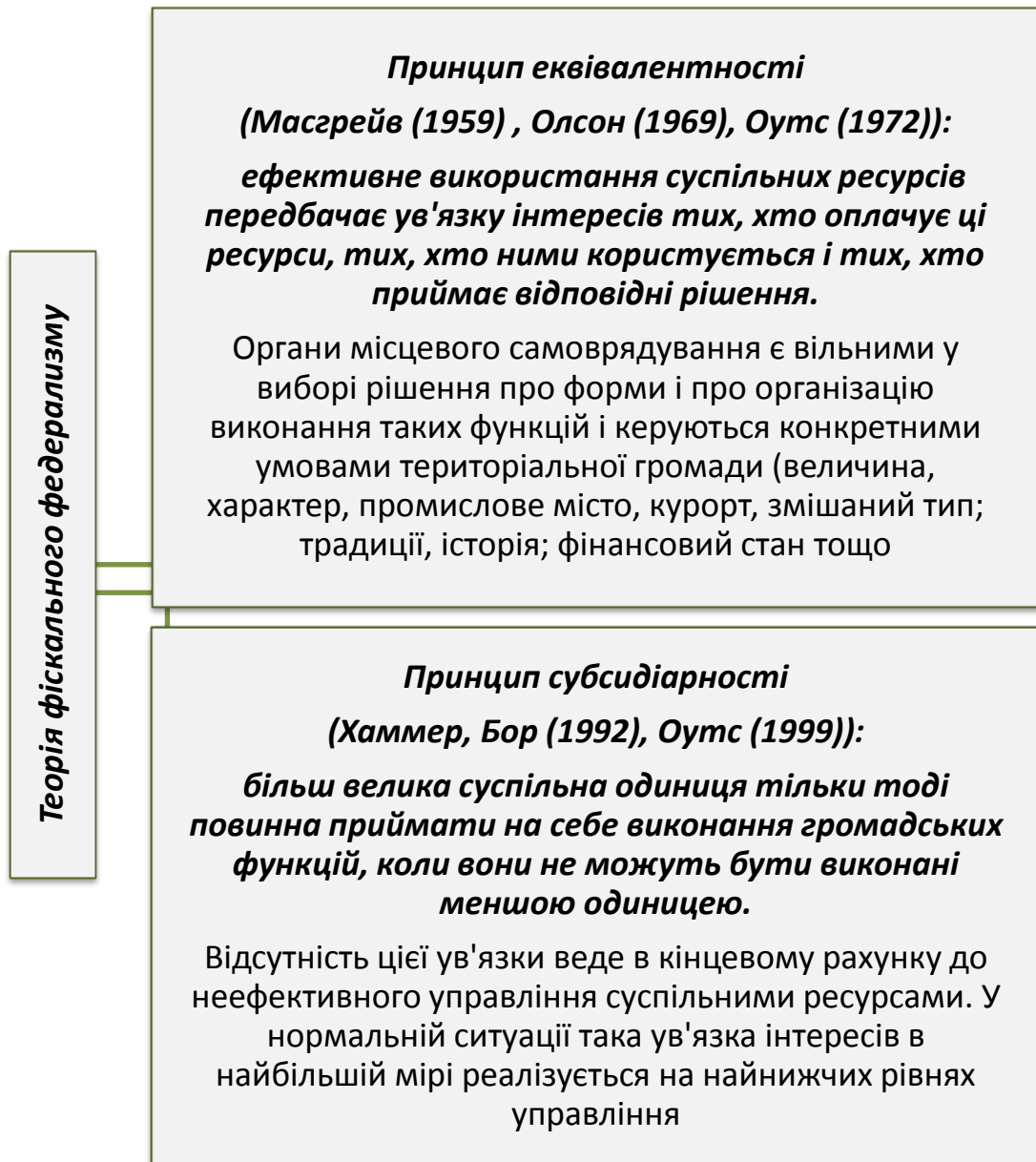

Рис. 1.3. Основні принципи фіскального федералізму

Складено за: [177; 182].

Кошти органів місцевого самоврядування мають бути пропорційними до наданих їм конституцією або законом повноважень" [33].

Таким чином, основоположною концепцією фінансового забезпечення територіальних громад є те, що їх суспільні товари і послуги повинні оплачуватися тими, хто отримує вигоди від їх надання. Таким чином у розпорядженні органів місцевого самоврядування повинен бути такий обсяг фінансо-

вих ресурсів, який покриє визначені громадою та органами місцевого самоврядування обсяг витрат.

Головним джерелом наповнення місцевих бюджетів є податкові надходження. Вони, як правило, складаються з місцевих податків та частки загальнодержавних (або/та регіональних) податків. В більшості країн місцеві податки є основою дохідної частини місцевих бюджетів. Поясненням цьому є те, що саме місцеві податки найбільш відповідають принципам вигоди (*benefit principle*) та платоспроможності (*ability-to-pay principle*) і є своєрідною платою за місцеві суспільні послуги, які отримують члени територіальної громади.

Згідно з принципом вигоди члени територіальної громади, одержуючи прямі вигоди від суспільних товарів і послуг, самі фінансують ці суспільні блага через сплату податків, так, якби вони їх купували.

Принцип платоспроможності будується на припущенні про те, що розмір податку визначається, виходячи із здатності платника податків його заплатити; на місцевому рівні така інформація буде найбільш достовірною та легкою для отримання. За цим принципом реалізується ідея пропорційності і мінімізації податкового тягара між членами співтовариства за допомогою дотримання горизонтальної і вертикальної рівності в оподаткуванні [198, с. 204].

Таким чином встановлено, що основні принципи теорії фіскального федералізму стали основою для побудови децентралізованої системи управління, за якої розподіл повноважень та фінансів є найбільш прийнятними та природними для мешканців територіальних громад як платників податків та отримувачів суспільних благ.

Важливим аспектом у дослідженні забезпечення місцевого розвитку є аналіз передумов, за якими формується і розвивається система місцевого самоврядування територіальної громади. Від них залежить ступінь того, які форми власності переважають на цій території (приватної, комунальної, державної), наскільки розвиненими є ринкові структури, ринкові відносини та

методи управління. До таких передумов можна віднести законодавчі, історичні, економічні, соціо-культурні, геополітичні передумови та ін. Далі розглянуто передумови, що мають найбільший вплив на місцевий розвиток.

Законодавчі передумови. Основні напрями місцевого розвитку зумовлюється завданнями, що регламентовані в Конституції країни, Європейській Хартії про місцеве самоврядування та законодавстві про місцеве самоврядування.

Так, в Україні згідно положень Конституції України засади місцевого самоуправління визнаються законом; місцеві органи влади наділені обов'язками забезпечувати законність і правопорядок, додержання прав і свобод громадян, виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, підготовку та виконання відповідних бюджетів, звіт про виконання відповідних бюджетів та програм, взаємодію з органами місцевого самоврядування та реалізацію інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень (Ст. 119) [53].

Конституцією України визначено, що місцеве самоврядування є правом територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення (Ст. 140), користуючись матеріальною і фінансовою базою у вигляді майна, доходів місцевих бюджетів, інших коштів, землі і природних ресурсів та об'єктів спільної власності (Ст. 142). Аналогічні положення містяться й в Законі України "Про місцеве самоврядування" [41].

Положення Конституції про те, що держава бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування та фінансово підтримує місцеве самоврядування водночас перекреслюють всі положення теорії фіскального федералізму, лишаючи місцеві органи самоуправління стимулів для місцевого розвитку, адже на рівні Конституції регламентовано, з одного боку, компенсування будь-яких витрат органів місцевого самоврядування, а з іншого, те, що ці витрати виникають через рішення органів державної влади, а не ор-

ганів місцевого самоуправління. Інститут делегованих повноважень дозволяє владі тримати місцеве самоврядування під постійним контролем.

Для прикладу, у США відсутнє пряме підпорядкування органів місцевого самоврядування державній владі та існує певна незалежність муніципалітетів від центрального уряду й уряду штатів. У Конституції США відсутні норми, що безпосередньо регулюють місцеве управління – структура, функції місцевого (муніципального) управління встановлюються на рівні штатів. Конституція відносить вирішення питань адміністративно-територіального поділу та впровадження системи місцевого самоврядування до компетенції штатів [92]. В Фінляндії згідно Конституції місцеве управління ґрунтується на принципі самоврядування громадян, які проживають на території муніципалітету; муніципалітети мають право встановлювати власні податки, що дозволяє їм надавати всі основні види суспільних послуг членам муніципалітету [128].

Суттєвим кроком до розвитку місцевого самоврядування стало прийняття Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. В Концепції чесно визнано, що "система місцевого самоврядування на сьогодні не задовольняє потреб суспільства. Функціонування органів місцевого самоврядування у більшості територіальних громад не забезпечує створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, надання населенню органами місцевого самоврядування, утвореними ними установами та організаціями високоякісних і доступних адміністративних, соціальних та інших послуг на відповідних територіях" [55]. Також положення Концепції містять аналіз проблем, які потребують розв'язання, та шляхи і способи реалізації мети, що складається з "визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення ін-

тересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад".

Цей процес було розпочато реформою децентралізації – розмежування повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування та передачі бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування. На цей час прийнято низку законів, постанов, розпоряджень та інших підзаконних актів, що є новими для нашої країни, або вносять зміни у діюче законодавство (Бюджетний та Податковий кодекси, закони): про засади державної регіональної політики та стратегію регіонального розвитку, об'єднання територіальних громад, податкову реформу та реформу міжбюджетних відносин, фінансову забезпеченість та особливості формування та виконання бюджетів об'єднаних територіальних громад, розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг і т. п. Більш широкий перелік змін, що були внесені до законодавства країни в останні роки на вимогу реалізації принципів децентралізації, надано в [43].

Всі ці зміни так чи інакше вносять корективи до місцевого розвитку – переходу до середньострокового планування регіонального (місцевого) розвитку, подальшої фінансової децентралізації, впровадження інноваційних форм залучення фінансів для надання суспільних послуг. Таким чином законодавчі передумови мають суттєвий вплив на місцевий розвиток.

Історичні та геополітичні передумови. Через те, що протягом всієї історії місцевий розвиток підпадав під вплив східної та західної парадигми економічного розвитку, цілісної та чіткої картини розвитку територій нашої країни скласти майже неможливо.

До середини XIV ст. на території сучасної України проходило становлення та розвиток самобутніх місцевих форм самоврядування та відносин. Було утворено міцну централізовану форму правління, за якої встановлювалися загальнодержавні податки та збори, проте орган місцевого самоуправ-

ління – віче – мав важливу роль у вирішенні місцевих проблем судового та адміністративно-організаційного характеру [57].

Потім до середини XIX ст. вплив на місцевий розвиток мала, з одного боку, європеїзація, а з іншого, русифікація, тому автентичність форм місцевого розвитку була розбавлена західноєвропейськими та російськими моделями.

За часів Галицько-Волинського князівства (а потім Австро-Угорщини) принципи самоврядування базувалися на магдебурзькому праві, за яким міське населення звільнялося від контролю урядової адміністрації та мало можливість свого корпоративного самоврядування [49]. Згодом вони почали застосовуватися й на території Великого князівства Литовського. Окремо доцільно виділити зародження українських місцевих рад на Січі (козацьке самоврядування). На території, що потрапила до Російської імперії, магдебурзьке право та суверенність громад було скасовано, було створено міські думи та земські установи.

На початку XX ст. були спроби збудувати українську модель місцевого самоврядування (УНР, ЗУНР), проте вони закінчилися через військові дії та неузгодженість між колоніальними адміністраціями [69]. За часів Радянського Союзу питання місцевого розвитку вирішувалися централізовано. Більш детально розвиток місцевого самоврядування досліджено у п. 2.1.

З отриманням незалежності наприкінці XX ст. в Україні розпочалися спроби формування своєї сучасної системи місцевого самоврядування. Проте історично складені передумови роблять цей процес складним і суперечливим. Відхід від централізованої системи управління відбувається надто повільним та нерішучим, а концепції та стратегії, що приймаються на законодавчому рівні, в повній мірі не реалізуються, а пошук власної моделі місцевого розвитку продовжується. То ж історичні передумови, які формували й соціокультурні особливості розвитку громад, мають значний вплив на розвиток системи місцевого самоуправління та місцевий розвиток в цілому.

Економічні передумови мають важливе значення для соціально-економічної діяльності регіонів. Як вже зазначалося, провідну роль у цьому процесі відіграють природно-ресурсний та соціальний потенціал території. Ступінь наявності земельних, водних, лісових ресурсів впливає на регіональні відмінності територій, їхню галузеву структуру. Не менш важливими є трудові ресурси, ступінь зайнятості та їхня спроможність швидко реагувати на зміни, що відбуваються в сучасних технологіях та економіці в цілому.

Сукупність всіх ресурсів є продуктивною силою економічного розвитку, адже від територіального розміщення ресурсів, їхніх обсягів, раціонального використання залежать обсяги місцевого виробництва, що у свою чергу відбивається на обсягах податкових надходжень до місцевих бюджетів.

Наявність ресурсів впливає й на іншу складову економічного розвитку – наявний виробничий потенціал у вигляді виробничих підприємств, особливостей їхнього розміщення, взаємозв'язків, через які утворюються виробничі комплекси різних типів. Важливу роль на сучасному етапі розвитку економіки грає спроможність підприємств до залучення нових технологій у виробництво, інноваційної діяльності та розвитку. Для ефективного місцевого економічного розвитку важливим є рівень розвитку соціальної інфраструктури – закладів освіти, охорони здоров'я, культури тощо. Не менш значним є стан житлово-комунального господарства, побутового обслуговування, громадського транспорту, торгівлі, побутових послуг тощо.

Таким чином, в роботі обґрунтовано, що основні чинники, які впливають на забезпечення місцевого розвитку доцільно об'єднати в чотири групи:

- 1) ресурсний чинник (природні ресурси, фінансові ресурси у вигляді інвестицій та доходів підприємств і бюджетів), який характеризує ступінь повноти забезпеченості громади власними ресурсами, раціонального використання земельних ресурсів та покриття витрат по забезпеченню громади суспільними послугами;

- 2) соціальний чинник (люди як члени територіальної громади та як соціальний капітал), який характеризує трудовий потенціал, здатність отримувати

нові знання, адаптуватися до змін зовнішнього середовища, рівень потреб у суспільних благах, рівень взаємної довіри і готовність до докладання спільних зусиль в розв'язанні проблем громади;

3) управлінський чинник (діяльність державних органів та органів місцевого самоуправління), який відображає спроможність органів управління здійснювати власні та делеговані повноваження, ефективно розпоряджатися наявними ресурсами та мати механізми залучення додаткових фінансових ресурсів із зовнішніх джерел, ступінь довіри членів громади до представників влади та самоврядування, ступінь прозорості їхньої діяльності);

4) чинник місця знаходження (провінційності), який відображає близькість громади до певних центрів (інфраструктури, виробництва тощо), оскільки вона гарантує вищий рівень розвитку виробничої та соціальної інфраструктури в громаді, скорочує витрати на транспортування готової продукції, збільшує кількість потенційних споживачів товарів та послуг, підвищує потенціал отримання висококваліфікованих спеціалістів та ін.

Перетворення цих чинників на реальні рушії розвитку місцевих громад залежить від низки передумов, до числа яких віднесено:

історичні – формування і розвиток територіальної громади, усталення форм власності, організаційно-економічних відносин, характеру розподілу фінансових ресурсів між місцевим та центральним рівнем є продуктом історичного розвитку;

законодавчі – зміни у законодавстві вносять корективи до місцевого розвитку в частині розподілу повноважень, інструментів і фінансових ресурсів з їх реалізації,

геополітичні – вплив східної та західної парадигми економічного розвитку в країні та різна географічна орієнтація в експортній спеціалізації ускладнюють вироблення єдиної стратегії місцевого розвитку для всієї території країни;

фінансово-економічні – неоднорідність та відмінності територій у забезпеченості ресурсами, суспільному поділі праці, обсягах власних фінансових

ресурсах визначають конкурентоспроможність громад у виробництві суспільних благ.

Вочевидь, формування інструментарію політики забезпечення місцевого розвитку має виходити з необхідності як найповнішого залучення наведених чинників у процес створення суспільних благ і стимулювання економічного зростання з урахуванням наявних або перспективних передумов. Однак на практиці арсенал відповідних інструментів є або неможливим у застосуванні (перехоплення контролю за ресурсами), або має межі вичерпності (поєднання громад для акумулювання ресурсів), або стикається з обмеженістю ресурсів власне громади (будь-які інновації, технологічна модернізація, створення сприятливих умов для локалізації виробництва або життя населення стикається з необхідністю значних інвестицій, які недоступні громаді). За цих умов першорядним заходом забезпечення ресурсної спроможності громади забезпечити економічне зростання і підвищення якості життя та її відповідальності за ухвалені соціально-економічні рішення виступає адміністративна і фінансова децентралізація, яка має супроводжуватися не тільки оптимізацією розподілу власних фінансових ресурсів між центром та територіями, а що більш важливо – інструментів управління ними.

1.2. Інструментарій податково-бюджетної політики в забезпеченні місцевого розвитку за умов централізації та децентралізації фінансової системи

В сучасних умовах однією з головних передумов сталого соціально-економічного розвитку будь-якої країни світу як на державному, так і на місцевому рівні є ефективна податково-бюджетна політика. Податково-бюджетна політика представляє собою частину державної фінансової політики. Відповідно до І. Лук'яненко та М. Сидорович: "Бюджетно-фінансова політика є частиною фінансової політики держави, яка найкраще відображає

суспільні інтереси та їх пріоритетність. З одного боку, фінанси опосередковують рух реально створеного валового внутрішнього продукту, а з другого – вони можуть виступати чинником стимулювання або сповільнення економічного зростання [71, с. 11]". Бюджетна складова цієї політики складається з управління доходами, видатками, трансфертами та запозиченнями, а податкова складова оперує базами оподаткування, ставками та податкові пільгами (рис. 1.4).

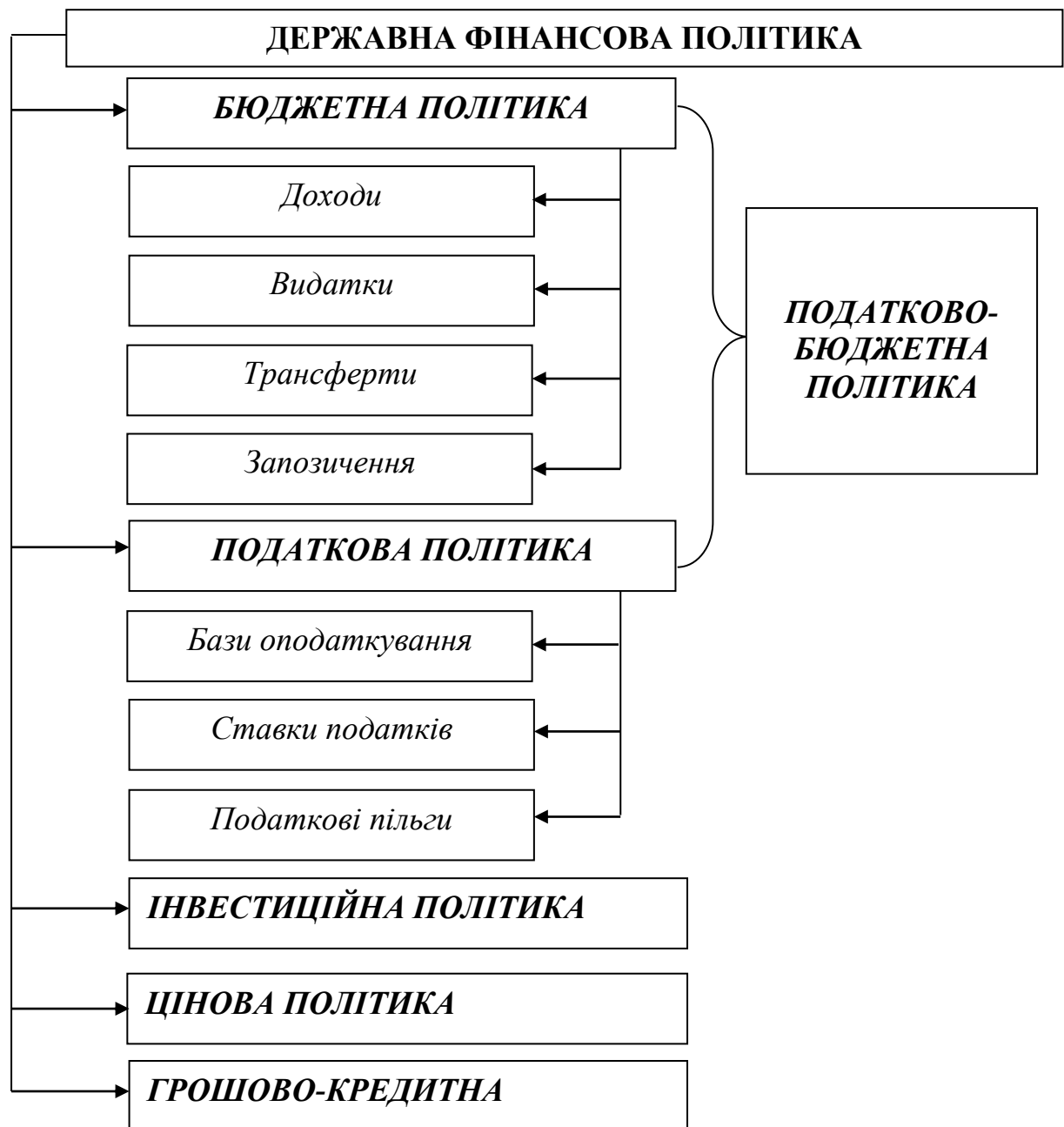

Рис. 1.4. Податково-бюджетна політика як складова фінансової політики

У світовій практиці існують три основні типи децентралізації фінансової системи, які характеризують різні підходи до податково-бюджетної політики держави в контексті відносин між центральним урядом та місцевими органами влади та характеризуються двома основними показниками:

фіскальною важливістю – рівнем видаткових зобов'язань місцевих органів влади по відношенню до рівня всіх державних видаткових зобов'язань;

фіскальною автономністю місцевих органів влади – призначенням податкових повноважень, в тому числі додаткових інструментів, таких як міжбюджетні трансферти, субцентральної запозичення і покладання відповідальності за суспільне надання товарів і послуг.

В залежності від ступеня виразності виділяють три основні моделі побудови систем податково-бюджетних відносин: деконцентрація; делегування; деволюція.

Деконцентрація (deconcentration) – тип слабкої децентралізації фінансової системи, який передбачає перерозподіл повноважень між центральними органами влади або передачу адміністративних функцій місцевим органам влади. В умовах деконцентрації місцеві органи влади практично не мають незалежних доходів. Прийняття податково-бюджетних рішень є централізованим, і лише їх виконання носить децентралізований характер. Місцеві органи влади виконують лише такі функції, як консультування та координація.

Делегування (delegation) – тип розвиненої децентралізації фінансової системи, який передбачає доручення місцевим органам влади виконувати окремі повноваження центральної влади. Такий підхід забезпечує їм певну адміністративну та фінансову самостійність, проте зберігає залежність від центральних органів влади, які мають право скасовувати місцеві рішення. В умовах делегування центральні органи влади забезпечують фінансовий базис, правила і норми розподілу ресурсів. Місцеві органи влади збирають лише місцеві податки в обмеженій кількості, а також отримують міжбюджетні трансферти від центрального уряду та мають певну кількість повноважень щодо перерозподілу ресурсів в різних секторах.

Деволюція (devolution) – тип широко розвиненої децентралізації фінансової системи. Деволюція представляє собою найбільш розвинену форму децентралізації, коли певні функції і повноваження щодо справ місцевого значення законодавчо закріплюються за місцевими органами влади, які отримують право приймати власні рішення і виконувати їх під власну відповідальність, незалежно від центральних органів влади. В умовах деволюції місцеві органи влади мають усю повноту влади по збиранню доходів, які вони поділяють з центральним урядом. Місцеві органи влади мають законне право на формування власного бюджету та розподіл ресурсів між різними секторами.

В умовах вітчизняних реалій необхідність дослідження інструментарію податково-бюджетної політики у забезпеченні місцевого розвитку за умов різних типів децентралізації фінансової системи обумовлена низкою причин:

по-перше, з формуванням системи стратегічного управління територіальними громадами і розробкою відповідних стратегічних документів в територіальних громадах виникає необхідність уточнення і актуалізації теоретичних основ податково-бюджетної політики з позицій децентралізації міжбюджетних відносин між державними органами влади та місцевим самоврядуванням, що сприятиме реалізації стратегічних цілей місцевого розвитку;

по-друге, нерівномірність розвитку територіальних громад викликає необхідність адаптації податково-бюджетної політики держави до особливостей місцевої економіки з тим, щоб підвищити ефективність такої політики з урахуванням рівня їх діяльності за соціально-економічними показниками;

по-третє, існуюча наразі система розподілу податково-бюджетних повноважень характеризується їх значною централізацією на державному рівні.

Інструменти податково-бюджетної політики, доступні місцевим органам влади та управління, істотно обмежені. У той же час навіть при наявності відповідних повноважень щодо податково-бюджетного регулювання місцевого розвитку територіальні громади з низькою фінансовою забезпеченістю не мають можливості використовувати їх повною мірою в силу недосконалої міжбюджетних відносин.

Найважливішим і найбільш доступним комплексом таких інструментів є податково-бюджетна політика як сукупність управлінських заходів із зміцнення фінансової самостійності територіальних громад за рахунок інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів, перш за все, податкових, та раціоналізації використання бюджетних коштів.

Дослідження інструментарію податково-бюджетної політики в контексті забезпечення місцевого розвитку за умов централізації та децентралізації фінансової системи показав, що за умов деконцентрації інструментарій податково-бюджетної політики місцевого розвитку є вкрай обмеженим (табл. 1.1). Він складається з загальнодержавних податків, трансфертів та відсутністю регламентації місцевих видатків і бюджетного процесу. Як наслідок, можливі напрями місцевого розвитку, які можуть бути профінансовані за рахунок власних надходжень також є обмеженими.

За умов деволюції, інструментарій податково-бюджетної політики місцевого розвитку є більш розширеним та включає: пільги з загальнодержавних податків, розподілені податки, трансферти, місцеві податки, регламентація місцевих видатків і бюджетного процесу. А отже і можливі напрями місцевого розвитку також є більш розширеними.

Делегація передбачає застосування максимально можливого інструментарію податково-бюджетної політики місцевого розвитку і, як наслідок максимально можливі напрями місцевого розвитку.

Отже, як видно з таблиці, податково-бюджетна політика, що проводиться в державі, не тільки забезпечує формування бюджетів всіх рівнів бюджетної системи, але є одним з дієвих важелів регулювання соціально-економічних процесів на рівні як країни, так і на рівні територіальних громад.

Таблиця 1.1

Групування інструментів податково-бюджетної політики за різних типів
централізації та децентралізації фінансової системи

Типи децентралізації фінансової системи	Інструменти податково-бюджетної політики	Характеристики місцевого розвитку
1	2	3
Деконцентрація: • найвищий ступінь фінансової централізації; • субцентральні органи влади майже не мають незалежних доходів; • процес прийняття рішень є централізованим; • місцевим органам влади притаманна консультативна та координуюча функції	• загальнодержавні податки; • трансферти; • обмеження в регламентації місцевих видатків і бюджетного процесу	• розвиток інфраструктури (обмежено); • ефективність ринку праці (обмежено); • рівень доступності суспільних благ та рівень однорідності їх надання, • ступінь вирівнювання економічних показників
Деволюція: • центральні органи влади забезпечують податково-бюджетні основи; • місцеві органи влади збирають лише місцеві податки в обмеженій кількості; • місцеві органи влади отримують міжбюджетні трансферти від центрального уряду; • місцеві органи влади мають деякі повноваження по перерозподілу ресурсів в різних секторах	• пільги з загальнодержавних податків; • розподілені податки; • трансферти; • місцеві податки; • регламентація місцевих видатків і бюджетного процесу	• економічна ефективність (обмежено), • розвиток інфраструктури; • ефективність ринку праці; • рівень доступності суспільних благ та рівень однорідності їх надання, • ступінь вирівнювання економічних показників

Закінчення табл. 1.1.

1	2	3
Делегація: • місцеві органи влади мають усю повноту влади по збиранню доходів, які вони поділяють з центральним урядом; • центральні органи влади забезпечують орієнтацію за допомогою нормативно-правового забезпечення; • місцеві органи влади можуть розробляти свій власний бюджет і розподіляти ресурси між різними секторами	• пільги з загальнодержавних податків; • місцеві податки; • трансферти; • місцеві запозичення; • самостійність у визначенні місцевих видатків і в бюджетному процесі	• економічна ефективність; інвестиційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраця; • фінансова самодостатність; • розвиток інфраструктури; • ефективність ринку праці; • рівень однорідності надання суспільних благ; • індекс людського розвитку

За останні роки реформування податково-бюджетної політики в Україні як демократичній та правовій державі багато що вдалося зробити на шляху до закріплення місцевого самоврядування: прийнято основні нормативно-правові акти, що регламентують діяльність громадян щодо здійснення конституційного права на місцеве самоврядування; створено і досить ефективно діє система органів місцевого самоврядування; сформовано фінансово-економічну базу, необхідну для діяльності муніципальних утворень.

Іншими словами, створено всі необхідні соціально-економічні та правові передумови для успішного соціально-економічного та правового розвитку регіонів України в умовах децентралізації. Але для успішної інтеграції з країнами Європейського Союзу, де діяльність місцевого самоврядування визначається положеннями Європейської хартії [33], необхідним є забезпечення сталого місцевого розвитку, чому сприяє подальша децентралізація фінансової системи України.

Результати проведеного дослідження показали, що за умов більш децентралізованого типу податково-бюджетної системи (делегатії) надається можли-

вість застосовувати ширший діапазон інструментів податково-бюджетної політики та, як наслідок, позитивно впливати на більшу кількість результативних показників місцевого соціально-економічного розвитку: обсяг надання суспільних благ, рівень прибутковості підприємств, фінансову самодостатність, розвиток інфраструктури тощо.

1.3. Систематизація зарубіжного досвіду використання інструментів податково-бюджетної політики місцевого розвитку

В країнах світу використовуються різні інструменти податково-бюджетної політики. Відповідно цілям, які стоять перед державними органами влади та управління, вони сприяють місцевому розвитку та забезпеченню високоякісного життєвого рівня населення. Держави-члени Європейського Союзу (ЄС), до інтеграції з якими прагне й Україна, керуються відповідними основоположними нормативно-правовими документами – Європейською хартією про місцеве самоврядування [149] та Всесвітньою декларацією місцевого самоврядування [196]. Таким міжнародним законодавством визначено основні засади розвитку органів місцевого самоврядування в умовах використання інструментів податково-бюджетної політики та доцільність бюджетної децентралізації через делегування їм певних повноважень щодо ефективного використання відповідних інструментів на місцевому рівні.

Обґрунтуванню інструментів податково-бюджетної політики в умовах стимулювання місцевого розвитку присвячені дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених. Враховуючи, що у розвинених країнах світу місцеве самоврядування має багатий досвід застосування податкових та бюджетних інструментів в умовах передачі йому розширених повноважень з управління територією, особливе значення мають наукові результати, отримані в роботах наступних зарубіжних дослідників. Так, Дж.-П. Фаге [154] аналізуються ситуації, коли інструменти державної політики на місцевому

рівні можуть послабити або посилити політичну й економічну нестабільність, а також обґрунтовуються напрямки впливу децентралізації на результати діяльності державного сектора. Дж.В. Віссер [206] пропонує інституційну модель для місцевого розвитку, яка ґрунтується на теоріях розвитку та децентралізації, а також перевіряється на основі реальних даних Південної Африки. Е. Русковскі та Дж. Салачна [186] досліджують місцеві фінанси на етапі приєднання Польщі до Європейського Союзу, наслідки реформування її податково-бюджетної політики, а також тенденції розвитку місцевого самоврядування у державах-членах ЄС. О.О. Сидоровою [114] досліджено європейський досвід (на прикладі таких провідних країн ЄС, як Великобританії та Німеччини) щодо застосування податково-бюджетних важелів до підвищення ефективності економіки. Ч.М. Тібу [202] визначено роль місцевого самоврядування у наданні мешканцям відповідної території суспільних благ (а саме, початкова та середня освіта, послуги охорони життєдіяльності та пожежної охорони, каналізація та водопостачання тощо).

Вітчизняними науковцями проведено низку досліджень щодо застосування досвіду розвинених країн світу до вирішення проблем використання інструментів місцевого розвитку в умовах децентралізації фінансової системи України. Т.Г. Барабаш, Є.Ю. Кузькін та О.В. Шишко [6] розкривають особливості та організаційно-правові передумови створення фінансової бази територіальних громад з позицій досліджуваного зарубіжного досвіду формування та розвитку місцевого самоврядування в таких країнах, як Швейцарія та Німеччина. Колектив вчених на чолі з О.М. Бориславською [28] досліджують передумови якісного використання податкових та бюджетних інструментів політики місцевого розвитку в країнах Західної Європи (Франції, Німеччині, Польщі та Італії), визначаючи доцільність їх запровадження в Україні. Колектив авторів під керівництвом В.П. Вишневського [89] доводить доцільність формування нових стабільних податково-бюджетних інститутів, які мають відповідати місцевим умовам, через збільшення прозорості бюджетних процедур та встановлення чітких принципів фінансового забез-

печення органів місцевого самоврядування. У монографії [46] автори на прикладі Болгарії, Ізраїлю, Канади, Польщі, Франції, Японії та деяких інших країн світу досліджують особливості функціонування місцевої влади та місцевого самоврядування, а також обґрунтовують основні напрямки впровадження ефективних форм управління місцевим розвитком в Україні. Зарубіжний досвід розвинення нормативно-правової бази регулювання місцевого розвитку за допомогою податкових та бюджетних інструментів державної політики в Німеччині, Франції та Швеції узагальнено в роботі Є.Ю. Кузькіна, Я.В. Котляревського та О.В. Шишка [65]. М.В. Примуш та Ю.О. Коваль [102] обґрунтовують сучасні підходи до реформування місцевого самоврядування в Україні з позицій специфіки його вдосконалення за досвідом розвинених країн світу з децентралізованою формою міжбюджетних відносин.

Враховуючи практичну та теоретичну цінність досліджень в сфері міжнародного досвіду застосування фінансових інструментів державної політики щодо місцевого розвитку, дана тема не втрачає своєї актуальності через постійне реформування податково-бюджетних інститутів як в розвинених країнах світу, враховуючи країни Західної Європи, так і в Україні, якою обрано інтеграцію з державами-членами ЄС за стратегічний курс розвитку національної економіки. Тому систематизація досвіду таких країн в сфері використання інструментів податково-бюджетної політики місцевого розвитку є актуальним напрямком дослідження в умовах запровадження децентралізації в Україні.

Метою роботи є визначення напрямів використання інструментів податково-бюджетної політики місцевого розвитку через систематизацію зарубіжного досвіду державного управління територіями в умовах децентралізації фінансової системи.

За світовою практикою відомо, що економіка багатьох розвинених країн може бути охарактеризована як змішана, а її основною особливістю, якої вони дотримуються, є те, що держава є важливим, але не домінуючим постачальником суспільних товарів і послуг. В цілому, державні витрати на поста-

вку товарів і надання послуг становлять приблизно від 25 до 50% валового національного продукту. Тому такі країни мають децентралізовану систему управління, яку можна розглядати за двома напрямками:

- по-перше, у них є розвиненим приватний сектор, який регулюється за допомогою втручання держави в ціноутворення (в першу чергу, у випадку з природними монополіями), надання субсидій та оподаткування. Хоча державне регулювання, безсумнівно, існує, приватні компанії не зобов'язані підкорятися яким би то не було розпорядженням органів державної влади щодо виробництва або розповсюдження продукції, а також інших економічних рішень, що входять до компетенції самої компанії. Держава може також бути прямим постачальником товарів і послуг, і використовувати свої фінансові повноваження для справедливого перерозподілу багатств. Соціальні виплати населенню здійснюються державою для забезпечення мінімально необхідного рівня життя;

- по-друге, в таких країнах отримало розвиток делегування політичних і фінансових повноважень центрального уряду органам місцевого самоврядування та підприємствам недержавного сектора з метою забезпечення ефективного використання інструментів податково-бюджетної політики для місцевого розвитку та надання суспільних благ мешканцям відповідних територій.

Для багатьох держав світу тенденція передачі значної частки витратних і частини дохідних повноважень на місцевий рівень управління сформувалася наприкінці XX століття. Це є наслідком прагнення держав підвищити рівень представництва громадян в прийнятті рішень, а також спробами врахувати переваги одержувачів суспільних товарів та послуг щодо їх якості, кількості та структури.

Держави-члени ЄС в рамках Договору про заснування Європейського співтовариства є відповідальними за реалізацію податково-бюджетної політики місцевого розвитку шляхом забезпечення ефективного використання її інструментів [28, с. 102]. До основних інструментів сприяння довгостроко-

вому розвитку території в умовах децентралізації є доходи та видатки місцевого бюджету, а також їх складові (податкові та неподаткові надходження, міжбюджетні трансферти тощо). Вони сприяють акумулюванню надходжень бюджету та покриттю видатків, передбачених з метою забезпечення місцевого розвитку та надання суспільних товарів та послуг мешканцям території.

За статистичними даними [180; 152] у період за 1995-2014 роки спостерігалася позитивна динаміка зростання доходів місцевих бюджетів держав-членів ЄС. І тільки в деяких з них (наприклад, в Ірландії) мало місце скорочення таких доходів через фінансову кризу 2008-2012 років. Відомо, що основним інструментом формування доходів місцевих доходів є податки. В залежності від їх питомої ваги у валовому внутрішньому продукті (ВВП) та в загальному обсязі всіх податкових надходжень в зведеному бюджеті держави країни Західної Європи умовно поділяються за такими трьома групами [186, с. 41; 9, с. 131-132]:

1. Ганноверська: Німеччина, Великобританія, Нідерланди, Польща та інші країни. Місцеві податки складають 1-2%% ВВП та до 4-5%% податків держави;
2. Латинська: Італія, Франція, Іспанія та інші країни. Місцеві податки складають 4-6%% ВВП та до 20% податків держави;
3. Скандинавська: Данія, Норвегія, Швеція, Фінляндія. Місцеві податки складають 10-20%% ВВП та 20-50%% податків держави.

В країнах, які належать до ганноверської групи, повноваження органів самоврядування щодо використання інструментів податково-бюджетної політики місцевого розвитку є обмеженими. Вони залежать переважно від міжбюджетних трансфертів для згладжування горизонтальних податкових та бюджетних диспропорцій.

В країнах латинської групи місцеве самоврядування діє в умовах, коли їх рішення мають бути ухвалені з боку призначеного державою місцевого адміністратора. Такі рішення перевіряються на законність їх прийняття. А

функції, що виконуються органами місцевої влади та управління, чітко регламентуються.

У скандинавських країнах місцеве самоврядування не належить формально до системи державного управління. Воно має достатньо широкі повноваження з вирішення питань, що відносяться до його компетенції, а також може претендувати на цільові державні субсидії.

Розмежування податкових повноважень між органами влади та управління різних рівнів у розвинених країнах ґрунтується на таких загальних принципах:

- податкові повноваження кожного рівня влади повинні бути достатніми для ефективної реалізації закріплених за відповідним рівнем бюджетної системи витратних повноважень;
- податкові повноваження державної влади повинні бути достатніми для забезпечення можливості регулювання національної економіки та підтримки на всій території країни єдиного економічного, соціального та податкового простору, в тому числі за рахунок вирівнювання фінансової забезпеченості територій країни;
- податкові повноваження місцевого самоврядування не повинні обмежувати переміщення капіталів, робочої сили, товарів і послуг, а також дозволяти переміщати податкове навантаження на інші території (муніципалітети) і здійснювати недобросовісну податкову конкуренцію;
- кожному рівню влади має бути надано право делегувати у встановлених законодавством країни випадках і порядку свої податкові повноваження іншому рівню влади без права їх диференціації між владою окремих територіальних одиниць.

При поділі конкретних видів податків і податкових повноважень між рівнями влади враховуються відповідні критерії, що утвердилися в країнах світу, які ефективно використовують інструменти податково-бюджетної політики місцевого розвитку. Серед них можна виділити такі:

- стабільність: податкові надходження залежать від економічної кон'юнктури в державі, тому інструменти податково-бюджетної політики місцевого розвитку мають їй відповідати;
- економічна ефективність: за місцевим самоврядуванням закріплюються податки, база яких найбільшою мірою залежить від податково-бюджетної політики місцевого розвитку;
- мобільність податкової бази: вища мобільність податкової бази сприяє стягуванню відповідного податку на більш високому рівні бюджетної системи, і навпаки;
- рівномірність розміщення податкової бази: чим вище нерівномірність розміщення податкової бази, тим на більш високому рівні вона повинна обкладатися податком, і навпаки;
- соціальна справедливість: податки, що носять характер перерозподілу, повинні бути закріплені за центральним рівнем державної влади;
- бюджетна відповідальність: податки або збори, що є платежем за надання бюджетних послуг, повинні надходити до бюджету органів влади, які надають відповідні послуги.

В різних країнах податки і збори, закріплені за місцевими органами влади, істотно розрізняються. Так, в розвинених країнах і країнах, що розвиваються, стягується відразу кілька місцевих податків. При цьому, як з'ясовується, надходження прибуткового податку з фізичних осіб в доходах місцевих бюджетів більш характерні для розвинених країн, ніж для країн, що розвиваються. У таких державах, як Австрія, Бразилія, Канада, Німеччина, Індія, Південна Африканська Республіка, Іспанія, США, в силу великих площ державних територій і муніципальних утворень податки на загальне споживання становлять значну частку доходів бюджетів останніх.

У багатьох країнах світу з децентралізованою формою міжбюджетних відносин доходи місцевих бюджетів складаються із надходжень від податків, при чому деякі з них є більш значними за інші. Так, у державах-членах ЄС основними податковими інструментами є податок на майно (Франція, Іспа-

нія, Польща, Великобританія та інші) та податок на доходи фізичних осіб (Данія, Норвегія, Фінляндія, Швеція, Хорватія та інші) [134, с. 19; 95, с. 97; 145, с. 686; 81, с. 57].

У Великобританії місцевий розвиток фінансується за рахунок цілого ряду джерел доходів муніципальних утворень. Вони включають в себе:

- доходи від податку на житлову нерухомість (відомий як "муніципальний податок"), що формує в середньому 25% доходів місцевого бюджету;
- збори за послуги, що також складають близько чверті місцевих доходів;
- центральні державні субсидії і доходи від єдиної ставки на комерційну нерухомість, встановленої по всій країні, що в цілому складає приблизно 50% доходів місцевого бюджету [56, с. 13].

Центральна влада США здійснює адміністрування тих видів податків, які закріплені за нею, а місцеве самоврядування може вводити свої види податків і доповнення до податків штатів. В країні існує проблема значної диференціації на муніципальному рівні в залежності від фінансового потенціалу. За статистичною інформацією близько 35% доходів місцевих бюджетів в США походить від оподаткування майна, хоча деякі американські штати дозволяють місцевим органам влади стягувати місцеві податки з продажу або місцеві податки на прибуток. На частку загального податку з продажу припадає приблизно 5% від усіх податкових надходжень муніципалітетів [81, с. 62; 56, с. 12].

У США для вирішення проблеми фінансового забезпечення місцевого розвитку муніципальні утворення, які мають більш вузьку податкову базу, прагнуть збільшити ставки податків, щоб забезпечити достатній рівень доходів. Території з більш широкою податковою базою або знижують податкові ставки, або покращують якість муніципальних послуг, що у підсумку призводить до залучення нових мешканців - платників податків. Крім цього, до доходів бюджету належать неподаткові надходження у вигляді доходу від грантів з федерального уряду та урядів штатів (близько 25%).

Канада належить до держав з високим рівнем децентралізації влади. Зменшення різниці між провінціями є одним із найважливіших завдань уряду. Децентралізація сприяє адаптації державної політики до потреб муніципальних утворень, в той же час забезпечуючи муніципалітети доходами, достатніми для надання суспільних благ, які відповідають чинним стандартам якості, при рівних рівнях оподаткування. Місцеві органи влади використовують власні податки на нерухомість та підприємництво, а також податкові стимули у вигляді податкових кредитів на дослідження та інноваційні розробки для малих підприємств [54, с. 37].

В ряді країн, наприклад, в Австрії та Німеччині, можуть діяти положення про поділ податкових доходів за рівнями бюджетної системи, які позбавляють місцеві органи влади права на формування порядку обчислення і стягування податків.

Відомо, що різними органами державної влади та управління надаються послуги, споживання яких залежить виключно від самих користувачів цих послуг, їх переваг, роду діяльності, соціального статусу або достатку. До таких послуг належать, наприклад, отримання освіти в державних навчальних закладах, медичні послуги, транспортні послуги, послуги тепло- і водопостачання, що надаються державними та муніципальними підприємствами, оренда державної або муніципальної власності, послуги рекреаційних зон тощо. Доходи від надання цих послуг в місцевих бюджетах різних країн світу класифікуються як неподаткові, і оцінюються вони, як правило, з точки зору того, чи були ці доходи отримані у зв'язку з виконанням повноважень, делегованих громадою того чи іншого рівня влади.

Структура неподаткових доходів переважно пов'язана з особливостями розподілу доходів населення і майна та залежить від структури фінансового потенціалу конкретних територій. У більшості випадків неподаткові доходи місцевих бюджетів за обсягом надходжень не є достатньо вагомими, однак цей вид доходів характеризується стабільністю і має стійку тенденцію до підвищення [180; 152; 134, с. 98].

В деяких країнах дохідні можливості оцінюються тільки показником податкових надходжень. Так, наприклад, в Німеччині обсяг неподаткових надходжень в муніципалітети, перш за все платежів та зборів, становить приблизно 30% від загального обсягу доходів місцевих бюджетів. В даному випадку обсяг неподаткових доходів не приймається місцевим самоврядуванням до уваги у зв'язку з тим, що збільшення цих доходів розглядається як результат конкретних зусиль місцевої влади щодо стягування плати за надання суспільні блага. Крім того, ці доходи не беруть участі в загальному фінансуванні бюджету. Вважається, що регіони, в яких не стягуються такі платежі за надані блага, будуть здаватися порівняно низько забезпеченими і претендувати на отримання міжбюджетної підтримки, що не сприятиме мобілізації доходів місцевих бюджетів.

В країнах світу бюджетні витрати місцевого самоврядування є схожими. Так, за даними, наведеними у дослідженні М. Келленана, основними напрями витрат місцевих органів влади в США, Великобританії, Німеччині, Франції, Новій Зеландії, Данії, Польщі, Канаді, Австралії та Ірландії є економічний розвиток, житлове будівництво, місцеве планування, ремонт доріг та транспортна інфраструктура, охорона навколишнього середовища та поводження з відходами, рекреаційні та культурні об'єкти, музеї і бібліотеки [56, с. 16]. Аналізуючи структуру витрат в них, можна зробити висновок, що існують певні функції органів влади, для яких характерним є істотний ефект перетікання. Так, що стосується оборони та соціального забезпечення, то вони виконуються виключно центральним урядом, а функції, що вимагають високого ступеня політичної підзвітності (наприклад, освіта), делеговано місцевому самоврядуванню. При цьому функції органів місцевої влади та управління не ідентичні за їх видатковими повноваженнями: багато функцій місцевої влади, які одночасно є послугами для населення та підприємств, надаються комерційними підприємствами на платній основі. І хоча ці платежі не обов'язково надходять до місцевих бюджетів, спільну відповідальність за їх надання несе саме місцеве самоврядування. Таким чином, в країнах засто-

совується ідеологія розширеного фінансового балансу та розширеного бюджету місцевих органів влади.

Єдиної моделі поділу видаткових повноважень між рівнями влади не існує ні в країнах Європи, ні в інших країнах світу. Для східноєвропейських держав це твердження можна проілюструвати на прикладі однієї з найважливіших послуг – освіти. Так, в Болгарії та Угорщини на місцевий рівень влади покладено повну відповідальність за виплату зарплати вчителям та іншому персоналу в початкових і середніх школах, а також за утримання і ремонт шкіл. Нове будівництво шкіл також здійснюється в значній мірі за рахунок коштів місцевих бюджетів. У Румунії місцева влада ніяких витрат за освітою не несе. У Польщі на неї покладено функцію фінансування витрат тільки на дошкільну освіту. У Чехії витрати на початкову та середню освіту розділені між місцевим і державним рівнями влади. У Латвії та Литві місцева влада несуть всі витрати, пов'язані з початковим і середньою освітою, за винятком заробітної плати вчителів.

Фінансове забезпечення особливих напрямків місцевого розвитку в деяких державах знаходить реалізацію у запровадженні відповідних дискреційних витрат місцевих органів влади, що представлено у табл. 1.2.

Отже, багато з місцевих видатків, як інструментів бюджетної політики місцевого розвитку, є обов'язковими та необхідними з позицій забезпечення громадян суспільними благами. Деякі з них є дискреційними (наприклад, витрати з відпочинку або догляду за літніми людьми). Тому фактичні послуги, що надаються окремими місцевими органами влади, також відрізняються в залежності від потреб мешканців муніципальних утворень, особливостей території, традиційних практик щодо забезпечення місцевого розвитку.

Практично в будь-якій країні з метою стимулювання місцевого розвитку використовуються такі інструменти бюджетної політики, як міжбюджетні трансфери. В залежності від сфери дії розрізняють цільові й умовні трансфери – для вирішення конкретних завдань економічної політики національ-

ного уряду, а також безумовні трансферти – для вирівнювання вертикального або горизонтального дисбалансу бюджетної системи.

Таблиця 1.2.

Дискреційні витрати місцевих органів влади за деякими країнами світу

Країна	Витрати
Франція	- медичні послуги щодо материнства та дитинства;
Нова Зеландія	- місця відпочинку та розваг
США	- охорона правопорядку; - санітарія
Велика Британія	- соціальні послуги для осіб похилого віку та інвалідів; - планування і контроль фізичного розвитку; - стандарти торгівлі та дотримання законодавства про захист прав споживачів
Німеччина	- соціальне забезпечення та соціальна допомога молоді та людям похилого віку; - спортивні центри, басейни тощо; - розвиток бізнесу та туристичних об'єктів; - банки та кредитні спілки

Джерело: складено автором за дослідженнями [145; 56].

В кожному місцевому бюджеті різних країн світу передбачені особливі надходження доходів, що направляються на фінансування відповідних цілей. Так, наприклад, в Угорщині вимоги загальнодержавного законодавства передбачають, що доходи від приватизації муніципального житла повинні використовуватися виключно в межах житлового сектора. Органи самоврядування наділені необмеженими повноваженнями зі створення резервних цільових і нецільових фондів на випадок непередбачуваних обставин, а також для фінансування особливих заходів (в основному в сфері соціального забезпечення, охорони здоров'я, освіти й охорони навколишнього середовища). Право витрачання коштів таких фондів належить також виключно органам місцевого самоврядування.

У деяких випадках, якщо передбачається зарезервувати доходи на відповідні цілі, для забезпечення цільового фінансування місцевого розвитку

можуть впроваджуватися нові місцеві податки або накладатися додаткове податкове навантаження на мешканців території. Це вважається одним із способів інформування місцевих суб'єктів господарювання про причини введення нового податку. Однак таке резервування доходів не впливає на реальне витрачання коштів, тому що, наприклад, фінансування витрат на певні політичні цілі здійснювалося б і без якого б то не було резервування. Цільові фонди не збільшують обсяг коштів, що спрямовуються на фінансування певної мети: кошти з інших джерел замінюються коштами з нового джерела. При цьому, на думку фахівців [145], для підвищення ефективності забезпечення місцевого розвитку необхідно уникати цільових трансфертів, спрямованих на звичайне покриття розриву між доходами місцевих бюджетів і їх витратами з метою зміцнення відповідальності місцевих органів влади та управління перед населенням території за виконувані ними функції.

Оскільки механізм міжбюджетних трансфертів діє в двох вимірах, то виникають вертикальні та горизонтальні диспропорції в системі відносин між бюджетами різних рівнів:

- у вертикальному вимірі: в розподілі доходів між центральним урядом і місцевим самоврядуванням;
- у горизонтальному вимірі: в розміщенні фінансових ресурсів між їх одержувачами.

Задачею влади є розвиток системи фінансового вирівнювання, використання якої має сприяти високому рівню суспільних благ, що надаються на місцевому рівні, за умови відповідного рівня оподаткування через врахування різниці у фінансовій спроможності органів місцевого самоврядування, а також різниці в обсязі потрібних їм видатків [54]. Для усунення вертикальних і горизонтальних диспропорцій у міжнародній практиці застосовують такі підходи:

1. Використання кожним рівнем влади власних інструментів для усунення кожної диспропорції (Німеччина);

2. Введення комплексної системи дотацій вирівнювання (Австралія, Канада);

3. Усунення вертикальних та ігнорування горизонтальних диспропорцій (США).

У першому випадку проблема вертикальної диспропорції на кожному рівні вирішується спільною участю в податках або наданням централізованої фінансової допомоги. Горизонтальна диспропорція усувається за допомогою платежів, що надходять від регіонів, які володіють більш високим бюджетним потенціалом, там, де цей потенціал нижче. У другому випадку проблеми вертикальних і горизонтальних диспропорцій вирішуються одночасно через систему дотацій, в тому числі цільових дотацій та дотацій вирівнювання. В останньому випадку, аналогічно першому випадку, вертикальна диспропорція усувається спільною участю в податках або наданням централізованої фінансової допомоги, проте ніяких заходів по усуненню горизонтальної диспропорції не проводиться. Можуть використовуватися цільові дотації, що допомагають досягти цілей центрального уряду. У деяких випадках вони можуть сприяти ослабленню горизонтальних диспропорцій.

Таким чином, незважаючи на відмінності у використанні інструментів податково-бюджетної політики місцевого розвитку, для фінансової системи місцевого самоврядування багатьох розвинених держав світу притаманні такі особливості:

- віднесення на місцевий рівень більшої частини витрат за широким колом заходів, орієнтованих на підтримку державного господарства, розширення функцій місцевих органів влади тощо;
- розширення списку об'єктів бюджетного фінансування й, як результат, перманентне збільшення видаткових статей місцевих бюджетів;
- збільшення обсягу коштів вирівнювання доходів місцевих бюджетів з використанням таких інструментів бюджетної політики, як дотації, субвенції та субсидії з бюджетів вищого рівня [56, с. 21];

- збільшення зовнішніх джерел фінансування капітальних видатків місцевих бюджетів;
- зростання рівня дефіцитності місцевих бюджетів;
- реформування місцевого оподаткування з використанням таких інструментів податкової політики, як податок на майно, податок на доходи фізичних осіб та податок з продажу.

Крім традиційного використання інструментів податково-бюджетної політики, що було наведено вище, у світі вже існує практика застосування податкових інструментів при фінансуванні місцевих суспільних послуг через нові форми, наприклад, краудфандингу. Так, наприклад, у США стимулювання місцевого розвитку, а саме будівництво соціально доступного житла через платформи краудфандингу стимулюється шляхом надання податкових пільг у вигляді податкових кредитів учасникам краудфандингу, тобто вкладникам коштів у забудову. Більш докладно про нові форми фінансування місцевих послуг представлено у п. 3.2.

Узагальнення зарубіжного досвіду формування податково-бюджетної політики місцевого розвитку, дозволило прийти до висновку про можливість його використання з адаптацією до вітчизняних реалій. Такий досвід в соціально-економічних умовах України доцільно вдосконалити, пов'язавши систему бюджетування, що застосовується у міжнародній практиці та орієнтована на кінцевий результат щодо забезпечення місцевого розвитку, зі стратегічним плануванням територій. Це пов'язано з тим, що ефективність такої політики місцевого самоврядування визначається не тільки завдяки зростанню дохідної частини бюджету, а й грамотного витрачання коштів, оптимальної віддачі від їх використання на соціальні потреби. Такі витрати повинні бути також орієнтовані на кінцевий результат щодо забезпечення місцевого розвитку, який, в свою чергу, повинен бути досягнутий найбільш ефективним способом. В цілому урахування зарубіжного досвіду державного управління територіями в умовах децентралізації фінансової системи з використанням від-

повідних інструментів податково-бюджетної політики дозволить створити сприятливі умови місцевого розвитку в Україні.

Висновки до розділу 1.

1. За результатами детального аналізу теоретичних засад регіонального економічного зростання встановлено, що застосування положень класичних (неокласичних) теорій та моделей місцевого (регіонального) розвитку та концепції ендogenous зростання не дозволяє встановити прямий зв'язок між податково-бюджетною політикою країни та місцевим розвитком, проте є можливим виявлення чинників забезпечення місцевого розвитку.

2. Аналіз положень теорій та моделей дозволив виділити чинники забезпечення місцевого розвитку та об'єднати їх у чотири групи: ресурсний, соціальний, управлінський чинники та чинник місцезнаходження. До ресурсного чинника віднесено земельні, природні та фінансові ресурси; до соціального населення як соціальний капітал, до управлінського – державні органи та органи місцевого самоуправління. Доведено, що кожен з цих чинників має вплив на забезпечення місцевого розвитку, на стан та розвиток територіальної громади, бізнесу, стратегічні напрями розвитку територіальних громад. Тому при виробленні стратегії місцевого розвитку доцільним є врахування таких чинників та мінімізація негативних впливів цих чинників шляхом застосування інструментів податково-бюджетної, соціальної та екологічної політики.

3. Проаналізовано основні принципи теорії фіскального федералізму як основи для побудови децентралізованої системи управління. Встановлено, що згідно позицій фіскального федералізму місцеві органи самоврядування повинні мати самостійність у визначеності потреб щодо суспільних благ, пошуку ресурсів для їх надання, тобто мати у своєму розпорядженні інструменти, що генеруватимуть постійний та стабільний потік грошових коштів

для фінансування місцевих суспільних товарів та послуг. Таким чином, наявність місцевих фінансових ресурсів сприятиме місцевому розвитку та ефективному перерозподілу доходів.

4. В роботі визначено основні передумови забезпечення місцевого розвитку та виділено законодавчі, історичні, геополітичні та економічні. Дослідження цих передумов дозволило зробити висновок про те, що зміни у законодавстві вносять корективи до місцевого розвитку – переходу до середньострокового планування регіонального (місцевого) розвитку, подальшої фінансової децентралізації, впровадження інноваційних форм залучення фінансів для надання суспільних послуг. Через вплив східної та західної парадигми економічного розвитку в країні, неоднорідність та відмінності регіонів у забезпеченості ресурсами, суспільному поділі праці, структурі господарства, методах місцевого управління, рівні розвитку різних галузей економіки виробити єдину стратегію місцевого розвитку для всієї території країни майже неможливо. Тому обраний Україною шлях до децентралізації повноважень та ресурсів є найбільш прийнятним.

5. Визначено, що найважливішим і найбільш доступним комплексом інструментів соціально-економічного розвитку територіальних громад є податково-бюджетна політика як сукупність управлінських заходів із зміцнення фінансової самостійності територіальних громад за рахунок інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів, перш за все, податкових, та раціоналізації використання бюджетних коштів.

6. Дослідження інструментарію податково-бюджетної політики в контексті забезпечення місцевого розвитку за умов централізації та децентралізації фінансової системи показало, що його доцільно розглядати з позиції децентрації, деволюції, делегації.

7. Встановлено, що за умов більш децентралізованого типу податково-бюджетної системи (делегації) надається можливість застосовувати більш широкий діапазон інструментів податково-бюджетної політики та, як наслідок, позитивно впливати на більшу кількість результативних показників міс-

цевого соціально-економічного розвитку: обсяг надання суспільних благ, рівень прибутковості підприємств, фінансову самодостатність, розвиток інфраструктури тощо.

8. Систематизація зарубіжного досвіду в контексті країн-членів ЄС, США, Канади, Нової Зеландії, дозволила встановити, що найбільш розповсюдженими інструментами податково-бюджетної політики місцевого розвитку виступають податкові надходження та міжбюджетні трансферти. Поряд з цим показано, що існують і альтернативні інструменти податково-бюджетної політики стимулювання місцевого розвитку.

9. В цілому урахування зарубіжного досвіду політики місцевого розвитку в умовах децентралізації фінансової системи з використанням відповідних податково-бюджетних інструментів сприятиме створенню позитивних умов розвитку територіальних громад в Україні.

Основні положення та результати розділу 1 дисертаційного дослідження опубліковано у [77; 78; 79; 80; 109].

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДАТОВО-БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

2.1. Методичний підхід до оцінки стану місцевого розвитку

Аналіз останніх досліджень, що стосуються оцінки місцевого розвитку в умовах децентралізації, показав, що більшість публікацій акцентує увагу на адміністративних чинниках розвитку територіальних громад та визначенні ефективності системи управління на місцевому рівні, кадрового наповнення представницьких структур місцевого самоврядування (див., наприклад, [7; 61]). Економічні, технологічні та політичні чинники місцевого розвитку оцінюються за допомогою опитування (див., наприклад, [85]; та проведення SWOT аналізу [97].

Окремою групою визначено методичні підходи, що використовуються при оцінці забезпечення органів місцевого самоврядування коштами для соціально-економічного розвитку відповідної території. В основному пропонується оцінювати фінансовий стан регіонів в процесі бюджетного регулювання за допомогою чинників, що характеризують доходи (у тому числі власні, закріплені та регулюючі) та видатки місцевих бюджетів, а також ступінь їх залежності від Державного бюджету України. Серед них основними є такі:

- 1) обсяг власних доходів місцевих бюджетів в абсолютному значенні. Власні доходи формуються на території відповідного регіону та включають місцеві податки і збори, платежі, що встановлюються місцевими органами влади, доходи комунальних підприємств, доходи від майна, що належить місцевим органам влади;
- 2) обсяг міжбюджетних трансфертів в доходах місцевих бюджетів;
- 3) частка власних доходів в загальному обсязі доходів місцевих бюджетів;

4) відношення власних доходів до загальних видатків місцевих бюджетів.

Існує багато публікацій, що присвячені питанням оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів в забезпеченні соціально-економічного розвитку територій, проте їхні дослідження до практичної реалізації, тобто розрахунків, не доведені (див., наприклад, [93; 125; 116; 115]). Також є дослідження, що мають результати апробації моделей оцінки фінансової спроможності місцевого бюджету [121; 62; 132].

Проте, як правило, такі розрахунки стосуються окремо взятих територій. Із застосуванням обраного методичного підходу щодо оцінки ефективності податково-бюджетної політики місцевого розвитку, аналізується певна кількість показників та робляться висновки щодо фінансової самостійності тієї чи іншої території України. Повну картину того, як розвиваються території України, чи є вони однорідними за показниками місцевого розвитку, які прогалини є більш значущими, скласти вкрай складно.

В даній роботі зроблено спробу розробки методичного підходу до оцінки стану місцевого розвитку шляхом визначення однорідності (чи неоднорідності) територій, які знаходяться поряд одна з одною.

Основними критеріями для такого аналізу було обрано чинники, що безпосередньо впливають на місцевий розвиток: ресурсний, соціальний та управлінський та чинник місця знаходження.

Детальний аналіз показників соціально-економічного стану територій України [106] показав, що їх можна згрупувати за ознаками вищенаведених чинників.

Так, наприклад для аналізу місцевого розвитку за ресурсним чинником було обрано показники:

- обсягу інвестицій у основний капітал;
- житлового фонду;
- капітальні інвестиції у житлове будівництво;
- прийняття в експлуатацію житла;

капітальні інвестиції на охорону та раціональне використання природних ресурсів;

доходи місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів.

Показник наявності основних фондів було виключено через те, що він не показує реальної картини стану основних фондів, що є у розпорядженні громади, адже визначити якісні характеристики через вартісний показник складно. Тому цей показник було замінено на "обсяг інвестицій у основний капітал", який більш чітко показує теперішній стан основного фонду в областях, їх оновленості та можливостей оновлення в майбутньому.

Показник житлового фонду говорить про ступінь забезпеченості житлом членів громади, а обсяг капітальних інвестицій у житлове будівництво та прийняття в експлуатацію житла показують спроможність територій до поповнення житлового фонду новими об'єктами.

Капітальні інвестиції на охорону та раціональне використання природних ресурсів вказують на те, чи дотримується та чи інша територія принципів "зеленої" політики, ступінь ефективного та раціонального використання ресурсів території.

Важливим показником забезпечення ресурсами для місцевого розвитку виступає обсяг доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів, тобто обсяг власних коштів, що формуються на певній території.

Формування власних місцевих ресурсів відбувається через інструменти податково-бюджетної політики, тому доцільним вважається зазначити важливість застосування показника податкового потенціалу регіону в цій групі показників, оскільки він визначає величину доходів місцевого бюджету і необхідність фінансової підтримки за рахунок коштів інших бюджетів, та надати для нього більш детальну характеристику.

Податковий потенціал може служити одним з критеріїв при оцінці господарського розвитку, а також застосовуватися при оцінці його ролі в національній економіці. На його величину істотний вплив чинять податкове зако-

нодавство, рівень розвитку економіки регіону, галузева структура регіону, зміна цін, обсяг імпорту та експорту, стан податкової політики, величина пільг, що діють на території регіону. Також великий вплив на значення податкового потенціалу здійснює рівень "тіньового" обороту.

Розрізняють такі методичні підходи до реалізації податково-бюджетної політики місцевого розвитку в умовах децентралізації на основі визначення податкового потенціалу [22, с. 156, 182; 71, с. 73]:

- перерахунку показників базового року. Як вимір податкового потенціалу регіонів використовується показник платежів, фактично зібраних в базовому році з коригуванням на наступні зміни в законодавстві;

- розрахунку сукупних оподатковуваних ресурсів. Цей метод є альтернативою ВРП, він більш достовірний, оскільки враховує вплив податків і трансфертів з державного бюджету на податковий потенціал. Для визначення сукупних оподатковуваних ресурсів необхідно, по-перше, з ВРП відняти деякі державні податки, оскільки для місцевих бюджетів вони не є доходом. По-друге, показник ВРП потрібно збільшити на суму прямих трансфертів з державного бюджету підприємствам і фізичним особам, також підсумувати виплати допомоги по безробіттю і виплати з пенсійного фонду. Величина фактичного обсягу податкових ресурсів, отримана цим методом, є найбільш точною. Однак виникає необхідність досить великої бази даних;

- репрезентативної податкової системи. Податковий потенціал у даному випадку визначається сумою можливих бюджетних надходжень при середньому рівні податкових зусиль, однаковому складі податків і їх ставок у всіх регіонах. При наявності відомостей про фактично зібрані податки та збори, їх податкові бази, можна розрахувати обсяг фактичних надходжень за регіоном. Ця величина й приймається за показник податкового потенціалу регіону. Але для цього необхідно створити єдину класифікацію статей доходів для різних регіонів, визначити статті доходу місцевого бюджету та стандартну (нормативну) податкову базу, розрахувати репрезентативну (середню) ставку оподаткування, розрахувати податковий потенціал регіону. Даний метод широко

використовується в Канаді, Німеччині та Швейцарії у зв'язку з його достовірністю й об'єктивністю, але він є достатньо трудомістким у зв'язку з використанням для аналізу великої кількості даних.

Для аналізу місцевого розвитку за соціальним чинником було обрано показники:

- кількості економічно активного населення;
- кількості зайнятого населення;
- безробіття;
- доходів населення;
- кількості учнів, слухачів професійно-технічних навчальних закладів;
- кількості студентів вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації;
- забезпеченості населення лікарями усіх спеціальностей;
- кількості пенсіонерів;
- кількості суб'єктів малого та середнього бізнесу;
- кількості інноваційно активних підприємств за напрямками інноваційної діяльності;
- витрати місцевих бюджетів на соціальну сферу.

Обрані показники можуть вказувати на те, як використовується соціальний капітал (кількість економічно активного населення; кількість зайнятого населення; безробіття). Здатність членів громади отримувати нові знання, адаптуватися до змін зовнішнього середовища можна оцінити за показниками кількості учнів та студентів, кількості суб'єктів малого та середнього бізнесу, кількості інноваційно активних підприємств за напрямками інноваційної діяльності. Якість соціального капіталу непрямо можна проаналізувати за показником доходів населення, споживання продуктів харчування, забезпеченості населення лікарями усіх спеціальностей, кількості пенсіонерів, кількість бібліотек, спортивних майданчиків тощо.

Ступінь місцевого розвитку також залежить від якості наданих суспільних послуг, основними споживачами яких є члени громади, тому доціль-

ним вважається аналіз показника витрат місцевих бюджетів за функціональною ознакою.

Для аналізу місцевого розвитку за управлінським чинником було обрано показник обсягу міжбюджетних трансфертів, які вирівнюють фінансовий стан територій та фінансують певні функції місцевого самоврядування. Зростання обсягу міжбюджетних трансфертів негативним чином впливає на місцевий розвиток, зменшує мотивацію органів місцевого самоврядування до пошуку нових напрямів з укріплення фінансової самостійності територій.

Нажаль, інших кількісних показників оцінки взаємодії місцевих органів самоврядування з органами вищої ланки влади, їхньої взаємодії з членами громади та бізнесом у вітчизняній статистиці ще немає. Тому розрахунки буде виконано тільки за показником обсягу міжбюджетних трансфертів.

Для аналізу місцевого розвитку за чинником місця розташування громади можуть слугувати показники кількості туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності та площі земель заповідників та національних природних парків. Непрямо можуть вказувати на вплив чинника місця знаходження рівень розвитку виробничої та соціальної інфраструктури, витрати на транспортування готової продукції, кількість висококваліфікованих спеціалістів та рівень медичних послуг, проте ці показники вимагають чіткої аргументації та деталізації, що не є можливим через відсутність даних.

Аналіз відкритих для широкого загалу статистичних даних показав, що провести детальний та повний аналіз показників місцевого розвитку на рівні сіл, селищ, районів, міст або територіальних громад не можливо через відсутність доступу до інформації: дані є точковими та розрізненими, а статистичні дані в розрізі територіальних громад зовсім відсутні. Проте такий аналіз є можливим для виконання фахівцями органів місцевого самоврядування, які мають доступ до такої інформації на місцях.

Тому подальшим кроком для вирішення питання оцінки показників місцевого розвитку став аналіз показників соціально-економічного стану областей України, що є у вільному доступі.

Для оцінки однорідності регіонів за показниками соціально-економічного розвитку було використано статистичний метод – розрахунок показників варіації параметрів: розмах варіації, середнє лінійне відхилення, дисперсія, середнє квадратичне відхилення та коефіцієнт варіації:

1. Розмах варіації як різниця між максимальною та мінімальною податковими ставками за певний період:

$$R = X_{max} - X_{min} \quad (1)$$

де X_{max} – максимальна ставка податку, X_{min} – мінімальна ставка податку.

2. Середнє лінійне відхилення як характеристика розмірів варіації ознаки у сукупності:

$$\bar{d} = \frac{\sum |x_i - \bar{x}|}{n} \quad (2)$$

де x_i – податкова ставка в країні i , $\bar{x}$ – середнє значення податкових ставок по країнах, n – кількість країн

3. Дисперсія, яка показує розмір відхилення значень певної величини від центру розподілу:

$$\sigma^2 = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n} \quad (3)$$

де x_i – податкова ставка в країні i , $\bar{x}$ – середнє значення податкових ставок по країнах, n – кількість країн

4. Середнє квадратичне відхилення, що показує відхилення варіантів значення ознаки від середньої величини:

$$\sigma = \sqrt{\sigma^2} \quad (4)$$

5. Коефіцієнт варіації, що показує рівень однорідності значень показника:

$$V = \frac{s}{\bar{x}} * 100\%. \quad (5)$$

Обрані показники соціально-економічного розвитку територій було згруповано за ознаками чинників забезпечення місцевого розвитку. Аналіз показав наявність складнощів у пошуку даних за окремими показниками через зміни у методиці статистичних досліджень: відсутність значень показників, неспівставність тощо. За попередніми розрахунками показників варіації із переліку показників соціально-економічного місцевого розвитку було виключено ті, коефіцієнт варіації яких за територіями становив більше 100%. Тому для подальшого дослідження було обрано найбільш характерні показники, що можуть надати відомості про вплив того чи іншого чинника на місцевий розвиток.

Для цілей цього дослідження було обрано:

ресурсний чинник – обсяг інвестицій в основний капітал на 1 особу та обсяг доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів на 1 особу (Додатки А, Б);

соціальний показник – доходи населення території на 1 особу (Додаток В);

управлінський чинник – обсяг міжбюджетних трансфертів на 1 особу (Додаток Д);

показник якості життя економічно-активного населення – середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника (Додаток Е).

Значення коефіцієнту варіації вдалося знизити шляхом групування областей України за економічною ознакою, тобто за економічними регіонами: Карпатський економічний регіон, Північно-Західний економічний регіон, Подільський економічний регіон, Столичний економічний регіон, Центральноукраїнський економічний регіон, Донецький регіон, Північно-Східний

економічний регіон, Придніпровський економічний регіон, Причорноморський економічний район.

До Карпатського економічного регіону відносяться: Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська та Чернівецька області.

До Північно-Західного економічного регіону – Волинська та Рівненська області.

До Подільського економічного регіону – Вінницька, Тернопільська та Хмельницька області.

До Столичного економічного регіону – Київська, Чернігівська, Житомирська області та м. Київ.

До Центральнотраїнського економічного регіону – Кіровоградська та Черкаська області.

До Північно-Східного економічного регіону – Полтавська, Сумська, Харківська області.

До Донецького регіону – Донецька та Луганська області.

До Придніпровського економічного регіону – Запорізька та Дніпропетровська області.

До Причорноморського економічного району – Миколаївська, Одеська, Херсонська області, АР Крим та м. Севастополь.

Розрахунок коефіцієнтів варіації зібрано у Додатках Ж-Л.

Для наочності в таблиці 2.1 наведено викладку розрахунку коефіцієнту варіації за показниками обсягу інвестицій в основний капітал на 1 особу, доходів населення на 1 особу, обсягу міжбюджетних трансфертів на 1 особу та середньомісячної номінальної заробітної плати у 2015 році.

За показником обсягу інвестицій в основний капітал найбільш неоднорідним регіоном визнано Столичний економічний регіон (90%). Хоча для зменшення рівня коефіцієнту варіації із ряду було виключено м. Київ (як територіальну одиницю, в якій рівень інвестицій є найбільшим), все ж розмах варіації у 2015 р. склав 10893 грн на 1 особу, що є максимальним значенням по відношенню до інших економічних регіонів. Так, наприклад, розмах варі-

ації за показником обсягу інвестицій в основний капітал у Центральнотраїнському економічному регіоні (Кіровоградська та Черкаська області) є найменшим (574 грн на 1 особу), також до більш однорідних за інвестиціями в основний капітал можна віднести Подільський економічний регіон, де розмах варіації становить 1664 грн на 1 особу, а коефіцієнт варіації дорівнює 19%.

Таблиця 2.1.

Результати розрахунків коефіцієнту варіації за обраними показниками
соціально-економічного розвитку територій, %

Коефіцієнт варіації: $V = \frac{\sigma}{\bar{x}} * 100\%$, де $\sigma = \sqrt{\sigma^2}$ – середнє квадратичне відхилення, $\sigma^2 = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n}$ – дисперсія, де x_i – значення показника, що відображає чинники або результати місцевого розвитку i , $\bar{x}$ – середнє значення показника, n – кількість територій				
Економічні регіони	Ресурсний чинник	Соціальний чинник	Управлінський чинник	Якість життя
	Обсяг інвестицій в основний капітал (на 1 особу)	Доходи населення (на 1 особу)	Міжбюджетні трансферти (на 1 особу)	Середньомісячна номінальна зарплата
Карпатський	41,6	12,1	4,1	7,3
Північно-Західний	32,1	4,7	0,2	5,8
Подільський	18,7	10,5	3,9	6,9
Столичний	90,1	12,4	16,3	14,1
Центральнотраїнський	10,4	0,4	2,4	1,7
Донецький	49,8	19,1	28,4	26,1
Північно-Східний	29,1	5,7	8,4	4,8
Придніпровський	40,2	5,4	0	2,7
Причорноморський	27,5	8,7	5,9	12,9

Неоднорідність даних за показником капітальних інвестицій у основний капітал на 1 особу доводить, що в регіонах відсутня чітка інвестиційна політика, причинами якої можуть бути недосконалість вітчизняної нормативно-правової бази, яка регламентує реалізацію інвестиційної діяльності, фі-

нансового та фондового ринків та політична нестабільність, що стримують інвестиційну активність в Україні на сучасному етапі розвитку. Залученню іноземних інвестицій в економіку України заважають часті зміни законодавства та відсутність надійних гарантій захисту для іноземних інвесторів, відсутність обґрунтованої програми приватизації.

Також у роботі розраховано показники варіації за обсягом доходів місцевих бюджетів. За результатами аналізу встановлено, що коефіцієнт варіації за всіма регіонами не перевищує порогового значення у 33% (крім Донецького економічного регіону) та варіює від 2,4% у Центральноукраїнському економічному регіоні до 28% у Столичному економічному регіоні у 2015 р. До однорідних за обсягом місцевих доходів на одну особу на цей час є Волинська та Рівненська області (Північно-Західний економічний регіон) – у 2011 р. коефіцієнт варіації складав 11,2% та поступово зменшився до 4,1% у 2014 р., а у 2015 р. склав 7,6%; Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська та Чернівецька області (Карпатський економічний регіон) з коефіцієнтом варіації 16,8% (2011 р.) та 19,7% (2015 р.); Вінницька, Тернопільська та Хмельницька (Подільський економічний регіон) – 15,5% (у 2011 р.) та 15,6% (у 2015 р.) та Полтавська, Сумська і Харківська області (Північно-Східний економічний регіон) з коефіцієнтом варіації 16,9% у 2011 р. та 15,7% р.

Через те, що показники варіацій є вкрай нестабільними за всіма економічними регіонами, прослідкувати тенденцію змін доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу не вдалося; це вказує на відсутність плану місцевого розвитку в частині інтенсифікації власних надходжень до бюджетів територіальних громад та різні податкові потенціали окремих регіонів. Проте в цілому, можна відмітити, що за останні роки в Україні було зроблено значні кроки до стабілізації та вирівнювання бюджетного фінансування на рівні регіонів.

Регіони України виявилися найбільш однорідними за показником доходів населення на 1 особу. Так, проведені розрахунки показали, що коефіцієнт варіації до 10% мають Північно-Західний економічний регіон (від 3,6% у

2011 р. до 4,7% у 2015 р.), Подільський економічний регіон (від 6,9% у 2011 р. до 10,5% у 2015 р.), Центральнотраїнський економічний регіон (від 1,3% у 2011 р. до 0,4% у 2015 р.), Північно-Східний економічний регіон (від 6,3 у 2011 р. до 5,7% у 2015 р.), Придніпровський економічний регіон (від 3,4% у 2011 р. до 5,4% у 2015 р.), Причорноморський економічний район (від 7,4% у 2011 р. до 8,7% у 2015 р.). Навіть у Столичному економічному регіоні рівень однорідності, виміряний через коефіцієнт варіації, становить близько 10%.

Тобто, судячи з даних про однорідність доходів населення за економічними регіонами, можна допустити, що на нижчому рівні (сіл, селищ, міст, районів), в цілому, доходи населення є однорідними, проте це прямо не вказує на їхню достатність, адже за даними статистичного збірника Державної служби статистики України "Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів" у 2014 р. більше 10 млн домогосподарств визнали себе бідними [112]. Це говорить про те, що при розробці стратегічних напрямів місцевого розвитку одними з головних мають бути визначені створення умов, що позитивно позначаються на рівні життя членів територіальної громади, а саме розвиток та модернізація матеріально-технічної бази виробництва, прозорість системи оплати праці, стимулювання ділової активності та створення нових робочих місць тощо.

Аналіз показників варіації щодо розподілення міжбюджетних трансфертів за регіонами України показав, що механізм розподілу державних коштів з Державного бюджету України для вирівнювання фінансових диспропорцій, в цілому, має задовільну оцінку. Проте, у 2015 р. два регіони мали коефіцієнт варіації вищий за 10%. Найбільш однорідним регіоном за показником обсягу міжбюджетних трансфертів на 1 особу є Придніпровський економічний регіон (Запорізька та Дніпропетровська області) – 0% та Північно-Західний економічний регіон (Волинська та Рівненська області) – 0,2%, тобто вони мають однаковий рівень надходжень офіційних трансфертів з державного бюджету у розрахунку на одну особу. Менш однорідними є Столичний регіон (Київсь-

ка, Чернігівська, Житомирська області та м. Київ) – 16,3%, проте, якщо з ряду аналізу видалити м. Київ, значення показника коефіцієнту варіації значно знижується та дорівнює 6,6%, що говорить про нерівномірність розподілення міжбюджетних коштів між областями та м. Київ. Також не є однорідним за обсягом міжбюджетних трансфертів на 1 особу Донецький регіон, в якому на жителя Донецької області припадає 2210 грн офіційних трансфертів, а на жителя Луганської – тільки 1470 грн. Тому в подальшому доцільним є проведення досліджень, пов'язаних з виявленням причин та наслідків такого розподілу бюджетних коштів, а також необхідність інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів.

Останнім показником за запропонованим методичним підходом до оцінки місцевого розвитку, що спрямований на виявлення неоднорідності алокації чинників економічного зростання між різними територіями, було обрано рівень середньомісячної номінальної заробітної плати працівників, що вказує на потенціал розвитку територіальних громад в частині можливостей економічно-активного населення до підвищення якості свого життя та членів сім'ї в місцевій громаді, спроможності вкладання коштів у навчання, підвищення рівня здоров'я, відпочинок та духовний розвиток.

За отриманими даними зроблено висновок про те, що всередині економічних регіонів коефіцієнт варіації не досягає порогового значення, тобто можна говорити про наявність певної гармонізації та однорідності у отриманні зароблених коштів. Проте, якщо розрахувати розмір варіації за даними усіх областей України, висновки будуть менш оптимістичними, адже розмах варіації майже дорівнює найменшому значенню цього показника, тобто за середньомісячною заробітною платою працівників в Україні є області, в яких цей показник у два рази менший, ніж в інших. Таким чином, доцільним є не тільки моніторинг соціально-економічного стану місцевого розвитку в окремо взятому регіоні, але й постійний аналіз причин негативних тенденцій або показників, що не відповідають середньому рівню по області, регіону, країні.

В цілому, можна визначити, що методичний підхід до оцінки місцевого розвитку, який оснований на виборі показників, що відображають вплив певного ресурсного, соціального управлінського чинника та рівня якості життя як узагальнюючої характеристики отримання суспільних благ, та розрахунку параметрів їхньої варіації між територіями може бути дієвим інструментом при розробці як напрямів розвитку територіальної громади на короткострокову перспективу, так і при визначенні стратегічних планів щодо місцевого розвитку регіонів України.

2.2. Аналіз історико-економічних аспектів і стану податково-бюджетної політики забезпечення місцевого розвитку в Україні

Історико-економічний аналіз розвитку податково-бюджетної політики забезпечення місцевого розвитку в Україні. В сучасних умовах децентралізації наявність інституту місцевого самоврядування традиційно вважається обов'язковим атрибутом кожної цивілізованої та правової держави. Наявність або відсутність в країні даного інституту відображає її демократичний або антидемократичний характер. Зазначена практика прийнята й в сучасній Україні, Конституцією [53] якої визнано та гарантовано місцеве самоврядування, а також закріплено його самостійність в межах своєї компетенції та організаційну відокремленість від системи державної влади. Воно виступає одним з найважливіших і визнаних інститутів громадянського суспільства, що дозволяє населенню країни на найближчому для них територіальному рівні брати участь в управлінні державою, самостійно вирішуючи окремі питання місцевого значення.

За останні роки реформування податково-бюджетної політики в Україні як демократичної та правової держави багато що вдалося зробити на шляху до закріплення місцевого самоврядування: прийнято основні нормативно-правові акти, що регламентують діяльність громадян щодо здійснення кон-

ституційного права на місцеве самоврядування; створено і досить ефективно діє система органів місцевого самоврядування; сформовано фінансово-економічну базу, необхідну для діяльності муніципальних утворень. Іншими словами, створені всі необхідні соціально-економічні та правові передумови для успішного соціально-економічного та правового розвитку регіонів України в умовах децентралізації. Але для успішної інтеграції з країнами Європейського Союзу, де діяльність місцевого самоврядування визначається положеннями Європейської хартії, необхідним є забезпечення сталого місцевого розвитку, чому сприяє подальша децентралізація фінансової системи України.

Як показано у п. 1.1 цієї роботи, через вплив східної та західної парадигми економічного розвитку в країні процес децентралізації є досить складним та заплутаним, адже скласти цілісну картину розвитку територій для визначення подальших напрямів модернізації податково-бюджетної системи для цілей забезпечення місцевого розвитку досить непросто. Тому одним із завдань даного дослідження визначено обґрунтування особливостей використання інструментів податково-бюджетної політики місцевого розвитку з позицій ретроспективного аналізу процесу децентралізації фінансової системи в Україні.

В історичній ретроспективі використання відповідних інструментів податково-бюджетної політики місцевого розвитку в Україні здійснювалося в рамках базових етапів становлення місцевого самоврядування, які можна охарактеризувати як окремі національні моделі.

За часів Київської Русі діяла доколоніальна модель, яка складалася із системи місцевого самоврядування. В цій моделі поєднуються такі інституції, як громада та віче. Вічові збори займали особливе місце і вирішували найважливіші питання місцевого та державного значення, а також забезпечували участь широких верств населення в управлінні окремими землями. На них приймалися рішення стратегічного значення, а також ставилися питання щодо встановлення розміру відповідних податків. В таких умовах зародилися

перші виборні традиції, формувалися та розвивалися основи представницької і безпосередньої демократії.

Колоніальна модель місцевого самоврядування характеризувалася різким посиленням державного централізму в XIV столітті, яке, зокрема, було пов'язано з об'єднанням російських земель. Вхідження українських земель до складу Австро-Угорщини, Речі Посполитої та Російської імперії призвело до того, що реалізація функцій самоврядування з місцевого розвитку регіонів України почала здійснюватися під впливом відповідної держави [52, с. 216]:

- Австро-Угорщини: розвиток європейської федеративної моделі місцевого самоврядування, при якій через реалізацію положень Магдебурзького права органам місцевого самоврядування делегувалися повноваження щодо самостійного затвердження місцевого бюджету, встановлення розміру відповідних податків, вирішення питань з місцевого розвитку без залучення органів центральної влади та управління;

- Речі Посполитої: розвиток класичної унітарної моделі місцевого самоврядування, яка була схожа з моделлю Австро-Угорщини, але, на відміну від неї, формувала органи місцевого самоврядування з вищих рівнів влади;

- Російської імперії: розвиток централізованої моделі місцевого самоврядування з вертикальною ієрархічною структурою управління, при якій аспекти децентралізації фінансової системи держави були не припустимі.

У цей період тільки деякі землі України мали досвід місцевого самоуправління в умовах децентралізації фінансової системи держав, до яких вони належали.

Національна модель першої української державності виникла в умовах послаблення центральної влади в Російській імперії у 17-18 роках XX століття. У цей період було зроблено спроби розробити основні засади розвитку децентралізації фінансової системи України через надання права громадянам обирати місцеві органи влади для вирішення бюджетних питань місцевого розвитку. Але така модель не отримала подальшого розвитку в силу неузгодженості інтересів різних політичних груп та недостатності коштів для її

впровадження. Тому під впливом радянської влади, починаючи з 20-х років XX століття, стала формуватися нова модель управління на містах – радянська.

За радянською моделлю в основу організації влади на місцях було покладено принцип єдності системи рад як органів державної влади, де місцеві ради та їх виконавчі комітети виступали як місцеві органи державної влади і управління, будучи при цьому структурною частиною єдиного централізованого, державного апарату управління. Таким чином, утворилася єдина державна радянська система управління, яка не залишила місця для муніципальних інститутів.

Відновлення демократичного процесу в Україні відбулося наприкінці 80-х років XX століття. Цей період характеризується перебудовою та раннім українським націоналізмом, в умовах якого відбувається повернення до європейської муніципальної традиції. Місцевим органам влади було надано право безпосереднього вирішення питань, що стосуються місцевого розвитку та якості життя населення відповідних регіонів. Їх роль було визнано у зв'язку з тим, що тільки вони в змозі організувати найбільш повне задоволення матеріальних і духовних потреб громадян з урахуванням їх потреб та особливостей місцевого розвитку.

На початку 90-х років XX століття трансформація державного устрою України стала передумовою становлення української моделі місцевого самоврядування на засадах використання нових інструментів податково-бюджетної політики місцевого розвитку в контексті децентралізації фінансової системи України. За орієнтир щодо використання податкових та бюджетних інструментів політики місцевого розвитку було прийнято досвід розвинених країн світу, а саме нормативно-правові документи фінансового забезпечення місцевого розвитку. Серед них особливе значення мають прийняті в Європі такі нормативно-правові акти:

Європейська хартія про місцеве самоврядування в 1985 році,

Європейська хартія міст в 2008 році,

Всесвітня декларації місцевого самоврядування у 2004 році.

В Україні Європейську хартію місцевого самоврядування було ратифіковано в середині 1997 року відповідним Законом України [105], що означало встановлення у національному законодавстві відповідних прав та обов'язків органів місцевого самоврядування. В розрізі податково-бюджетної політики місцевого розвитку діяльність таких органів відповідає положенням щодо децентралізації фінансової системи, що представлено на рис. 2.1.

Тільки в кінці 90-х років XX століття намітилися зрушення у напрямі надання більшої підтримки місцевому самоврядуванню. А на початку XXI століття значним здобутком в сфері формування інструментів бюджетної політики місцевого розвитку в контексті децентралізації фінансової системи стало прийняття Бюджетного кодексу та Указу Президента України "Про державну підтримку розвитку місцевого самоврядування в Україні" [103].

В таких умовах на законодавчому рівні чітко були закріплені видаткові повноваження за місцевими бюджетами за відповідними групами та напрямками фінансування бюджетних організацій та заходів, які забезпечують необхідне надання першочергових, основних та гарантованих державою соціальних послуг для громадян. Доходи бюджетів різних рівнів стало можливим враховувати або не враховувати при визначенні величини міжбюджетних трансфертів (дотації вирівнювання, інші дотації, субвенції, а також кошти, які передаються до державного бюджету та до місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів).

Затвердженою за Указом Президента України Програмою державної підтримки розвитку місцевого самоврядування [103] було визначено заходи щодо зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування в рамках положень Конституції України та Європейської хартії місцевого самоврядування. Але цього виявилось недостатньо для запровадження ефективних інструментів податково-бюджетної політики місцевого розвитку в контексті децентралізації фінансової системи України.

Джерело: власна розробка автора на базі робіт [149; 28, с. 141; 105].

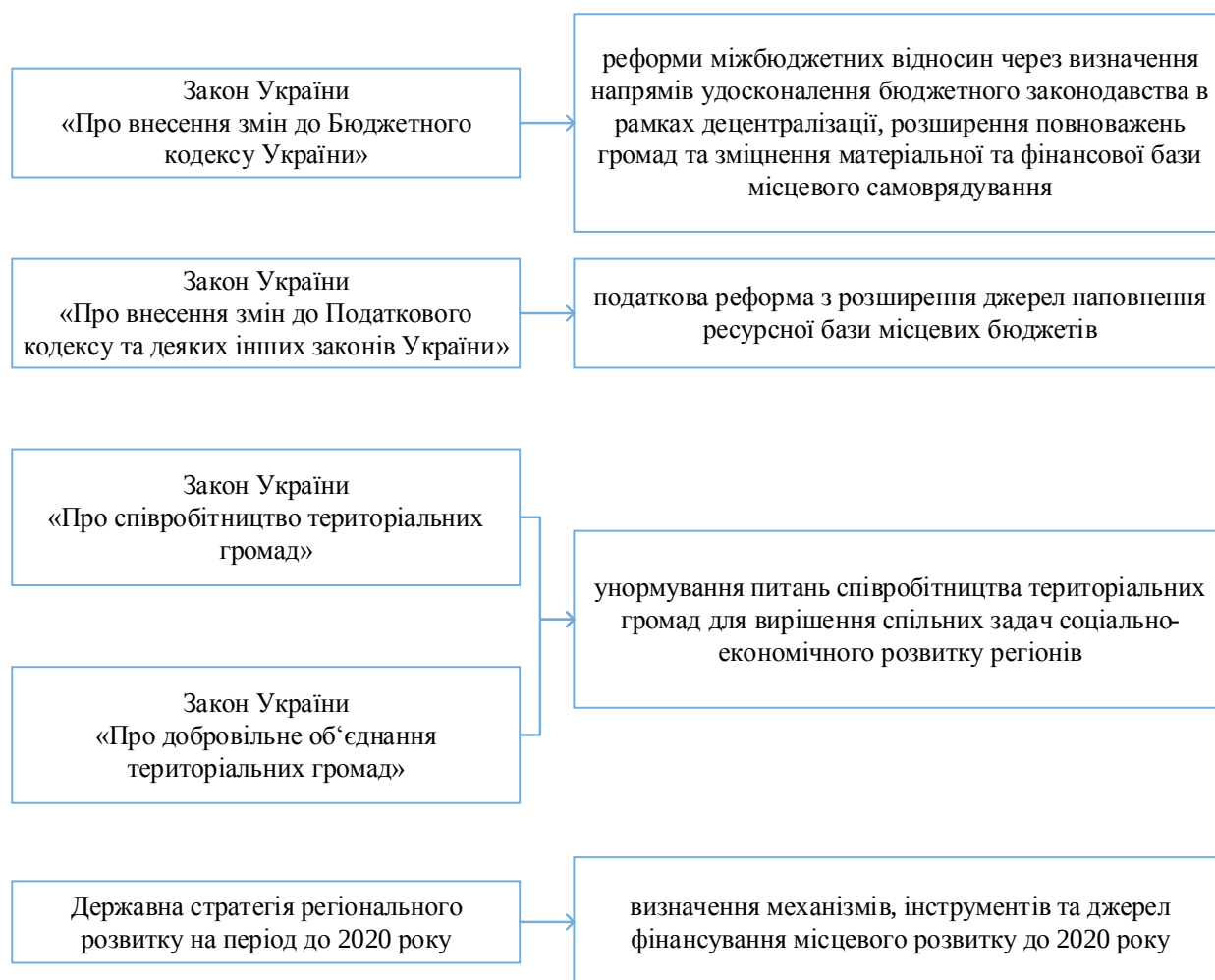
Рис. 2.1. Визначення податково-бюджетних інструментів місцевого розвитку в умовах децентралізації фінансової системи

У середині 2010 року було прийнято оновлений варіант Бюджетного кодексу України [12], а наприкінці 2010 року – Податковий кодекс України [98], що стало значним здобутком в історичному розрізі: за місцевим самоврядуванням було закріплено розширений перелік місцевих доходів при збереженні загальної структури їх бюджетів.

Така еволюція податкового та бюджетного законодавства сприяла розширенню фінансово-економічної самостійності місцевих органів влади. Але незважаючи на розширення їх прав, вони залишилися залежними від системи державних міжбюджетних трансфертів та існуючої системи податкового перерозподілу. Як відмічає І.О. Луніна, органи місцевого самоврядування у своєму розпорядженні фактично не стали володіти необхідними податковими та бюджетними інструментами для того, щоб формувати доходи місцевих бюджетів відповідно потребам громадян для надання їм місцевих суспільних благ та послуг, а також з метою стимулювання місцевого розвитку в Україні [73, с. 9].

Розмитість і неконкретність багатьох правових норм, відсутність чітких принципів розмежування повноважень між центральною владою та місцевим самоврядуванням, різноманіття нормативно-правових документів, відповідальність за реалізацію яких покладається на органи місцевого самоврядування без передачі їм відповідних повноважень, стали перешкодою у вирішенні найгостріших економічних та соціальних проблем в сфері місцевого розвитку регіонів України на той час.

2013 рік став переламним у вирішенні питань децентралізації. В умовах посилення реформування національного податкового та бюджетного законодавства в контексті інтеграції з державами-членами Європейського Союзу почався новий етап децентралізації фінансової системи України. Протягом 2014-2016 років на законодавчому рівні було прийнято низку нормативно-правових документів з метою надання регіонам таких інструментів податково-бюджетної політики, які б сприяли формуванню їх самодостатності та фінансової забезпеченості (рис. 2.2).

Джерело: власна розробка автора.

Рис. 2.2. Особливості забезпечення децентралізації фінансової системи у сучасній нормативно-правовій базі України

З 2014 року було запроваджено нову систему децентралізації фінансової системи України, яку засновано на абсолютно новому для вітчизняної податково-бюджетної політики місцевого розвитку механізмі горизонтального вирівнювання податкової платоспроможності регіонів. Основними інструментами такого механізму стали основні та зворотні (реверсні) субвенції. Перші з них передбачають передачу коштів за цільовим призначенням з Державного бюджету до місцевого бюджету для забезпечення горизонтального вирівнювання податкової платоспроможності відповідного регіону України. А другі – з місцевих бюджетів до Державного бюджету для забезпечення горизонталь-

ного вирівнювання податкової платоспроможності регіонів держави. Іншими словами, систему загальної збалансованості всіх місцевих бюджетів було замінено системою горизонтального вирівнювання податкової платоспроможності регіонів в залежності від рівня доходу на душу населення. До Державного бюджету було внесені нові субвенції, які мають передаватися до місцевих бюджетів.

Завдяки змінам в процесі реформування Податкового кодексу України, органи місцевого самоврядування отримують більш високий ступінь фінансової незалежності щодо місцевих податків і зборів. Зокрема, на теперішній час вони мають право самостійно вирішувати питання про деякі ставки оподаткування і про податкові пільги. У рамках сучасної моделі децентралізації місцеве самоврядування має у своєму розпорядженні більш ніж раніше фінансових ресурсів для задоволення реальних потреб місцевих бюджетів в частині виділення коштів, необхідних для здійснення делегованих державою місцевим органам влади повноважень.

Таким чином, аналіз історико-економічних аспектів розвитку податково-бюджетної політики для забезпечення місцевого розвитку в Україні показав, що використання податково-бюджетних інструментів здійснювалося в рамках базових етапів становлення місцевого самоврядування, які можна охарактеризувати, як окремі національні моделі, що представлено на рис. 2.3.

Таким чином, протягом різних часів існування як самостійної держави, так й у складі різних держав (а саме, Австро-Угорщини, Речі Посполитої, Російської імперії та СРСР), Україна прагнула до формування власної моделі місцевого самоврядування через децентралізацію фінансової системи державного рівня.

Рис. 2.3. Інструменти податково-бюджетної політики в Україні за етапами становлення місцевого самоврядування

Проведений історико-економічний аналіз використання інструментів податково-бюджетної політики місцевого розвитку в Україні свідчить про те, що децентралізація національної фінансової системи є найбільш важливим напрямом реформування для держави на теперішній час. Її використання може допомогти підвищити ефективність управління місцевим розвитком та сприяти фінансовому забезпеченню регіонів України в умовах формування їх самодостатності. На відміну від попередніх моделей самоврядування особливістю сучасної моделі в Україні є те, що в умовах інтеграції з країнами ЄС її бюджетне та податкове законодавство змінюється та доповнюється в контексті європейських норм реформування економіки щодо діяльності місцевого самоврядування та децентралізації фінансової системи з метою стимулювання місцевого розвитку.

Такі реформи не можуть бути успішними без суттєвої переорієнтації державних фінансів в контексті забезпечення місцевого самоврядування фінансовими ресурсами, необхідними для виконання делегованих їм обов'язків та повноважень. Тому в перспективі будуть мати місце подальші істотні зміни в інструментах податково-бюджетної політики місцевого розвитку з позиції децентралізації фінансової системи України.

Короткий огляд нормативно-правової бази з місцевого розвитку України. В останні роки було прийнято низку основних законів, що визначають напрями місцевого розвитку. Головним з них є Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (далі – Концепція), в якій зазначено, що її положення сприятимуть "посиленню правової, організаційної та матеріальної спроможності органів місцевого самоврядування, провадженню діяльності територіальних громад з дотриманням принципів та положень Європейської хартії місцевого самоврядування, як основного міжнародного правового документу з питань місцевого самоврядування для країн-членів Ради Європи" [55].

Концепцією передбачено вирішення задач, а саме:

визначення обґрунтованої територіальної основи для діяльності органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади, здатних забезпечити доступність та належну якість публічних послуг, що надаються такими органами, а також необхідної для цього ресурсної бази;

створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень;

розмежування повноважень у системі органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципом субсидіарності;

розмежування повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на засадах децентралізації влади;

запровадження механізму державного контролю за відповідністю Конституції та законам України рішень органів місцевого самоврядування та якістю надання населенню публічних послуг;

максимального залучення населення до прийняття управлінських рішень, сприяння розвитку форм прямого народовладдя;

удосконалення механізму координації діяльності місцевих органів виконавчої влади [55].

Для реалізації цих повноважень Концепцією визначено шляхи залучення фінансових ресурсів:

формування податкової бази, достатньої для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування власних повноважень (встановлення податків та зборів, які пов'язані з територією відповідної адміністративно-територіальної одиниці та надання органам місцевого самоврядування права регулювати ставки та пільги місцевих податків і зборів);

закріплення за місцевими бюджетами частини коштів, що надходять від сплати податку на прибуток новостворених юридичних осіб, протягом п'яти років від дати інвестування в юридичну особу;

надання органам місцевого самоврядування доступу до залучення кредитних ресурсів для інвестиційного розвитку шляхом спрощення процедур погодження запозичень і місцевих гарантій та збалансування їх із способами державного контролю, спрямованого на запобігання банкрутству об'єктів права комунальної власності;

надання трансфертів з державного бюджету безпосередньо кожному місцевому бюджету [55].

На виконання мети та завдань Концепції було розроблено План заходів з реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [96], Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2020 року [27], Стратегічний план діяльності Міністерства фінансів України на 2015 бюджетний рік та два бюджетних періоди, що настають за плановим (2016-2017 роки) [119]. Також було прийнято Закон України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" [39], "Про засади державної регіональної політики" [40], "Про співробітництво територіальних громад" [42], Постанову КМУ "Деякі питання державного фонду регіонального розвитку" [101] та ін. Таким чином за останні роки було зроблено рішучі кроки в бік реалізації реформи децентралізації управління. Фінансові аспекти забезпечення розвитку місцевого самоврядування віднесено на рівень податково-бюджетної політики країни та розглянуто нижче.

Оскільки податково-бюджетна політика складається із заходів держави щодо організації процесів формування та використання фінансів для забезпечення економічного і соціального розвитку країни та її регіонів, в даній роботі аналіз її стану розглядається з двох боків: спочатку проаналізовано інструменти податкової політики у вирішенні питань формування місцевих бюджетів, а потім стан видаткових повноважень місцевих органів влади.

Як вже зазначалося, основним нормативним документом, який регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів є Податковий кодекс України [98], а відносини у процесі складання та виконання бюджетів регламентовано положеннями Бюджетного кодексу України [12].

Аналіз стану податкової політики для забезпечення місцевого розвитку. Згідно з положеннями Податкового кодексу України до складу власних доходів місцевих бюджетів відносяться податок на майно (що складається з плати за землю, податку на нерухоме майно, відмінне від землі, та транспортного податку), єдиний податок, збір за місця для паркування транспортних засобів та туристичний збір. З них обов'язковими для встановлення є єдиний податок та податок на майно. Решта податків і зборів можуть бути впроваджені за рішеннями місцевих рад. Також до власних доходів відносяться платежі, запроваджені органами місцевого самоврядування, доходи від реалізації та оренди комунального майна і підприємств комунальної власності, адміністративні штрафи і санкції, плата за ліцензії та сертифікати.

Через нестачу власних коштів у розпорядження субцентральних органів влади також надходять закріплені доходи, які передаються обласним та місцевим бюджетам – загальнодержавні податки і збори, чий обсяг безпосередньо впливає на величину наданих за рахунок коштів державного бюджету міжбюджетних трансфертів. Найбільш важливим із закріплених джерел формування місцевих бюджетів є бюджетоутворюючий податок на доходи фізичних осіб. В останній час відбулися зміни у розмірі частки цього податку, що надходить до місцевих бюджетів: якщо раніше вона складала 100%, у теперішній час надходить від 0 (в бюджети міст районного значення, сільських, селищних бюджети) до 60% (в бюджети міст республіканського та обласного значення, об'єднаних територіальних громад, районні бюджети). Тобто ці зміни є досить негативними виходячи з того, що країною задекларовано курс на децентралізацію податково-бюджетних повноважень.

Крім загального фонду місцеві бюджети мають спеціальний фонд, що передбачає використання бюджетних коштів за постійним бюджетним призначенням; доходи спеціального фонду складаються з надходжень бюджету розвитку місцевих бюджетів, власних надходжень бюджетних установ, цільових та добровільних внесків підприємств, субвенцій тощо.

Ще одним джерелом формування місцевих бюджетів можуть виступати місцеві запозичення. Слід відмітити, що в багатьох країнах світу такий фінансовий інструмент має обмежені права через ризик нагромадження місцевого боргу.

І останнє, проте одне із значущих джерел місцевого фінансування – це міжбюджетні трансферти, мета яких полягає у фінансовому вирівнюванні та фінансуванні певних функцій місцевого самоврядування. Відповідно до положень Бюджетного кодексу України використовуються такі види міжбюджетних трансфертів: дотації вирівнювання; субвенції; кошти, що передаються до Державного бюджету України та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів; додаткові дотації.

Змінами до Бюджетного кодексу [34] передбачено запровадження нової моделі взаємовідносин Державного бюджету з місцевими бюджетами, основаної на заміні системи балансування бюджетів на систему горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій, що стимулюватиме нарощування дохідної бази місцевих бюджетів.

Запроваджене горизонтальне вирівнювання податкоспроможності бюджетів громад направлене на стимулювання до нарощування дохідної бази. Проте визначити ступінь ефективності нової системи міжбюджетного вирівнювання неможливо через малий термін її функціонування. А недоліки цієї системи, елементи якої суперечать принципам децентралізації, вже можна визначити.

Так, наприклад, за новими правилами бюджети органів місцевого самоврядування сіл, селищ і міст районного значення не мають надходжень податку на доходи фізичних осіб, а базова дотація для них законодавством не передбачена. Оскільки наразі система міжбюджетних трансфертів знаходиться в процесі трансформацій, доцільним є постійний моніторинг та ретельний аналіз сучасного стану місцевих фінансів, впливу процесів децентралізації на стан забезпечення місцевого розвитку.

На відміну від багатьох країн ОЕСР у місцевої влади в Україні немає прав впроваджувати або скасовувати податки, а встановлювати податкові ставки та пільги для місцевих податків вони можуть тільки в чітко визначених Податкових кодексах України межах (єдиний податок, податок на майно, крім транспортного податку, збір за місця для паркування транспортних засобів, туристичний збір), ставки для місцевого транспортного податку визначені положеннями Податкового кодексу України, поділ закріплених податків встановлено законодавчо на тривалий період. Тому наразі Україна відноситься до країн з домінуванням повноважень в частині поділу (спільного користування) податків. Враховуючи те, що за принципами фіскального федералізму на нижчий рівень передаються повноваження з оподаткування активів, що є нерухомими та стабільними, в Україні до таких можна віднести тільки податок на майно, проте через те, що він для України є це новим, його стягнення є неефективним: багато об'єктів ще не значаться у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, підприємства та населення не готові платити додатковий податок і тому постійно шукають шляхи ухилення від сплати цього податку, не враховуючи, які вигоди вони можуть отримати від громади у вигляді місцевих суспільних благ, профінансованих податком.

Структура доходів Зведеного бюджету та місце доходів місцевих бюджетів у загальних доходах держави за останні роки представлені в Додатках М та Н.

Аналіз структури дохідної частини місцевих бюджетів показав, що податки і збори є другим за обсягом після міжбюджетних трансфертів джерелом фінансування місцевих потреб в Україні; їхня частка у загальному обсязі місцевих доходів за останні два роки значно скоротилася і у 2015 р. склала 33,4% (табл. 2.2).

Таблиця 2.2.

Доходи місцевих бюджетів за їх видами, % до загалу

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Податкові надходження	41,7	43,1	44,0	42,4	40,3	38,1	41,3	37,7	33,4
Неподаткові надходження	6,0	5,6	5,8	5,5	6,0	5,6	5,5	5,3	6,8
Доходи від операцій з капіталом	4,3	3,3	1,9	1,6	1,0	0,8	0,6	0,5	0,6
Цільові фонди	2,5	1,7	1,1	1,0	0,5	0,3	0,2	0,2	0,1
Офіційні трансферти	45,5	46,3	47,2	49,5	52,3	55,2	52,4	56,4	59,1
Від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій	0	0	0	0	0	0	0	0	0,03
Всього надходжень	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Виходячи з даних про виконання місцевих бюджетів України у 2015 р. у структурі податкових надходжень відбулося скорочення надходжень з податків на доходи та прибуток, податків на власність (з власників транспортних засобів), плати за спеціальне використання природних ресурсів (через виключення з ресурсних платежів плати за землю, яка увійшла до місцевого податку на майно). В той же час значно збільшилися надходження від оподаткування товарів та послуг, а доходи від місцевих податків зросли більше, ніж втричі (табл. 2.3).

Збільшення надходжень відбулося за рахунок змін, що були внесені до Податкового кодексу України у 2014 р. та почали діяти з 1.01.2015 р. – було доповнено перелік платників акцизного податку та підакцизних товарів, збільшено ставки акцизу на деякі тютюнові вироби, на нафтопродукти, скраплений газ, на автомобілі; збільшено ставку земельного податку, скорочено перелік юридичних осіб, що мають пільги зі звільнення від сплати земельного податку.

Різке зростання обсягу місцевих податків відбулося завдяки об'єднанню плати за землю (яка раніше не відносилася до місцевих податків), податку на нерухоме майно та транспортного податку (введено в дію у 2015 р.) в податок на майно та збільшенню надходжень від оподаткування нерухомості че-

рез підвищення ставки податку, розширення бази оподаткування та збільшення кількості платників податку.

Таблиця 2.3.

Податкові надходження місцевих бюджетів України, 2011-2015 рр.

Показник	2011	2012	2013	2014	2015
у фактичних цінах, млн грн					
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	54422,6	61509,3	65261,5	62816,7	59198,0
Податки на власність	673,7	685,2	576,7	399,0	1,8
Збори та плата за спеціальне використання природних ресурсів	12919,0	15244,1	15002,9	14560,6	2154,4
Внутрішні податки на товари та послуги	908,0	1243,1	1358,7	158,7	7684,6
Окремі податки і збори, що зараховуються до місцевих бюджетів	45,7	1,9	-2,1	0,5	0,2
Місцеві податки і збори	2504,1	5455,0	7316,2	8055,2	27041,2
Інші податки та збори	1613,8	1713,4	1677,2	1343,1	2138,2
Всього надходжень	73086,9	85852,0	91191,1	87333,7	98218,4
у відсотках					
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	74,5	71,6	71,6	71,9	60,3
Податки на власність	0,9	0,8	0,6	0,5	0,0
Збори та плата за спеціальне використання природних ресурсів	17,7	17,8	16,5	16,7	2,2
Внутрішні податки на товари та послуги	1,2	1,4	1,5	0,2	7,8
Окремі податки і збори, що зараховуються до місцевих бюджетів	0,1	0	0	0	0
Місцеві податки і збори	3,4	6,4	8,0	9,2	27,5
Інші податки та збори	2,2	2,0	1,8	1,5	2,2
Всього надходжень	100	100	100	100	100

Проте через нестабільний економічний стан, неможливість підняття соціальних стандартів, заробітних плат та пенсій очікувати подальшого зростання надходжень від майнового податку вкрай складно, хоча логічним є прогнозування збільшення обсягу таких надходжень від податку на нерухоме майно у наступні роки, оскільки неоподатковуваний мінімум зменшено, а нормативна база з формування Державного реєстру речових прав на нерухоме майно постійно вдосконалюється.

Хоч перелік неподаткових платежів до місцевих бюджетів України достатньо великий, фактично вони мають найменше значення серед доходів органів місцевого самоврядування і в останній рік мали зовсім незначне збільшення; частка неподаткових платежів, до яких відносяться доходи від власності, оренди тощо в Україні дорівнює близько 6-7%. Для порівняння, обсяг неподаткових надходжень країн Євросоюзу складає від 0,2% до 15% від усіх місцевих доходів [156]. Питома вага доходів від операцій з капіталом і цільових фондів зовсім мала і складала у 2015 р. 0,6% та 0,1% від загальної суми місцевих бюджетних надходжень відповідно.

Аналіз структури доходів місцевих бюджетів України показав, що більше половини видатків на місцях фінансуються за рахунок трансфертів, що надходять з Державного бюджету. Наприклад, у 2015 р. частка міжбюджетних трансфертів у місцевих доходах досягла майже 60%. З одного боку зростання обсягу трансфертів, яке відбулося в останні роки (крім 2013 р.), порушує усі положення, пов'язані з реалізацією фіскальної децентралізації в Україні, може негативним чином впливати на мотивацію органів місцевої влади до мобілізації власних джерел та більш ефективного використання трансфертів, а з іншого – як аргумент сьогодення – є необхідним для виконання державних програм соціального захисту (перелік завдань та заходів яких в останні роки розширився) та врахування змін, що сталися через реалізацію напрямів політики бюджетної децентралізації та змін у фінансуванні освіти та охорони здоров'я. Медичні заклади та певні заклади освіти одночасно фінансуються з місцевих бюджетів та отримують субвенцію з державного бю-

джету; місцеві ради мають право передавати кошти субвенції у вигляді між-бюджетного трансферту іншим бюджетам для надання медичних послуг за місцем обслуговування населення тощо [34; 37].

У результаті аналізу встановлено, що частка доходів місцевих бюджетів у Зведеному бюджеті країни в останні роки складає в середньому близько 23%, проте у 2015 р. вона зменшилася до 18,5%, що говорить про централізацію надходжень, адже частка доходів Державного бюджету, починаючи з 2013 р. має тенденцію до зростання, що не відповідає взятому країною курсу на євроінтеграцію та децентралізацію. Аргументом для цих державних заходів є економічний спад та зростання обсягів видатків, пов'язаних з соціальним захистом населення. Тому частину функцій місцевих органів влади бере на себе держава, намагаючись скоротити дефіцит коштів.

Аналіз динаміки доходів місцевих бюджетів проведений за даними, наведеними у Додатку Н, показав, що доходи місцевих бюджетів у номінальному виразі мали постійну тенденцію до зростання (хоча у реальному вимірі вони скорочувалися) (рис. 2.4).

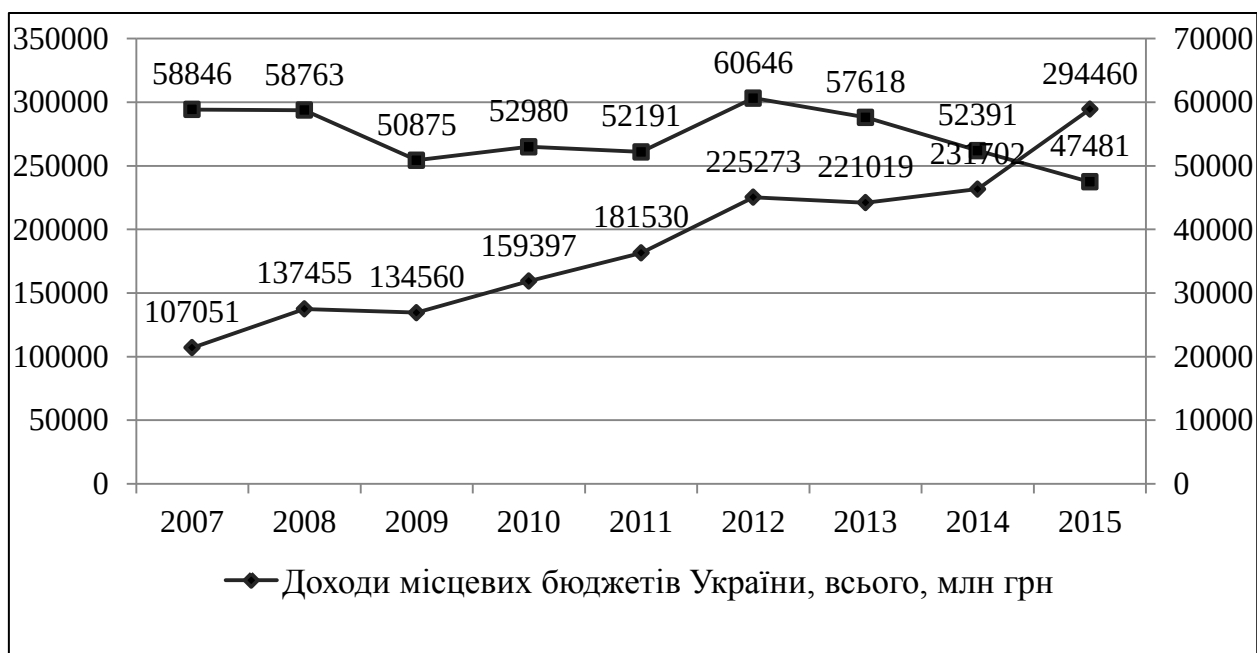

Рис. 2.4. Динаміка доходів місцевих бюджетів України у 2007-2015 рр.

Збільшення доходів місцевих бюджетів відбувалося за рахунок збільшення обсягу міжбюджетних трансфертів, податкових та неподаткових надходжень; при цьому обсяги доходів від операцій з капіталом та цільових фондів зменшилися за цей час в декілька разів.

Зростання обсягу номінальних податкових надходжень відбувалося за рахунок прийняття змін до Податкового та Бюджетного кодексів України в частині зарахування до складу місцевих податків та зборів єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва, зміни ставок цього податку, впровадження екологічного податку.

У 2014 р. зростання доходів місцевих бюджетів відбулося лише за рахунок виділених міжбюджетних трансфертів, за рештою статей доходів було відмічено зменшення надходжень. І хоча у 2015 р. змінами до Податкового кодексу України було зроблено крок у бік фіскальної децентралізації шляхом впровадження місцевого податку на майно², обсяг міжбюджетних трансфертів не зменшився, а ще більше зріс і у 2015 р. наблизився майже до 60%.

На рис. 2.5 відображено динаміку основних податково-бюджетних показників місцевого розвитку України у порівняних цінах протягом 2010-2014 рр. Як видно з наведених даних, загальні місцеві доходи скоротилися на 18% (з 110 676,18 млн. грн у 2012 р. до 90 687,07 млн. грн у 2014 р.), хоча до 2013 р. вони зростали. Податкові надходження також зменшилися на 19% з 42 178,84 млн. грн у 2012 р. до 34 181,98 млн. грн у 2014 р. [84].

² До 2015 р. майновий податок, який в Україні сплачувався у формі плати за землю, не відносився до числа місцевих. Наразі він є місцевим і складається з податку на нерухоме майно, плати за землю, виключеної з загальнодержавних ресурсних платежів, та транспортного податку.

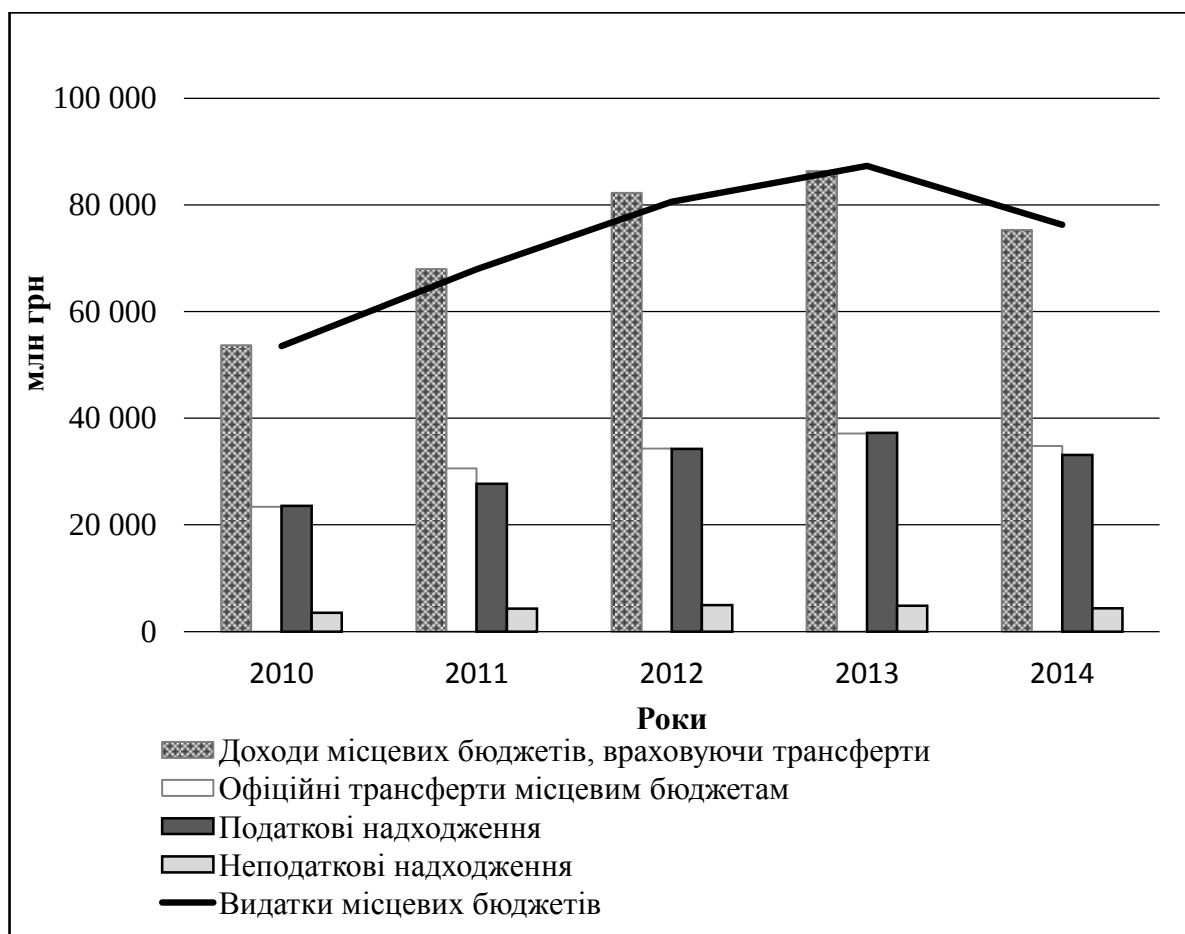

Рис. 2.5. Динаміка основних показників місцевих бюджетів України у 2010-2014 р. (у порівнянних цінах)

Аналогічна динаміка спостерігається щодо неподаткових надходжень та офіційних трансфертів місцевим бюджетам: у 2014 р. вони скоротилися на 22,72% (з 6 207,88 млн. грн у 2012 р. до 4 797,54 млн. грн у 2014 р.) та 16,4% (з 61 146,62 млн. грн у 2012 р. до 51 116,57 млн. грн у 2014 р.) відповідно. Скорочення місцевих доходів України протягом останніх років вплинуло на обсяг місцевих видатків: вони зменшилися на 19,2% з 109 350,57 млн. грн у 2012 р. до 88 309,26 млн. грн у 2014 р.

В середньому скорочення місцевих доходів у 2014 р. у зрівнянні з 2012 р. склало 1 634,44 млн. грн: найменше скорочення спостерігалось у Закарпатській області (на 161,2 млн. грн у 2014 р. по зрівнянню з 2012 р.), а найбільше – у АР Крим (на 4 246,59 млн. грн). Середнє зменшення податкових надходжень склало 906,69 млн. грн у 2012-2014 рр. Найменше скорочення обсягу

таких надходжень до місцевого бюджету отримано у Кіровоградській області (на 31,51 млн. грн), а найбільше – в АР Крим (на 1 911,1 млн. грн) [84].

Середнє зменшення неподаткових надходжень до місцевих бюджетів за регіонами України склало 118,39 млн. грн. Зростання таких надходжень у 2014 р. по зрівнянню з 2012 р. спостерігалось у м. Київ (на 264,86 млн. грн), Вінницькій (на 13,28 млн. грн) та Херсонській (на 0,91 млн. грн) областях. Найбільше зростання офіційних трансфертів спостерігалось в Харківській області (на 21,51 млн. грн), а скорочення – в Донецькій області (на 2 061,61 млн. грн). Зменшення видатків у середньому за регіонами України склало 1 622,81 млн. грн у 2014 р. по зрівнянню з 2012 р. Мінімальне скорочення відбулося в Рівненській області (на 136,08 млн. грн), а максимальне – у Донецькій області (на 4 393,83 млн. грн).

В цілому такі тенденції свідчать про обмежене сприяння податково-бюджетної політики місцевому розвитку України внаслідок геополітичної та інституційної нестабільності в державі. Отже, місцевий розвиток України, визначений через аналіз динаміки податково-бюджетних показників, характеризується погіршенням фінансового забезпечення регіонів країни, що підтверджується дослідженнями [30; 35, с. 62].

Тобто реальної фіскальної децентралізації досягнути не вдалося – залежність від державного бюджету з кожним роком тільки зростає, поступово звужуючи бюджетні повноваження та фінансові можливості місцевих органів влади. Все це говорить про неефективний, неоптимальний розподіл ресурсів між рівнями влади, відсутність балансу загальнодержавних і територіальних інтересів в частині використання податково-бюджетних інструментів для надання суспільних благ населенню.

Тому, спираючись на досвід країн Європи, в Україні, економіка якої наразі знаходиться в кризовому стані, рішучі кроки в бік децентралізації робити слід обережно, проте неухильно дотримуючись принципу субсидіарності, прописаного в Європейській хартії місцевого самоуправління, поступово зводячи діяльність влади більш високого рівня з основної до такої, що буде

доповнювати діяльність влади нижчого рівня та виконувати і фінансувати тільки ті завдання, які не можуть бути ефективно поставлені та реалізовані та нижчому рівні. Це стане можливим тоді, коли органи місцевого самоврядування будуть забезпечені достатніми фінансовими ресурсами.

Аналіз використання інструментів бюджетної політики для забезпечення місцевого розвитку. Відповідно до ст. 8 Бюджетного кодексу України наказом Міністерства фінансів України "Про бюджетну класифікацію" [88] затверджено бюджетну класифікацію, в якій чітко визначено напрями (статті) доходів бюджету, видатків та кредитування бюджету, фінансування бюджету та боргу.

Для організації та функціонування механізму фінансування видатків місцевих бюджетів на здійснення заходів з виконання державних програм соціального захисту, які складають головну статтю місцевих витрат, розроблено та затверджено постановою КМУ Порядок фінансування видатків місцевих бюджетів на здійснення заходів з виконання державних програм соціального захисту населення за рахунок субвенцій з державного бюджету [100].

Аналіз видаткових повноважень місцевих органів влади проведено за показниками виконання бюджетів України (Зведеного, Державного та місцевих) за 2007-2015 рр., представлених на веб-порталі Державної казначейської служби [17]. Цей період було обрано для того, щоб виявити тенденції змін стану державного фінансового забезпечення місцевого розвитку, що відбуваються внаслідок кризових явищ, з якими зіткнулась вітчизняна економіка у 2008-2009 рр. з одного боку, і спадом економіки та проведення реформи децентралізації у 2014-2015 рр., з іншого.

В результаті аналізу визначено, що в Україні видатки на місцеві потреби складають близько половини усіх видатків Зведеного бюджету країни і не мали чіткої тенденції до 2012 р., а у 2013-2015 рр. частка цих видатків почала скорочуватися, що в умовах проведення реформи децентралізації, бюджетного дефіциту й економічної нестабільності в Україні є вкрай негативною тенденцією (Додаток П). Аналіз структури місцевих видатків показав, що най-

більш фінансованими на місцевому рівні є статті освіти, охорони здоров'я, ЖКГ та духовний і фізичний розвиток.

Визнаючи соціальний чинник одним із важливих для забезпечення місцевого розвитку, можна відмітити, що на місцевому рівні відбувається фінансування досить значущих потреб, адже вкладання грошей у здоров'я та освіту, духовний розвиток та культуру означає те, що територіальна громада матиме міцний соціальний капітал, здатний підвищити показники місцевого розвитку шляхом підготовки висококваліфікованих, грамотних спеціалістів, що прагнуть змін і готові до формування нових форм бізнесу, відносин, впровадження нових технологій у виробництво, зростаючого рівня автоматизації тощо.

В цілому можна відмітити, що видатки місцевих бюджетів щороку збільшуються в абсолютному значенні, проте враховуючи суттєву девальвацію гривні та галопуючу інфляцію останніх років таке збільшення видатків не є показником підняття соціальних стандартів та зростання життєвого рівня населення. Тому виходом із такої ситуації може бути, з одного боку, перегляд статей видатків місцевих бюджетів, визначення пріоритетних напрямів місцевого розвитку, а з іншого, поступове формування стабільної фінансової бази на місцевому рівні.

Також варто відмітити, що хаотичні зміни показників доходів та видатків місцевих бюджетів залежать не тільки від соціально-економічного стану країни чи регіону, а від змін, як повсякчас вносяться до законодавчих документів. Так, наприклад, тільки у 2016 р. при формуванні бюджетів було внесено зміни щодо: загальної ставки нарахування ЄСВ до 22% (було 37%) та відміна відрахувань ЄСВ із зарплати працівників (було 3,6%); збільшення ставок акцизів, податку на нерухомість та ПДФО, розширення бази оподаткування ПДВ для виробників сільськогосподарської продукції; збільшення обсягу трансфертів з Державного бюджету на компенсацію втрат доходів Пенсійного фонду; обмеження пенсій працюючим пенсіонерам, максимальної пенсії, індексації пенсій, правил розрахунку пенсій та права виходу на

пенсію; зростання обсягу житлових субсидій; передача видатків на підготовку робітничих кадрів у професійно-технічних та інших навчальних закладах на фінансування з місцевих бюджетів.

Як показує загальний аналіз, наразі відбуваються зміни пріоритетів як у фінансуванні, так і в цілому – у соціально-економічному розвитку держави та регіонів. Залежність від зовнішнього фінансування зумовила зниження податків та рівня дефіциту бюджету, що в свою чергу вплинуло на визначення розмірів соціальних стандартів, обсягів дохідної та видаткової частин Державного бюджету, що не могло не відбитися на обсягах доходів та видатків місцевих бюджетів. Негативний вплив на закладені в бюджет показники має й нестабільна політична та економічна ситуація. Тому на основі дослідження теоретичних засад та аналізу стану використання інструментів податково-бюджетної політики визначено, що в сучасних умовах однією з головних передумов сталого соціально-економічного розвитку будь-якої країни світу як на державному, так і на регіональному рівні є ефективна податково-бюджетна політика, що ґрунтується на засадах фінансової самостійності, прозорості та стабільності.

2.3. Проблеми інституційного забезпечення податково-бюджетної політики місцевого розвитку в контексті децентралізації фінансової системи

У преамбулі Європейської хартії місцевого самоврядування відзначається, що місцевому розвитку в державах-членах Європейського Союзу (ЄС) сприяє його розбудова на принципах децентралізації. Враховуючи те, що згідно Щорічному Посланню Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році" [1, с. 12, 26] за мету прийнято її інтеграцію з європейськими та євроатлантичними структурами, формування інституційного забезпечення децентралізації фінансової

системи є важливим напрямом реформування місцевого самоврядування на шляху становлення країни як європейської держави. Створення такого забезпечення покликане створити базу для дієвості, ефективності й відповідальності місцевих органів влади та управління за реалізацію регіональної політики.

Сприяння соціальному та економічному розвитку регіонів в контексті децентралізації є важливим напрямом досліджень зарубіжних та вітчизняних науковців. Обґрунтуванню процесів децентралізації присвячено роботи відомих фахівців світової економічної думки. Серед них американський вчений Р. Масгрейв [177] та англійський економіст Ч. Тібу [202], які є засновниками теорії децентралізації фінансової системи, основних її принципів та положень; У. Оутс [178], яким було розроблено теорему про децентралізацію та фундаментально аргументовано її доцільність в умовах, коли не всі суспільні блага мають однакове охоплення громадян; Д. Райт [210], який обґрунтовує складність та взаємозалежність відносин між державними органами влади та місцевим самоврядуванням в умовах децентралізації; Дж.-П. Фаге [8], який досліджує, як децентралізація впливає на управління, зокрема, як це могло б підвищити політичну конкуренцію та суспільну відповідальність, зменшити політичну нестабільність, стимулювати місцевий розвиток, а також впливати на стабільність державного бюджету.

Децентралізація як підхід до забезпечення сталого розвитку регіонів займає важливе концептуальне та практичне значення в Україні. В сучасних умовах місцевому розвитку в умовах децентралізації фінансової системи України присвячено роботи вітчизняних вчених [28; 90; 89; 127; 48; 67; 126]. Так, О.М. Бориславська, І.Б. Заверуха, А.М. Школик та інші визначають зміст децентралізації фінансової системи через демократичність, компетентність державних органів влади, довіру до органів місцевого самоврядування [28, с. 129]. В.П. Вишневським запропоновано підходи до бюджетно-податкового регулювання та фінансового забезпечення розвитку економіки [19; 89; 127, с. 65-120]. І.С. Волоховою визначено стимулюючу роль децентралізації фінансової системи в умовах створення механізмів забезпечення

справедливого неупередженого вирівнювання та розподілу ресурсів, створення дійових та ефективних систем контролю та звітності [22, с. 93]. У національній доповіді під керівництвом В.М. Гейця обґрунтовано стратегію інноваційного розвитку економіки України через прискорення процесів децентралізації в країні [48, с. 195, 305]. Н.В. Кузьминчук проаналізовано переваги децентралізації фінансової системи для місцевого розвитку [67, с. 88]. І.Я. Чугуновим досліджено зростання ефективності бюджетних видатків за рахунок їх децентралізації [126, с. 418].

Проте, в умовах достатньо великої кількості напрацювань в сфері децентралізації, враховуючи їх теоретичну цінність, практичне застосування зарубіжних наробок є актуальним, у своїй більшості, для країн з розвинутою економікою та сформованою законодавчою базою для забезпечення децентралізації. Вони спрямовані на вирішення проблем власних країн. Практичні результати, отримані вітчизняними науковцями, стрімко втрачають актуальність при постійному реформуванні бюджетного та податкового законодавства України, ухваленні нових нормативно-правових документів щодо взаємовідносин місцевих бюджетів з Державним бюджетом. Тому в сучасних умовах доцільно переосмислити проблеми, що мають місце в сфері інституційного забезпечення податково-бюджетної політики місцевого розвитку в контексті децентралізації фінансової системи України.

Досвід багатьох розвинених країн світу та наробки сучасної економічної теорії свідчать про важливість децентралізації з позицій формування сильного громадського суспільства, особливо для країни з низьким рівнем доходів, до яких належить й Україна. Така форма розвитку економічних відносин щодо перерозподілу функцій управління та відповідальності на користь місцевих органів влади сприяє підвищенню рівня участі громади у прийнятті рішень щодо місцевого розвитку, ефективності управління та більш стрімкого реагування на місцеві потреби. Іншими словами, децентралізація владних повноважень є необхідною у зв'язку з тим, що дозволяє:

- по-перше, враховувати місцеву специфіку при вирішенні тих чи інших завдань через виконання державних функцій, надання суспільних благ та послуг,
- по-друге, підвищувати ефективність розподілу бюджетних витрат, оскільки дозволяє адаптувати державні послуги до місцевих потреб;
- по-третє, підвищити економічну ефективність (знизити собівартість) суспільних благ (послуг) та державних функцій, оскільки передбачає більш високий рівень підзвітності за отримані результати діяльності, знижує кількість необхідних бюрократичних процедур і дозволяє враховувати рівень місцевих цін на продукцію (товари і послуги) при плануванні видатків місцевого бюджету.

Особливості децентралізації залежать від її типу, визначення якого обумовлено доцільністю визначення відмінностей між різними її функціями та ресурсами. Найбільш поширено розглядати децентралізацію за специфікою делегування повноважень місцевим органам самоуправління. З таких позицій децентралізація може бути адміністративна, фінансова, політична та ринкова [28, с. 16; 195, с. 1].

Адміністративна децентралізація реалізується через передачу відповідальності та владних повноважень щодо планування та управління місцевим розвитком від державних органів влади до органів влади місцевого рівня в межах відповідної території.

Фінансова децентралізація в цілому відноситься до концентрації зусиль зі зміни розподілу фінансових ресурсів між бюджетами та джерел їх надходження на користь місцевих органів влади. Такі зусилля можуть приймати різні форми, включаючи перерозподіл між рівнями влади, дозвіл місцевих позик, відшкодування витрат, а також зміну в джерелах доходів, доступних місцевим органам влади за рахунок податків, зборів та міжбюджетних трансфертів.

Політична децентралізація розкривається через запровадження конституційних гарантій, щоб делегувати певні повноваження демократично обра-

ним місцевим органам влади або, в слабких формах, зробити їх більш підзвітними територіальним громадам шляхом створення наглядових рад або введення нових форм участі громадян в проектах місцевого розвитку та прийнятті політичних рішень щодо такого розвитку [28, с. 16].

Нарешті, ринкова децентралізація передбачає спробу перенести основний контроль за розподілом та перерозподілом ресурсів для недержавних суб'єктів господарювання. Формою такої децентралізації є приватизація, що може застосовуватися не тільки до підприємств державної форми власності, але до більш ширшого їх кола.

На практиці децентралізація часто реалізується як гібридна форма різних її типів. Різні її прояви знаходять відображення у цілях, завданнях та напрямках реалізації державної політики відповідної країни, спрямованих на формування та розвиток взаємовідносин між урядом, місцевим самоврядуванням та територіальними громадами. І хоча різні типи децентралізації за своєю сутністю не пов'язані один з одним [195, с. 2]. Так, наприклад, адміністративна децентралізація може здійснюватися без відповідної політичної децентралізації, хоча ефективна політична децентралізація, як правило, спрямована на децентралізацію адміністративних ресурсів. До таких ресурсів відносяться фінансові повноваження, які дозволяють місцевим органам влади вирішувати відповідні завдання з позицій забезпечення розвитку їх територій. Фінансова децентралізація може відбуватися без політичної децентралізації, хоча деяка адміністративна децентралізація може бути необхідною через участь уряду в політичній діяльності держави.

В умовах обмежених фінансових ресурсів в Україні особливе значення має децентралізація її фінансової системи, що реалізується в рамках державної політики щодо:

- формування доходів бюджету, розподілу бюджетних коштів, їх використання за цільовим та галузевим призначенням, забезпечення збалансованості бюджету,

- формування структури видатків для надання суспільних благ населенню,
- управління державним боргом,
- формування бази оподаткування, визначення ставок відповідних місцевих податків та зборів, введення податкових стимулів для галузей економіки на регіональному рівні,
- встановлення митних зборів,
- регулювання цін тощо.

Економічні теорії, що стосуються децентралізації, роблять акцент на максимізації суспільного добробуту, який розглядається як поєднання економічної стабільності, ефективності розподілу ресурсів і дистрибутивної справедливості. Точна комбінація та розмір таких складових суспільного добробуту залежить від їх контексту в умовах децентралізації, а по суті в тому, щоб знайти ресурси на рівні уряду, для оптимізації соціального забезпечення громадян держави [189, с. 36].

Цілі децентралізації фінансової системи можна звести до ефективного розподілу фінансових ресурсів на користь місцевого розвитку та передачі відповідних повноважень органам місцевого самоврядування в умовах сприйнятливості місцевих переваг. На базі цілого ряду реформ вона дозволяє владі надавати громадянам країни якісніші суспільні блага та послуги, ніж в умовах їх надання центральними органами влади. Це відбувається у зв'язку з тим, що органи місцевого самоврядування є ближчими до громадськості. Тому децентралізація фінансової системи має значні переваги перед централізованою формою державного управління щодо місцевого розвитку, які реалізуються через таке:

- більш легка наближеність органів влади до громадськості;
- дозвіл громадянам висловлювати свої вимоги до влади;
- органам місцевого самоврядування краще контролювати використання коштів з метою забезпечення місцевого розвитку;

- сприяння контролю з боку громадськості щодо діяльності представників місцевих органів влади та управління.

Підзвітність місцевого самоврядування також спрямована на поліпшення децентралізації фінансової системи через створення місцевої політичної конкуренції та надання більш широких можливостей громадськості для контролю за місцевими органами влади та управління з метою підвищення продуктивності їх діяльності та зменшення рівня корупції. Але ці позитивні ефекти можуть бути супроводжуватися ризиками та проблемами інституційного забезпечення податково-бюджетної політики місцевого розвитку, з якими стикаються органи влади та управління в процесі реформи децентралізації.

Серед ризиків доцільно виділити такі. По-перше, у регіонах, де існують потужні місцеві еліти, децентралізація фінансової системи може служити засобом для більшої консолідації місцевої влади та управління, що може призвести до домінування над державною владою. По-друге, існує також ризик розширення та подальшого вкорінення мереж і моделей політичного патронажу, коли місцеві органи влади реалізують використання адміністративно-розпорядчих відносин з вищими органами державної влади та управління [157, с. 21]. Як впливає із сутності децентралізації фінансової системи, існує зростаюче розуміння того, що вона здійснює значний вплив на відповідальність підзвітних органів влади. Потужність конкуруючих інтересів різних політичних груп та їх вплив одна на одну, рівень економічної та соціальної нерівності серед регіонів однієї країни, а також потенціал інституційних зустрічних перевірок уряду місцевими законодавчими органами влади, судовими органами, засобами масової інформації та громадянським суспільством, серед інших чинників віддзеркалюються на відносинах підзвітності в умовах децентралізації.

Крім цього, децентралізація фінансової системи передбачає ретельний баланс між доходами і витратами, переданими центральними органами влади та управління органам місцевого самоврядування. З одного боку, вона може

підірвати фінансовий стан місцевих органів влади через проблеми інституційного забезпечення податково-бюджетної політики місцевого розвитку в умовах розширення джерел надходжень до місцевого бюджету, що призведе до погіршення якості суспільних благ та послуг населенню. З іншого боку, збільшення трансфертів центрального рівня може перешкоджати стимулюванню місцевих органів влади щодо отримання власних доходів з метою місцевого розвитку.

Крім впливу на надання суспільних благ та послуг населенню, децентралізація фінансової системи також впливає на макроекономічну стабільність країни. Це пов'язано з тим, що неефективна децентралізація може привести до неконтрольованого дефіциту місцевих бюджетів у країні. Досвід чотирьох країн Латинської Америки наголошує на необхідності ретельного макроекономічного фінансового управління. Передача і розширення видатків місцевих органів влади в Аргентині, Бразилії, Колумбії і Мексиці в умовах децентралізації фінансової системи зробили більш важким для центрального уряду контроль дефіциту державного бюджету та стабілізацію інфляції.

Відомо, що Україна має довгу історію реформ децентралізації фінансової системи, які в основному були реалізовані. У 2006 році розроблений урядом пакет реформ став основною моделлю децентралізації її фінансової системи. Він же реалізується в країні за теперішніх умов та передбачає функціонування адміністративно-територіальної трирівневої системи, а саме громад, районів та регіонів (областей). Кожен з рівнів такої системи має у розпорядженні відповідні фінансові ресурси.

Децентралізація, як в розвинених країнах Європи, так і в Україні, реалізується за принципом субсидіарності, що позначено у пункті 2 статті 4 Європейської хартії місцевого самоврядування [33] та Щорічному Посланні Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році" [1, с. 169, 205]. За цим принципом місцеві органи влади в межах компетенції, визначеної законодавством, мають повне право вирішувати питання, які не доручені іншому органу влади та управлін-

ня й стосуються місцевого розвитку [28, с. 76]. Іншими словами, центральний уряд має відігравати координуючу та наглядову роль у повсякденній діяльності органів місцевого управління, яким він делегує основні повноваження в ухваленні рішень з метою більш ефективного надання суспільних благ та послуг і стимулювання місцевого розвитку, шляхом підтримки та залучення їх до відповідальності [172, с. 13]. З свого боку уряд зобов'язаний сприяти покращенню інфраструктури територій, наданню державних інвестицій з метою фінансової підтримки регіонів країни та створенню нових робочих місць в них [28, с. 102].

Виходячи з сутності даного принципу сучасне реформування інституційного забезпечення податково-бюджетної політики України в контексті децентралізації її фінансової системи спрямоване на вирішення таких проблем [28, с. 98]:

- ефективний розподіл повноважень між центральними органами влади та управління й органами самоврядування різних рівнів;
- сприяння наближенню процесу прийняття рішень з місцевого розвитку до громадськості;
- посилення партнерських відносин щодо місцевого розвитку між різними рівнями влади та управління;
- участі органів самоврядування місцевого рівня у визначенні їх власних повноважень та обов'язків перед громадськістю щодо місцевого розвитку;
- законодавче закріплення права органів самоврядування на місцях ініціювати та вирішувати питання місцевого значення.

Належна побудова децентралізації фінансової системи може пом'якшити ризики інституційного забезпечення податково-бюджетної політики місцевого розвитку завдяки таким положенням:

- відповідальність щодо витрат коштів між різними рівнями влади повинна бути чітко сформульована;

- трансферти центрального уряду повинні бути прозорими і передбачуваними, в ідеалі на основі простої та стандартної формули розподілу;
- місцеве самоврядування повинно бути обмеженим у питаннях запозичення коштів.

Насправді, значна частина сучасних вітчизняних досліджень з питань децентралізації фінансової системи (наприклад, роботи О.П. Бурматової та Т.В. Сумської [11], О.М. Тищенка та К.В. Голякової [122], І.В. Ускова [123]) фокусується на міжбюджетних відносинах – правилах та практиках, що регулюють бюджетні трансферти і витрати між центральними та місцевими органами влади для забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів країни. Як підкреслює І.В. Усков, основним джерелом доходів місцевих бюджетів України є міжбюджетні трансферти з Державного бюджету при незначному рівні власних і закріплених джерел доходів місцевих бюджетів [123, с. 109]. Це створює проблеми у забезпеченні фінансової самостійності органів місцевого самоврядування та стримує процеси стимулювання місцевого розвитку. Важливим напрямом створення умов такого стимулювання є формування місцевого потенціалу через реалізацію загальнодержавних та місцевих заходів, спрямованих на скорочення дефіциту бюджету місцевих органів влади, величина якого залежить від обмежених людських і фінансових ресурсів. Тому він залежить від місцевих потреб відповідної територіальної громади.

На теперішній час не втрачають своєї актуальності такі основні проблеми інституційного забезпечення податково-бюджетної політики місцевого розвитку в контексті децентралізації фінансової системи України, а саме:

1. Витрачання фінансових ресурсів місцевих бюджетів через застарілі механізми фінансування бюджетних установ;
2. Недостатність фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування щодо виконання делегованих їм повноважень;
3. Низький рівень власної фінансової бази місцевого самоврядування;

4. Висока питома вага цільових трансфертів у доходах місцевих бюджетів;

5. Низька ефективність моделі фінансового вирівнювання.

Проблема щодо витрачання бюджетних ресурсів через існування застарілих механізмів є однією з найактуальніших на теперішній час в Україні у зв'язку з тим, що не передбачається зміна обсягу фінансування в залежності від ефективності витрачання бюджетних коштів, обсягу та якості суспільних благ та послуг, що надаються населенню регіонів. Як відмічає І.С. Волохова, така проблема має місце в умовах, коли видатки місцевих бюджетів за певним напрямом витрачання бюджетних ресурсів є, по-перше, бажаними для місцевого розвитку одних територій, але розходяться з інтересами та умовами місцевого розвитку інших територій; по-друге, є корисними для населення регіону, але небезпечними для окремої території або групи громадян, що до нього входять [22, с. 23].

В Україні проблема недостатності фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування щодо виконання делегованих їм повноважень безпосередньо впливає на реалізацію заходів у соціальній сфері щодо життєзабезпечення громадян та в економічній сфері щодо фінансування довгострокових проектів, спрямованих на місцевий розвиток [1, с. 206]. Недостатність фінансових ресурсів у розпорядженні місцевого самоврядування обмежує їх можливості щодо надання суспільних благ та послуг громадянам, а також обумовлює скорочення бюджетних установ, якими вони надаються.

Недостатність фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування тісно пов'язана з іншою проблемою, а саме низьким рівнем власної фінансової бази місцевого самоврядування в Україні. Це обумовлено скороченням обсягу збирання податків і платежів до місцевих бюджетів; високим рівнем дотаційності багатьох місцевих бюджетів України; утриманням їх за рахунок коштів державного бюджету; зростанням цільових трансфертів у доходах місцевих бюджетів. Практика такої бюджетної політики свідчить, що збільшення дотаційності місцевих бюджетів негативно впливає на зацікавле-

ність місцевих органів влади в пошуку додаткових податково-бюджетних інструментів стимулювання розвитку територій. В таких умовах можуть проявлятися негативні тенденції зі зменшення кількості додаткових джерел отримання доходів місцевими бюджетами, зниження ефективності використання одержаних коштів і, як наслідок, мати місце низька результативність децентралізації фінансової системи України [1, с. 262].

Місцеві органи влади відповідних територій через різні умови та ресурси не можуть однаковою мірою забезпечити вирішення деяких завдань місцевого розвитку. Основні причини нерівномірності бюджетної забезпеченості регіонів у рамках однієї держави полягають у такому:

- територіальний розподіл податкової бази не відповідає територіальному розподілу споживачів суспільних благ та послуг;
- різна вартість ресурсів, які використовуються для виробництва суспільних благ та послуг на місцевому рівні, є різною у регіонах країни (наприклад, різна вартість палива, різний рівень заробітної плати тощо);
- різна потреба в бюджетних послугах (наприклад, різна частка основних споживачів бюджетних послуг та соціальної допомоги, різна довжина доріг у різних регіонах країни тощо).

Згідно принципу субсидіарності менш фінансово забезпечені території в умовах децентралізації є захищеними за допомогою перерозподілу коштів з територій, які є в силу свого місцевого розвитку більш фінансово забезпеченими [28, с. 76]. На теперішній час в Україні залишається проблема забезпечення ефективності моделі фінансового вирівнювання. Тому доцільним є скорочення диференціації територій країни до відповідної міри, яка гарантує найбільшій території мінімальний рівень бюджетної забезпеченості та рівний (зіставний) доступ всього населення країни до суспільних благ та послуг.

За аналітичними даними Асоціації міст України [29] сучасне реформування національного бюджетного та податкового законодавства в контексті децентралізації фінансової системи України спрямовано на:

- збільшення обсягу фінансових ресурсів місцевого бюджету через оновлення фінансових нормативів бюджетної забезпеченості;
- зменшення кількості дотаційних місцевих бюджетів через створення нової системи вирівнювання, яка дозволяє залишати більшу частину коштів на місцях. Проведені реформи дозволили скоротити їх кількість на 22% – з 96,3% у 2014 році до 74,6% у 2015 році;
- зростання кількості місцевих бюджетів-донорів через запровадження стимулюючої системи фінансового вирівнювання спроможності територіальних громад. Завдяки реформуванню бюджетного законодавства України їх кількість зросла на 11,5% – з 3,7% у 2014 році до 15,2% у 2015 році;
- зростання кількості повністю збалансованих місцевих бюджетів до 10,2% у 2015 році, що впливає на підвищення якості наданих послуг на місцях;
- створення інфраструктури об'єднаних територіальних громад (так, в 2016 році створено 177 об'єднання територіальних громад, 798 територіальних громади ініціювали об'єднання, 245 територіальних громади подали заявки).

Такі тенденції свідчать про спрямованість уряду до вирішення проблем інституційного забезпечення податково-бюджетної політики місцевого розвитку в контексті децентралізації фінансової системи України. Перехід повноважень та обов'язків від центральних органів влади до місцевого самоврядування сприяє стимулюванню інвестицій в розвиток територій, а також формуванню та збільшенню місцевого потенціалу.

Уряд має велике значення при будь-якій формі міжбюджетних відносин, децентралізованих або централізованих. Ним забезпечується загальний напрямок політики, визначаються мінімальні стандарти надання суспільних благ і послуг, передаються фінансові ресурси для надання допомоги місцевим органам влади, здійснюється захист від місцевих перевитрат, а також контролюється продуктивність різних регіонів країни. Крім цього, центральний уряд має також підтримувати обмін інформацією між різними органами міс-

цевого самоврядування. Такі функції уряду відіграють вирішальну роль у пом'якшенні проблем інституційного забезпечення податково-бюджетної політики місцевого розвитку, пов'язаних з децентралізацією. Але залишаються проблеми, пов'язані з роллю центральних органів влади в умовах децентралізації фінансової системи України. Основними з них є такі:

- по-перше, перекладання урядом на органи місцевого самоврядування важливих обов'язків;
- по-друге, складні та громіздкі конструкції системи моніторингу можуть бути обмежені здатністю центральних органів влади та управління ефективно їх використовувати, що послаблює відповідальність місцевого самоврядування на територіях з високим рівнем національного пріоритету;
- по-третє, деякі впливові особи центрального рівня можуть протистояти децентралізації через власні інтереси в управлінні економічною діяльністю.

За центральними та місцевими органами влади також зберігається обов'язок прозорого та чіткого визначення сутності фінансової децентралізації в контексті місцевого розвитку. Це не може бути зведено до простої класифікації реформ, що проводяться в сфері податкової та бюджетної політики України. Критичну увагу слід приділяти чинникам, що є базою доречності такої децентралізації. Серед них основними є ступінь соціально-економічного розвитку та територіальний розмір країни, її здатність до формування відповідних інститутів фінансової децентралізації, рівень корупційності центральних та місцевих органів влади та управління. Безпосередні політичні обставини, що лежать в основі реформ з децентралізації фінансової системи в контексті місцевого розвитку також повинні бути охарактеризовані для того, щоб зрозуміти, як вони змінюють зацікавленість в ній різних політичних сторін. Нарешті, розуміння національного контексту децентралізації недостатньо. Доцільним є урахування більш глибокого розуміння субнаціонального контексту, тобто зацікавленості у ній на місцевому рівні. Це обумо-

влено тим, що політичні процеси і прийняття рішень відбуваються саме на такому рівні серед місцевих політичних структур та інститутів.

Таким чином, результативність бюджетно-податкової політики місцевого розвитку в контексті децентралізації фінансової системи України багато в чому визначає стабільне функціонування країни, скорочення регіональної соціально-економічної нерівності, забезпечення державної єдності. Створення сталої зростаючої національної економіки неможливе без вирішення інституційних проблем, пов'язаних з витрачанням фінансових ресурсів місцевих бюджетів через застарілі механізми фінансування бюджетних установ, недостатністю фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування щодо виконання делегованих їм повноважень, низьким рівнем власної фінансової бази місцевого самоврядування, високою питомою вагою цільових трансфертів у доходах місцевих бюджетів, низькою ефективністю моделі фінансового вирівнювання через поширення міжтериторіальних відмінностей, подоланням кризових явищ і відставанням в розвитку окремих територій. Значні відмінності місцевого розвитку різних територій України багато в чому визначаються їх економічними, природно-кліматичними, ресурсними і інфраструктурними особливостями.

В Україні децентралізація фінансової системи вимагає набагато більше, ніж зміна політичних структур країни та розширення можливостей місцевих органів влади із збільшеними обов'язками. Вона потребує повної перебудови системи державних фінансів країни, зокрема в сфері податкової та бюджетної політики України. Тому вирішення існуючих інституційних проблем податково-бюджетної політики місцевого розвитку в контексті децентралізації фінансової системи України сприятиме створенню ефективної бази для послідовного наближення показників добробуту населення й економічного розвитку в найменш фінансово забезпечених (за цими показниками) областях країни до рівня областей із середніми значеннями показників місцевого розвитку. Формуванню збалансованої та ефективної фінансової системи місцевого розвитку в Україні сприятимуть інституційні умови зі створення демократичної,

децентралізованої держави із соціально орієнтованою ринковою економікою. У зв'язку з цим необхідним є продовження демократичних перетворень в економіці, політиці, суспільстві в цілому, а також зміцнення принципів децентралізації в державному устрої і податково-бюджетній сфері.

Висновки до розділу 2.

1. Аналіз досліджень, присвячених оцінці місцевого розвитку в умовах децентралізації, показав, що методичні підходи, які використовуються при оцінці забезпечення органів місцевого самоврядування фінансовими ресурсами, як правило, використовуються для окремо взятих територій – аналізується певна кількість показників та робляться висновки щодо фінансової самостійності тієї чи іншої території України; проте повну картину того, як розвиваються території України, чи є вони однорідними за показниками місцевого розвитку, які прогалини є більш значущими, скласти вкрай складно.

2. Спираючись на теоретичні положення щодо забезпечення місцевого розвитку та групування його чинників, удосконалено методичний підхід до оцінки місцевого розвитку, спрямований на виявлення неоднорідності алокації чинників економічного зростання між різними територіями. Його зміст полягає у виборі показників, що відображають вплив певного ресурсного, соціального управлінського чинника та рівня якості життя як узагальнюючої характеристики отримання суспільних благ, та розрахунку параметрів їхньої варіації між територіями.

3. Аналіз результатів розрахунків показав, що (1) через відсутність чіткої інвестиційної політики та політичну нестабільність території України є найбільш неоднорідними за показником обсягу інвестицій в основний капітал; (2) прослідкувати тенденцію змін доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу не вдалося, що вказує на відсутність плану місцевого розвитку в частині інтенсифікації власних надходжень до бюджетів територіальних

громад та різні податкові потенціали окремих регіонів; (3) механізм розподілу державних коштів з Державного бюджету України для вирівнювання фінансових диспропорцій, в цілому, має задовільну оцінку; (4) регіони України виявилися найбільш однорідними за показником доходів населення на 1 особу. В цілому, можна відмітити, що за останні роки в Україні було зроблено значні кроки до стабілізації та вирівнювання бюджетного фінансування на рівні регіонів.

4. В історичній ретроспективі використання інструментів податково-бюджетної політики місцевого розвитку в Україні здійснювалося в рамках базових етапів становлення місцевого самоврядування, які можна охарактеризувати як окремі національні моделі: доколоніальна модель, колоніальна модель, національна модель першої української державності, радянська модель, модель перебудови, українська модель місцевого самоврядування, децентралізація фінансових повноважень.

5. Встановлено, що використання інструментів податково-бюджетної політики не відповідало і навіть за сучасних умов продовжує не відповідати потребам забезпечення місцевого розвитку. Зокрема, це стосується фінансової автономії місцевого самоврядування. Трансформації бюджетно-податкового забезпечення місцевого розвитку за умов сьогодення йдуть шляхом децентралізації повноважень, однак остання не підкріплюється належним фінансовим забезпеченням у вигляді власних надходжень місцевого бюджету.

6. Визначено, що за двадцять п'ять років незалежності в Україні було прийнято багато законодавчих актів та інших нормативно-правових документів, пов'язаних з розбудовою місцевого самоврядування, визначенням повноважень та фінансової бази для їх реалізації, проте кроки до досягнення реальних результатів були майже непомітними. Починаючи з 2014 р. у вітчизняному законодавстві відбулися значні зміни, які визначили стратегічні напрями регіонального та місцевого розвитку.

7. Встановлено, що, в цілому, нормативно-правове забезпечення у сфері власних доходів місцевих бюджетів в основному відповідає вимогам Конституції, Європейської хартії про місцеве самоврядування та Концепції реформування місцевого самоврядування, оскільки принаймні частина фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування формується за рахунок місцевих податків та зборів, розмір яких вони мають повноваження встановлювати в межах закону.

8. Основні фінансові аспекти розвитку місцевого самоврядування регламентовано Податковим та Бюджетним кодексами, законами та підзаконними актами. Визначено, що в Україні органи місцевого самоврядування мають в своєму розпорядженні власні, закріплені доходи, позики та міжбюджетні трансферти. За умовами децентралізації власні доходи повинні складати найбільшу частку, проте наразі фінансування місцевих потреб здійснюється більшою мірою за рахунок міжбюджетних трансфертів.

9. Встановлено, що запроваджене горизонтальне вирівнювання податкоспроможності бюджетів громад направлене на стимулювання до нарощування дохідної бази, проте визначити ступінь ефективності нової системи міжбюджетного вирівнювання неможливо через малий термін її функціонування. До недоліків цієї системи, елементи якої суперечать принципам децентралізації, можна віднести: бюджети органів місцевого самоврядування сіл, селищ і міст районного значення не мають надходжень податку з доходів фізичних осіб (ПДФО), а базова дотація для них законодавством не передбачена. Оскільки наразі система міжбюджетних трансфертів знаходиться в процесі трансформацій, доцільним є постійний моніторинг та ретельний аналіз сучасного стану місцевих фінансів, впливу процесів децентралізації на стан забезпечення місцевого розвитку.

10. Оцінка інституційних змін в реалізації податково-бюджетної політики за умов проголошеного курсу на фінансову децентралізацію дозволяє встановити, що в аспекті реалізації ресурсного чинника: 1) нова система горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій має недоліки в

частині фінансового забезпечення бюджетів органів місцевого самоврядування сіл, селищ і міст районного значення; 2) пряма взаємодія бюджетів об'єднаних територіальних громад з Державним бюджетом України не сприяє децентралізації з огляду на невпорядкованість питань бюджетного процесу на місцях; 3) часті і несистемні зміни в податково-бюджетному законодавстві не сприяють усталенню інституційного формату реалізації політики місцевого розвитку.

11. Визначено, що сучасне реформування інституційного забезпечення податково-бюджетної політики України в контексті децентралізації її фінансової системи має бути спрямоване на розв'язання низки проблем, які згруповано за ознаками управлінського та соціального чинників забезпечення місцевого розвитку. До проблем, що пов'язані з управлінням, віднесено неефективний розподіл повноважень між центральними органами влади та управління й органами самоврядування різних рівнів; відсутність (або незначний ступінь) партнерських відносин щодо місцевого розвитку між різними рівнями влади та управління; відсутність законодавчого закріплення прав органів самоврядування на місцях самостійно ініціювати та вирішувати питання місцевого значення. До проблем соціального характеру, віднесено відсутність (або незначний ступінь) участі громадськості у процесі прийняття рішень з місцевого розвитку; участі органів самоврядування місцевого рівня у визначенні їх власних повноважень та обов'язків перед громадськістю щодо місцевого розвитку.

Основні положення та результати розділу 1 дисертаційного дослідження опубліковано у [74; 75; 129].

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВО-БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІ- ЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1. Розробка системи забезпечення дієвості податково-бюджетної політики місцевого розвитку в Україні

Як вже раніше зазначалося в роботі, в Україні засади місцевого самоврядування регламентовано Конституцією, при розробці положень законодавства з місцевого самоуправління враховуються положення Європейської хартії місцевого самоврядування, за останні роки прийнято ряд основних нормативно-правових актів, які створюють правові та фінансові основи діяльності органів місцевого самоврядування та місцевого розвитку.

Проте на практиці виявилось багато недоліків, пов'язаних з неспроможністю територіальних громад виконувати свої повноваження. Так, наприклад, повноваження з управління у сфері землі, будівництва, освіти та культури, охорони здоров'я, інших послуг соціальної сфери були централізовані на рівні обласних та районних адміністрацій.

Внесеними змінами до Бюджетного та Податкового кодексів України було розширено перелік місцевих повноважень та передано органам місцевого самоврядування додаткові бюджетні повноваження (надання соціальної допомоги населенню через територіальні центри в громадах, адміністративних послуг, управління школами та дитсадками, організація діяльності закладів первинної медичної допомоги, будинків культури, клубів, бібліотек, стадіонів, спортивних залів тощо) та закріплено для їхньої реалізації джерела доходів.

Проте наразі залишається низка проблем, які ще не є вирішеними. Серед них: централізація повноважень органів виконавчої влади та фінансово-матеріальних ресурсів;

відсутність достатньої частки власних доходів (місцевих податків і зборів) для фінансування місцевих суспільних послуг;

відсутність стимулів місцевих органів влади до пошуку інших форм фінансування, крім бюджетних;

неефективний розподіл повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування в умовах децентралізації;

відсутність активності у членів територіальних громад до розв'язання проблем громади, прийняття спільних рішень тощо.

Тому необхідним на даному етапі реалізації реформи децентралізації є, по-перше, завершення побудови трирівневої системи адміністративно-територіального устрою України – держава, регіони / райони, громади. Нижчою (базовою) ланкою є територіальна громада – місто, село, селище, або сукупність невеличких сіл, якій надаються широкі повноваження з організації життєдіяльності членів громади. Середньою ланкою стане наглядовий та координаційний орган на рівні районів та областей, наразі розробляються положення про інститут префектів (проект закону України "Про префектів") [104].

По-друге, необхідним є надання територіальним громадам максимально широкого кола повноважень згідно з принципом субсидіарності з одночасним забезпеченням цих повноважень необхідними фінансовими ресурсами. Таким чином, потребує остаточного рішення впорядкування співвідношення повноважень місцевих органів самоврядування територіальних громад та місцевих органів влади на нижчій ланці, а також розмежування повноважень між органами самоврядування нижчої та середньої ланок. Для забезпечення реалізації повноважень місцевих органів самоврядування на нижчому рівні управління повинні бути у достатній кількості кошти на фінансування суспільних товарів та послуг. Тому головним питанням, що наразі ще не є вирішеним до кінця, є забезпечення ефективного перерозподілу фінансових ресурсів, постійний моніторинг того, яким чином впливають ті чи інші законодавчі зміни на фінансовий стан територіальної громади.

Нажаль, отримати повну фінансову самостійність найближчим часом територіальним громадам не вдасться. Це потребує багато часу та зусиль усіх громадян країни для подальших кроків на шляху до децентралізації. Проте вже зараз можна визначитися з тим, в якому напрямі має розвиватися інститут фінансового забезпечення життєдіяльності територіальних громад, а саме:

формування культури сплати місцевих податків;

пошук нових форм фінансування місцевих потреб без допомоги на рівні держави;

формування культури взаємовідносин між органами місцевого самоврядування, органами місцевої влади та громадою – членами територіальної громади та представниками бізнесу на засадах довіри, відкритості та прозорості.

Формування культури сплати місцевих податків. В Україні, як і в багатьох країнах світу, однією з головних прогалин податково-бюджетної політики є проблема податкового адміністрування, яка полягає у неспроможності уряду зібрати всі податки. Місцеві податки не є виключенням. Як правило, причиною такого становища є культура оподаткування.

Податкову культуру тлумачать як спосіб поведінки, що передбачає наявність та дотримання стабільного, дієвого податкового законодавства в державі та визначає рівень розвитку суспільства, вираженого в існуючих нормах [86], своєчасну сплату податків і обов'язкових відрахувань до державних цільових фондів у терміни, що встановлюються законодавчими і нормативними документами [14], добровільність декларування, як важливого процесу, що поєднує інтереси держави і суспільства [68].

Культура оподаткування є вирішальним фактором, при оцінці організації та реалізації адміністрування податків, адже вона впливає на те, які відносини встановлюються між платниками та фіскальними органами.

Поведінка платників податків багато в чому залежить від наявності стимулів сплати податків. Дослідження, що спираються на економічні моде-

лі, показують, що, як правило, вирішальним фактором – стимулом – для сплати податків є визначення ступеня ризиків (санкцій), що пов'язані з ухиленням від сплати податків [146]. Таким чином, платник податків приймає раціональне рішення сплатити податки, якщо у нього є повна інформація про суми штрафів. Ступінь ухилення від сплати податків залежить від ступеня ймовірністю виявлення несплати і ступеня покарань (штрафів).

Проте все частіше для підвищення рівня дотримання податкового законодавства як альтернативний захід розглядаються позитивні стимули. До них відноситься наявність у платника податків інформації про вигоди від суспільних благ, що фінансуються за рахунок їхніх податків. Багато досліджень підтвердили корисність цього заходу [190; 135; 210; 138]. Також до позитивних стимулів відносять фіксовану вигоду, податкові пільги та зниження кількості перевірок.

Позитивні стимули широко використовуються для побудови більш тісних відносин між платниками податків і податковими адміністраціями (інспекторами). Аналіз досліджень, проведений спеціалістами ОЕСР, показав, що поряд з традиційними методами примусу сплати податків все частіше податкові органи використовують альтернативні підходи. Так, найважливішим фактором відповідальності перед податковим законодавством, визнано сприйняття справедливості і довіри [144].

Чесність і довіра тісно взаємопов'язані. Після того, як люди сприймають податкову систему і податкові органи, як справедливі, вони мають більше довіри до цих органів. І це призводить до збільшення податкових надходжень [144]. Поступово податкові органи зазнають трансформацій та стають посередниками з постачання суспільних послуг між державою і громадянами.

Місце податкової культури при сплаті місцевих податків можна окреслити як частину національної культури, що стосується аспектів поведінки та взаємодії платників податків, фіскальних органів (податкової інспекції) та органів місцевого самоврядування, які непрямо взаємодіють з платниками

податків (членами територіальної громади) через систему розподілу податкових надходжень на фінансування місцевих суспільних благ (рис. 3.1).

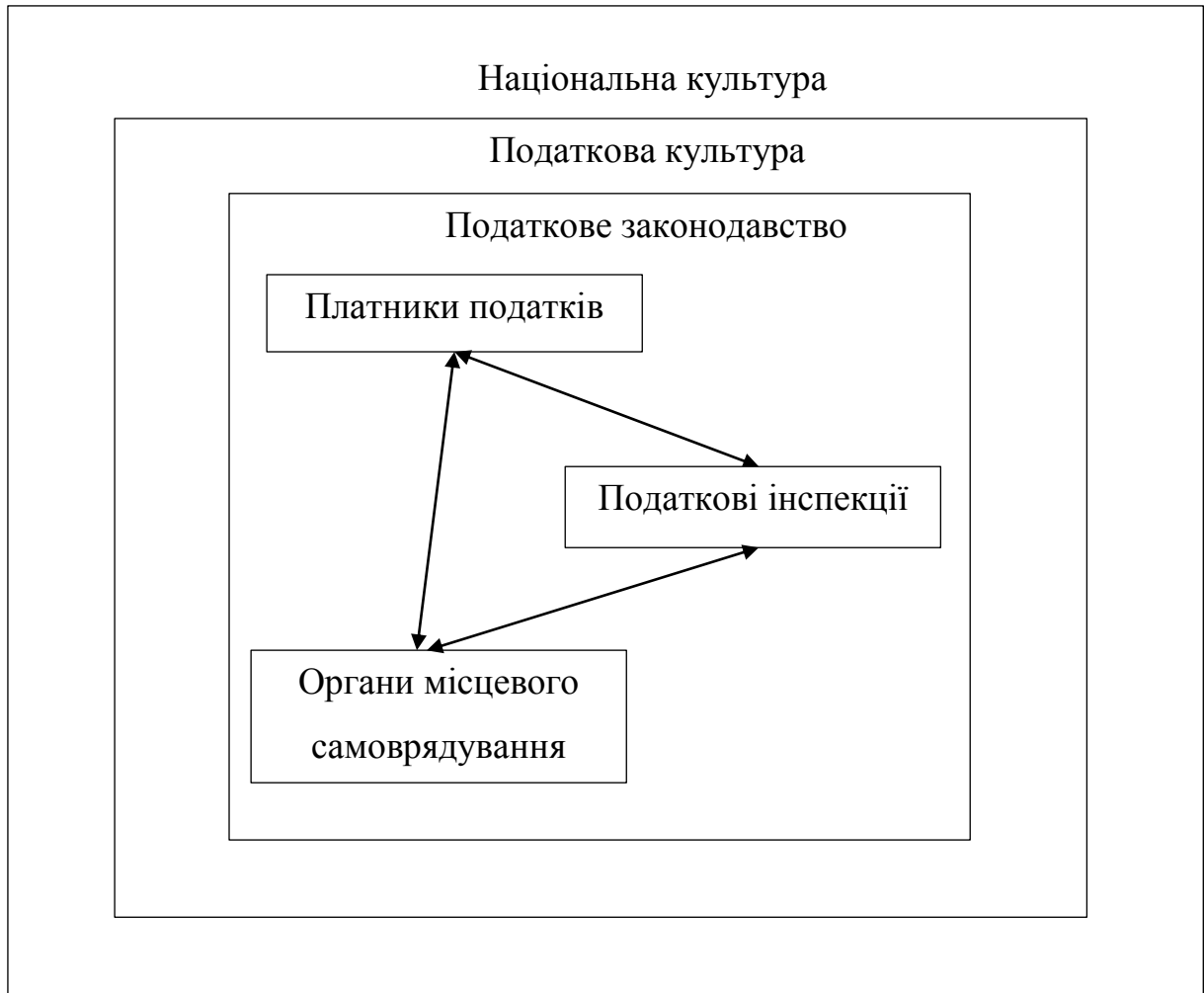

Рис. 3.1. Місце податкової культури при сплаті місцевих податків

Позитивне ставлення до податкових органів і уряду має привести до більшої відповідності платників податків сплачувати податки добровільно.

Під формуванням культури сплати місцевих податків в цій роботі мається на увазі визначення мети сплати цих податків та визначення суспільних послуг, які будуть профінансовані такими надходженнями. Адже від того, навіщо обкладаються ті чи інші об'єкти оподаткування, залежить рішення платника податків про їхню сплату чи ухилення від сплати податків. Також кожного платника податків (принаймні, в зарубіжних країнах, та поволі ця

тенденція розповсюджується і в Україні) турбує питання, куди будуть витрачені їхні кошти.

В Україні більшість платників податків досить критично відносяться до оподаткування і часті скарги на діяльність податкових адміністрацій ще мають місце. Тому заслжити довіру у податкових органів та місцевих органів влади є непростю справою.

Згідно з даними рейтингу "PayingTaxes" за останні роки Україна повільно рухається вперед: із 165 місця у 2012 р. до 84 у 2015 р., тобто простежується позитивна тенденція, зменшується загальна кількість годин на рік на підготовку, складання, подання звітності та здійснення податкових платежів [188]. Зберігаючи ці позитивні тенденції та доповнюючи їх інформацією для платників податків щодо сплати податків та витрачання надходжень на потреби громади, можливим є усунення проблем у відношеннях між податківцями та платниками податків, зменшення кількості конфліктних ситуацій та підвищення податкової культури в цілому.

Наразі вже зроблено деякі кроки у цьому напрямі: з метою надання населенню своєчасної, повної та достовірної довідкової інформації громадянам працює інформаційно-довідковий департамент ДФС, який постійно інформує про зміни та доповнення, внесені до податкового законодавства, проводиться розсилка електронних листів платникам податків, запроваджено новий сервіс "Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс" для отримання посиленних сертифікатів відкритих ключів тощо [44].

Проте роботи ще багато. Формування податкової культури потрібно починати зі школи. Курси та семінари для школярів мають зробити їх більш соціалізованими та розвинути податкову усвідомленість. Продовжити таке виховання можна в університетах, навчаючи молодих людей взаємовідносинам у системі оподаткування, розкриваючи питання особливостей сплати тих чи інших податків, пільгового оподаткування тощо. Нові технології (наприклад, соціальні мережі) також створюють можливості для досягнення цільової аудиторії і оптимізації ресурсів.

Для старшого покоління доцільним може бути створення консультаційних центрів для роз'яснення членам територіальної громади та бізнесу змін в оподаткуванні, що відбуваються в процесі реалізації курсу децентралізації в Україні, особливостей сплати податків та переваг, пов'язаних з формуванням податкової культури нації.

Форми фінансування місцевих потреб. Як вже раніше було зазначено в роботі, існують різні форми фінансування місцевих суспільних потреб. Згідно з Податковим кодексом України для виконання власних, переданих та делегованих державними органами влади функцій та повноважень на місцевий рівень, органи влади та самоврядування мають в своєму розпорядженні власні, закріплені доходи, позики та міжбюджетні трансферти. Про це більш докладно викладено у п. 2.2 цієї роботи.

Також, на рівні законодавства України закріплено таку форму фінансування як державно-приватне партнерство. Визначено, що державно-приватне партнерство розглядається як співробітництво між державою в особі відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування (державними партнерами) та юридичними або фізичними особами – підприємцями (приватними партнерами). Таке співробітництво визнано ефективним інструментом соціально-економічного розвитку на місцевому рівні. Воно здійснюється на основі договорів.

Державно-приватне партнерство регламентується законами України "Про державно-приватне партнерство" [38], "Про внесення змін до деяких законів України щодо усунення регуляторних бар'єрів для розвитку державно-приватного партнерства та стимулювання інвестицій в Україні" [36], а також постановами та розпорядженнями КМУ та іншими нормативно-правовими актами.

Державно-приватне партнерство може бути застосовано у:

пошуку, розвідці родовищ корисних копалин та їх видобуванні;

виробництві, транспортуванні і постачанні тепла та розподілі і постачанні природного газу;

будівництві та експлуатації автострад, доріг, залізниць, злітно-посадкових смуг, мостів тощо;

машинобудуванні;

зборі, очищенні та розподіленні води;

охороні здоров'я;

туризмі, відпочинку, рекреації, культурі та спорті;

забезпеченні функціонування зрошувальних і осушувальних систем;

поводженні з відходами, крім збирання та перевезення;

виробництві, розподіленні та постачанні електричної енергії;

управлінні нерухомістю;

наданні соціальних послуг, управлінні соціальною установою, закладом;

виробництві та впровадженні енергозберігаючих технологій, будівництві та капітальному ремонті житлових будинків;

встановленні модульних будинків та будівництві тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб;

наданні освітніх послуг та послуг у сфері охорони здоров'я;

управлінні пам'ятками архітектури та культурної спадщини [38].

Згідно з законом України "Про державно-приватне партнерство" до його ознак належать:

надання прав управління об'єктом партнерства за умови прийняття та виконання приватним партнером інвестиційних зобов'язань;

довготривалість відносин (від 5 до 50 років);

передача приватному партнеру частини ризиків у процесі здійснення державно-приватного партнерства;

та внесення приватним партнером інвестицій в об'єкти партнерства із джерел, не заборонених законодавством.

Таким чином, за цими ознаками державно-приватне партнерство не може бути застосованим на короткочасний період та до нього не можуть бути залучені члени територіальної громади, що не є суб'єктами підприємницької

діяльності. Це обмежує можливості активного залучення членів громади до участі у розробці напрямів місцевого розвитку та формування місцевого бюджету.

Зарубіжний досвід показує, що державно-приватне партнерство широко поширене для застосування у соціальній сфері, транспортній галузі, житлово-комунальному господарстві (Велика Британія, Італія), будівництві соціальної інфраструктури (Франція), енергетиці, транспорті, захисті навколишнього середовища (Канада), транспортній інфраструктурі (Австралія, Греція, Іспанія). На засадах такого партнерства виконуються як великі, так і малі проекти. Незалежні комітети управління проводять оцінку проектів спільно з державними органами влади, визначають ефективність та результативність витрачання коштів [32]. У Польщі особливістю застосування державно-приватного партнерства є відсутність фінансування проектів з боку органів місцевого самоврядування. Головною умовою є тільки володіння земельною ділянкою під забудову [там же].

Встановлено, що державно-приватне партнерство будується на таких базових моделях, як модель оператора та модель кооперації (термін дії 5-10 років), модель концесії (від 20 до 30 років), модель договору (від 3 до 5 років) та модель лізингу (8–15 років). В залежності від форми власності, галузей суспільної інфраструктури, виду діяльності обирається та чи інша форма взаємодії між державою та бізнесом [45].

Для України цей інструмент залучення приватних фінансів є новим, проте застосування механізмів державно-приватного партнерства органами місцевого самоврядування дозволяє використовувати фінансові ресурси приватних партнерів при реалізації місцевих програм та проектів та скорочувати обсяг бюджетних витрат на місцевий розвиток. Таким чином, у територіальних громадах є в наявності дієвий інструмент для можливостей інвестування в соціально-економічні проекти розвитку територіальних громад.

Серед прикладів реалізації проектів з використанням державно-приватного партнерства в Україні – пілотний проект з переводу комунальних

котелень з імпортного природного газу на біопаливо місцевого виробництва в м. Малин Житомирської області за Програмою розвитку державно-приватного партнерства Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), постачання теплоенергії м. Чернігів ТОВ "Технова" та ВАТ "Теплокомуненерго", постачання тепло- та електроенергії м. Краматорськ ТОВ "Краматорськтеплоенерго", у галузі водопостачання – ТОВ "Чиста вода – Бердянськ".

Зовсім новою формою залучення коштів на потреби місцевого розвитку, дещо схожою з державно-приватним партнерством, є фінансування проєктів місцевого розвитку на засадах краудфандингу. Така форма відносин також активізує інтерес членів громади до подальшого місцевого розвитку.

У перекладі з англійської, краудфандинг означає народне фінансування, тобто залучення фінансових ресурсів від великої кількості людей (від crowd – натовп і funding – фінансування) з метою реалізації продукту або послуги, допомоги нужденним, проведення заходів з підтримки як фізичних, так і юридичних осіб. Краудфандинг – це новий метод фінансування проєктів за допомогою Інтернету: стартапів та локального бізнесу, соціальних проєктів тощо на засадах благодійності.

Організація краудфандингу здійснюється через електронні соціальні мережі або спеціально розроблені сайти для обміну інформацією щодо краудфандингових проєктів (платформи). Перевагами такої форми фінансування є відсутність посередників (банків, венчурних фондів тощо). Для залучення уваги до проєкту, власниками пропонуються різні винагороди (екземпляр товару, послуга, акції тощо).

В чистому вигляді використовувати краудфандинг для фінансування місцевих соціальних послуг через взаємодію з органами місцевого самоврядування в Україні неможливо, оскільки відсутня нормативно-правова база та не розроблено механізму застосування цього інструменту для місцевого розвитку. Проте окремі принципи використання такого інструменту можна впровадити на місцевому рівні.

В зарубіжних країнах краудфандинг використовується для удоскона-

лення та розробки інноваційних товарів та послуг, як правило, у сфері культури, дизайну, журналістики, видавництва або технологій тощо. Якщо гроші не зібрано у заявленій кількості на визначену дату, вони повертаються вкладникам. Існує багато спеціалізованих платформ для відкриття стартапів.

В Швеції вже розроблено механізм залучення до таких платформ коштів з державного фонду, в Іспанії та Італії на таких платформах збирають кошти на суспільно значимі проекти та соціальні інновації [26].

Поступово у світі з'являється все більше проектів, заснованих на засадах краудфандингу, засновниками яких є місцеві органи самоврядування. Вони діють, використовуючи три типи фінансування:

(1) благодійність – збір коштів, які будуть витрачені на суспільні місцеві послуги, та не повернуться вкладникам у вигляді грошей;

(2) негрошові винагороди за вкладання коштів у проект (наприклад, при будівництві мосту вкладники можуть вигравіювати своє ім'я на табличці або отримати безкоштовно білет до тренувальної зали, яка була побудована за спільнокошт);

(3) вкладання коштів в обмін на частку в акціях приватних компаній (fordfunding), проте вже розробляються механізми для того, щоб місцеві органи самоврядування могли скористатися і цією формою краудфандингу [147].

В Україні фінансування на засадах краудфандингу розпочалося кілька років тому. Так, наприклад, на платформі "Спільнокошт" збираються кошти на проекти у сфері освіти, охорони здоров'я, культури та наукових досліджень. На сайті "Велика ідея" (<https://biggggidea.com/>) в режимі реально часу можна побачити, які проекти наразі потребують фінансування та прийняти в цьому участь.

Заслуговує на увагу громадська платформа Recher.sk, метою якої стало створення багатофункціонального сайту для налагодження системи взаємодії жителів району, активістів, підприємців та творчої спільноти. Серед напрямів діяльності платформи – участь громади в управлінні районом, нагляд за ро-

ботою міської та районної адміністрацій, комунальних служб тощо. Досвід просування цього проекту показує, що в країні є небайдужих люди, готові залучати свої власні кошти у суспільні проекти [117].

Аналіз напрямів фінансового забезпечення територіальних громад показав, що крім державних коштів, на місцевому рівні можуть використовуватися такі форми, як позика або фінансування на засадах державно-приватного партнерства; з'явився ще один інструмент для активного залучення громади у суспільне життя – краудфандинг, який може бути використаний для фінансування місцевих суспільних благ. Більш детально цей напрям інтенсифікації власних коштів буде проаналізовано у п.3.2.

Формування культури взаємовідносин між органами місцевого самоврядування, органами місцевої влади та громадою. На сучасному етапі розвитку місцевого самоврядування, що відбувається в умовах децентралізації, в процесі прийняття управлінських рішень зростає роль територіальної громади – члени громади вважають за необхідне залучатися до спільних заходів щодо вирішення проблем місцевого значення.

Таким чином відбувається координація діяльності органів місцевого самоврядування з ефективною реалізацією інтересів громади, вирішення різних питань. Все більше така координація приймає характер тісної та регулярної взаємодії (наприклад, при формуванні комісій чи рад за участю членів територіальної громади). Все частіше громадські місцеві ініціативи знаходять відгук у місцевого керівництва. Як правило, їх об'єднують спільні цілі, які ґрунтуються на засадах дотримання прав членів громади, законності та порядку, забезпечення громади належними місцевими суспільним благами; на користь прийняття позитивних рішень спрацьовує чітке закріплення відповідних повноважень та наявність нормативно-правової бази щодо встановлення та реалізації координаційних управлінських відносин. Наразі відбувається процес становлення та розвитку співробітництва органів місцевої влади та громади, а не тільки її представників у системі місцевого самоврядування.

Така взаємодія може бути реалізована у форматі проведення спільних заходів та зустрічей, прес-конференцій, проведення опитувань, робота із ЗМІ в частині інформування громади про результати роботи органів місцевого

самоврядування, означені напрями розвитку громади, проекти, що потребують розгляду в найближчий час, підтримка зв'язків через нові технології Інтернету (сайти, соціальні мережі тощо).

Створення громадських рад як представницьких органів громадськості розглядається як інструмент забезпечення прозорості у процесах прийняття управлінських рішень щодо місцевого розвитку, отримання оперативної та достовірної інформації про суспільне життя громади, надання консультацій та експертної допомоги членам громади та органам місцевого самоврядування. Систематизація участі громадян у життєдіяльності громади, стимулювання зацікавленості та активної участі дозволяє більш ефективно реалізовувати плани місцевого розвитку, швидко вирішувати окремі проблеми та окреслені завдання, досягати синергетичного ефекту у процесі соціально-економічного розвитку громади.

Таким чином, виходячи з результатів аналізу теоретичних та методичних підходів до використання податково-бюджетних інструментів у забезпеченні сталого місцевого розвитку, в роботі обґрунтовано, що розв'язання виявлених проблем реалізації податково-бюджетної політики забезпечення розвитку територіальних громад в Україні має йти одночасно низкою шляхів, серед яких: балансування повноважень та ресурсного забезпечення місцевого самоврядування; зміцнення фінансової самостійності місцевих бюджетів з одночасним посиленням контролю за ефективністю бюджетних витрат; пошук нових форм взаємодії між владою, місцевим самоврядуванням та громадою в питаннях фінансування проектів місцевого розвитку.

Реалізацію окреслених шляхів пропонується здійснювати на основі розробленої системи забезпечення дієвості впливу інструментів податково-бюджетної політики на місцевий розвиток. (рис. 3.2).

В основу системи покладено реалізацію напрямів місцевого розвитку за допомогою податково-бюджетних інструментів, у т. ч.:

(1) визначення метою місцевого майнового оподаткування ефективно та раціональне використання майна;

Головна мета: підвищення якості життя в місцевій громаді на основі більш раціонального формування і результативного використання її ресурсів		
Чинники забезпечення розвитку	Напрями забезпечення розвитку	Інструменти податково-бюджетної політики
Ресурсний	Збереження та/або збільшення, ефективне та раціональне використання ресурсів громади, створення робочих місць	Трансформація оподаткування майна
Соціальний	Активне залучення членів громади та бізнесу до участі у розробці напрямів місцевого розвитку та формування місцевого бюджету, впровадження нових форм фінансування за принципами краудфандингу, стимулювання МСБ	Застосування податкового кредиту за ПДФО (для фізичних осіб) та податку на прибуток (для юридичних осіб) в розмірі внеску коштів на проекти місцевого розвитку за принципами краудфандингу
Управлінський	Чітке розмежування повноважень та фінансових ресурсів, посилення контролю за бюджетними витратами	Зміни до бюджетного кодексу та адміністративна реформа, впровадження податково-бюджетного моніторингу з оприлюдненням його результатів
Місце розташування	Створення або використання переваг місця розташування	Формування бюджетів розвитку для найбільш відсталих громад у відповідності до переваг місця розташування

Рис. 3.2. Система забезпечення дієвості податково-бюджетної політики місцевого розвитку в Україні

(2) активне залучення членів громади та бізнесу до участі у розробці напрямів місцевого розвитку, впровадження нових форм фінансування за принципами краудфандингу та компенсація внесених у фінансування соціальних проектів вкладниками коштів через механізм податкового кредиту;

(3) доцільність впровадження систематичного податково-бюджетного моніторингу та оприлюднення його результатів з метою побудови довірчих відносин між владою та бізнесом.

Більш детально напрями інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів представлено в п. 3.2.

3.2. Напрями інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації в Україні

Інтенсифікація формування власних надходжень за рахунок місцевих податків і зборів.

Власні надходження місцевих бюджетів є запорукою фінансової самостійності та стабільності територіальних громад. Тому вкрай важливим є постійний моніторинг місцевих надходжень та витрат, а також пошук нових напрямів інтенсифікації власних надходжень місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації.

Окреслена мета не нова, проте є вкрай актуальною. Оскільки фінансова децентралізація охоплює дві взаємопов'язані проблеми – (1) розподіл відповідальності витрачання коштів на суспільні блага і джерел доходів між рівнями влади та (2) розмір свободи дій у визначенні своїх витрат та доходів, тому саме рівень збалансованості та досягнення певного консенсусу у вирішенні цих проблем визначають реальний ступінь децентралізації.

Для того, щоб встановити рівень свободи дій та рівень фінансової відповідальності місцевих органів самоврядування, треба відповісти на декілька запитань. А саме:

які суспільні блага фінансуються з місцевих бюджетів;

наскільки узгоджені обсяги місцевих доходів з обсягами покладених на місцеві органи самоврядування обов'язків;

чи мають місцеві органи самоврядування вибір при розподілі бюджету за окремими статтями витрат;

та чи можуть місцеві органи проводити моніторинг та прогнозувати обсяги податкових надходжень та інших доходів до місцевих бюджетів, щоб мати можливість варіювати при покритті зобов'язань з надання суспільних товарів та послуг.

Аналіз теоретичних засад, зарубіжного досвіду та вітчизняного досвіду формування місцевих бюджетів показав, що найголовнішою метою будь-якої територіальної одиниці є збільшення ступеня її фінансової самостійності. За умов розвитку новітніх технологій, оцифровування економіки та глобалізації економічних процесів, ключовими і виправданими стають податки з об'єктом оподаткування всередині країни. Як правило до них відносяться місцеві податки та збори (на нерухоме майно, успадкування майна, прибутковий податок, податки з енергії тощо). Тому для забезпечення ефективного та сталого розвитку територіальних громад доцільним є формування власної фінансової бази, тобто стабільного потоку податкових надходжень.

Досвід зарубіжних країн показує, що основним джерелом власних надходжень місцевих бюджетів були і залишаються наразі місцеві податки, які можна поділити на три категорії: податки на майно, дохід та на продаж товарів і послуг. Найбільш поширеними серед місцевих податків є податки на майно з очевидними перевагами у вигляді локалізації, чіткого зв'язку вартості нерухомості та місцевої інфраструктури (близькість до центра, наявність шкіл, дитсадків, торговельних центрів, швидкого Інтернету тощо) та майже неможливості ухилення від сплати податку. Тому саме цей податок найчастіше переглядається та є суттєвим інструментом інтенсифікації формування власних надходжень до місцевих бюджетів.

Інтенсифікувати формування власних надходжень місцевих бюджетів в

умовах фінансової децентралізації можливо за рахунок визначення чіткої мети місцевого оподаткування, адже від того, якою є мета оподаткування залежить податкова відповідальність та культура сплати платників податків. Якщо ж мета оподаткування не визначена, то, з одного боку, платники податків не будуть вмотивовані до сплати податків, а з іншої – можливим є визначення не в повній мірі елементів оподаткування – об'єктів та бази оподаткування.

Як і в зарубіжних країнах, одним з головних місцевих податків в Україні є податок на майно. До 2015 р. майновий податок, який в Україні сплачувався у формі плати за землю, не відносився до числа місцевих. Наразі він є місцевим і складається з податку на нерухоме майно, плати за землю, виключеної з загальнодержавних ресурсних платежів, та транспортного податку. Для ефективного збирання податкових платежів кожна з цих складових податку повинна мати мету, тобто чітке визначення того, для чого обкладається той чи інший об'єкт.

Так, наприклад, для більш ефективного при оподаткуванні майна, на нижчому рівні (тобто на рівні територіальної громади) доцільним є такі заходи.

По-перше, визначення мети такого оподаткування з одночасним визначенням заходів та проектів (навіть приблизно), які будуть профінансовані за рахунок податкових надходжень. Якщо метою оподаткування визначено тільки наповнення місцевого бюджету необхідними власними коштами, будуть мати місце постійне ухилення від сплати податку та зменшення будь-яким чином бази оподаткування. Проте, якщо метою оподаткування є раціональне використання нерухомості в громаді та за рахунок отриманих коштів стає можливим фінансування важливих для всієї громади завдань чи проектів, як показує практика, зростає ступінь відповідальності та культури платника податків. Для більш тісної співпраці з громадою визначення заходів та проектів повинно оновлюватися щорічно та бути прийнято представниками громади.

По-друге, необхідним є широке інформування членів територіальної громади про рішення щодо визначення цілей та завдань з місцевого розвитку, а також визначення статей витрат та проектів, що будуть профінансовані за рахунок надходжень від сплати податку на нерухоме майно.

По-третє, формування Державного реєстру речових прав на нерухоме майно необхідно завершити найближчим часом. Можливим є формування комісії з членів громади, яка перевірить наявність занесених до цього реєстру об'єктів, адже звичка ухилятися від сплати своїх коштів до бюджету глибоко засіла в українцях, навіть коли вони вже розуміють, що ці гроші підуть на користь їм чи їхнім близьким. Ухилення від сплати майнового податку частково можна уникнути, перевіряючи не тільки занесені об'єкти, а також і характеристики цих об'єктів, адже знову згадуючи "національну звичку", багато хто з платників "палаців" намагається мінімізувати свій вклад в розвиток громади;

По-четверте, заключним кроком місцевого оподаткування повинно бути оприлюднення обсягів надходжень таких податків до місцевого бюджету, надання інформації про динаміку сум надходжень, а також оприлюднення інформації про використання бюджетних коштів.

Таким чином відбуватиметься активне залучення членів громади та бізнесу до участі у розробці напрямів місцевого розвитку, формуватиметься культура сплати податків та відповідальність органів місцевого самоврядування перед громадою, що забезпечить потреби громадян у місцевих суспільних благах (якісному наданні необхідних соціальних послуг), сприятиме забезпеченню сталого розвитку відповідних територій, ефективному використанню бюджетних коштів.

Іншим варіантом інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів за рахунок оподаткування нерухомості є встановлення більш високої ставки податку на нерухомість у густонаселених районах та на нерухомість, що не використовується, і зменшення ставки там, де нерухомість не користується попитом. З одного боку, таким чином можна простимулювати

раціональне використання об'єктів нерухомості, з іншого – ні для кого не є секретом те, що саме у густонаселених районах (принаймні, це актуально для України) цифрові та інші новітні технології, що автоматично підіймають вартість нерухомості, є більш доступними для користування.

Означені пропозиції є дискусійними, тому для початку доцільним є визначення мети оподаткування нерухомості. Так, наприклад, за мету у Фінляндії було взято раціональне використання нерухомості. Було підраховано, що в країні в чотири рази більше нерухомості, ніж потрібно за попитом, при чому попит на нерухомість є у густонаселених регіонах та поступово зменшується далі від великих міст. Для більш раціонального використання навіть пропонується використовувати офісні приміщення протягом ночі [18].

Для прогнозування сум платежів від місцевих податків необхідним є визначення повної бази та об'єктів оподаткування. Тому ретельний підхід до визначення об'єктів оподаткування та бази оподаткування нерухомості – перевірка їхньої наявності та відповідних характеристик у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно – набуває більшого значення.

З метою спрощення системи державної реєстрації прав на майно та поспідовно виконуючи окреслені завдання з децентралізації управління, з початку 2016 р. відбулася передача повноважень у сфері держреєстрації від органів Міністерства юстиції до виконавчих органів сільських, селищних, міських та районних рад; при цьому державна реєстрація проводиться незалежно від місцезнаходження нерухомого майна, тобто екстериторіально. Таким чином виявити усі об'єкти, що підлягають оподаткуванню буде легше, адже тепер така реєстрація відбуватиметься на нижчому рівні управління.

Не вирішеним питанням поки що залишається забезпечення безпеки від втручання до електронного реєстру з метою заволодіння інформацією та проведення незаконних операцій з нерухомістю. Тому на сьогодні дієвим інструментом скасування незаконних рішень у сфері державної реєстрації є адміністративне оскарження та позов до суду. Проте постійний моніторинг операцій, пов'язаних з нерухомістю, що відбуваються на території певної

громади, допоможе вчасно відреагувати та зупинити не правові дії.

Частка прибуткового податку є найбільшою в податкових надходженнях до місцевих органів влади в більшості країн Центральної та Східної Європи. У деяких західних європейських країнах (наприклад, в Швейцарії та скандинавських країнах) органи місцевого самоврядування можуть додавати свої власні доплати до централізовано встановлених ставок прибуткового податку [148]. Прибуткових податок розглядається як потужний потенціал фінансової самостійності територіальних громад, тому місцеві органи самоврядування, як правило, зацікавлені у створенні нових робочих місць, наданні кращих послуг з охорони здоров'я та освіти, покращанні інфраструктури.

В Україні цей податок є загальнодержавним, проте його певна частка закріплена за місцевими бюджетами. В ході проведення реформи децентралізації при внесенні змін до Бюджетного кодексу України, було виявлено, що основною проблемою фінансової недостатності місцевих бюджетів є позбавлення основного джерела – надходжень від податку на доходи фізичних осіб – бюджетів місцевого самоврядування нижчої ланки, тобто бюджетів сіл, селищ і міст районного значення. Чинним законодавством надходження від оподаткування доходів фізичних осіб відбувається таким чином: 25% - до Державного бюджету; 15% - до обласних бюджетів; 60% - до районних бюджетів, міст обласного значення і об'єднаних територіальних громад.

При такому розподілі бюджети місцевого самоврядування на рівні села і селища залишаються майже повністю позбавленими фінансового ресурсу.

У 2016 р. було зареєстровано законопроект № 3754 "Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо зарахування податку на доходи фізичних осіб до бюджетів сіл, селищ та міст районного значення", яким пропонується розширити джерела формування доходів бюджетів сіл і селищ за рахунок запровадження розподілу податку на доходи фізичних осіб, що передбачатиме зарахування 25% вказаного податку до сільських і селищних бюджетів.

Проте в більшості країн світу прибутковий податок є місцевим і надходження від його сплати покривають видатки на місцеві суспільні послуги таким чином, щоб отриманих від держави міжбюджетних трансфертів було якомога менше. Таким чином, для підтримання положень законопроекту та поступово рухаючись в бік реалізації положень фінансової децентралізації доцільним є проведення адміністративної та роз'яснювальної роботи щодо аргументації надходжень суми прибуткового податку до бюджетів органів місцевого самоврядування сіл, селищ і міст районного значення.

Інтенсифікація формування власних надходжень за рахунок нових форм фінансування на засадах краудфандингу. За умов нестачі власних доходів місцевих бюджетів та задля активізації членів громад у суспільному житті громади й сприянні соціально-економічному місцевому зростанні одним з основних напрямів інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів в Україні запропоновано залучення членів територіальної громади та бізнесу до фінансування суспільних товарів чи послуг шляхом впровадження нової форми фінансування на основі принципів краудфандингу.

Як вже зазначалося у п. 3.1, сучасною формою залучення приватних коштів для фінансування місцевих суспільних благ може слугувати краудфандинг. Прикладом використання принципів краудфандингу у забезпеченні виконання завдань органів місцевого самоврядування є кредитування "рівний-рівному" (Peer-to-peer lending) в Ірландії та Великій Британії. Це метод фінансування, в якому не приймають участь банківські установи, тобто позичальник (органи місцевого самоврядування) взаємодіє прямо з фізичною або юридичною особою, отримуючи вигоду більш швидким та гнучким способом [147]. Такі електронні платформи кредитування використовуються місцевою владою для отримання інвестицій в місцеві підприємства, соціальні підприємства та благодійні організації, які потребують підтримки, або, навпаки, через ці платформи вони також можуть інвестувати свої фінансові ресурси.

У США в Сан-Франциско місцевою владою створено інноваційні зони,

в яких підприємства або групи людей можуть тимчасово демонструвати інноваційні проекти, використовуючи краудфандинг як ключову частину фінансування, а в Англії створено кредитну платформу на засадах краудфандингу, яка полегшує кредитування між організаціями державного сектору [147]. Нова форма фінансування – краудфандинг – поволі стає ефективним засобом, який дозволяє місцевим органам самоврядування справлятися зі зростаючими бюджетними обмеженнями і, безумовно, бути ближчими до членів громади.

Проте більшість проектів, що відкриваються для фінансування в зарубіжних локаціях, все ж таки наразі фінансуються на засадах краудфандингу пожертвувань на благодійність. На відміну від акціонерного фінансування або боргових запозичень, цільова сума встановлюється за участі позичальника (органів місцевої влади) та кредиторів (членів громади та бізнесу). Жертвувати кошти може кожний – окремі особи, організації та місцева влада. Якщо цільова сума не буде зібрана в окреслений термін, гроші повертаються кредиторам і проект закривається. Як правило кредиторами виступають особи, що не є байдужими до розвитку своєї місцевості.

Нажаль, в Україні через низький рівень доходу населення широко та в повній мірі використати такий інструмент як краудфандинг для фінансування місцевих проектів на засадах безповоротності коштів навряд чи вдасться. Проте залучити таким чином членів громади до активної участі у житті та розвитку громади можливо.

Таким чином, в роботі обґрунтовується положення про те, що за умов нестачі власних доходів місцевих бюджетів та задля активізації членів громад у суспільному житті громади й сприянні соціально-економічному місцевому зростанні одним з основних напрямів інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів в Україні може бути залучення членів територіальної громади та бізнесу до фінансування суспільних товарів чи послуг шляхом впровадження нової форми фінансування на основі принципів краудфандингу.

Така форма фінансування, на відміну від інших, наприклад, державно-приватного партнерства, має переваги: 1) співробітництво між місцевими органами влади та населенням; 2) можливість планування та реалізації короткострокових соціальних проектів.

Шляхом постійного ведення діалогу з громадою, пропонується спільне (органами місцевого самоврядування та потенційними вкладниками) визначення значимих для них соціальних проектів. Досвід зарубіжних країн показує, що такими проектами можуть бути побудова пішохідного переходу, закладка парку або газону перед школою тощо. Після оцінки можливостей залучення фінансових ресурсів від фізичних (члени громади) та юридичних (представники бізнесу) осіб на принципах краудфандингу формуватиметься фонд для фінансування певних соціальних проектів.

Через низький рівень доходів громадян та з метою стимулювання зацікавленості членів громади у місцевому розвитку й відшкодування вкладених коштів пропонується застосування податкових пільг у вигляді податкового кредиту на ПДФО (для фізичних осіб) та на податок з прибутку підприємств (для юридичних осіб) в розмірі внесених коштів вкладників. Прикладів такого застосування податкових інструментів у світі ще замало. Так, наприклад, у США при інвестуванні коштів у соціальне (доступне) житло використовується податковий кредит, зменшуючи витрати на розвиток житлового будівництва.

Сам процес фінансування побудований на засадах краудфандингу. Забудовник звертається до місцевих органів влади (Державного житлового агентства) з проектом. Це дозволяє кожному муніципалітету встановлювати свої власні пріоритети і вирішувати свої конкретні цілі житлового будівництва. Після розглядання та узгодження всіх фінансових умов проект виноситься на інтернет-платформу, де до фінансування залучаються інвестори – населення [184]. Залучення приватних інвесторів на ринок соціального житла забезпечує безліч переваг: особи, що вкладають кошти є соціально вмотивованими для надання допомоги у забезпеченні доступного житла. В той же час в [184]

наводиться перелік недоліків, що виникають при наданні податкового кредиту вкладникам-інвесторам: висловлюється думка про те, що вкладниками можуть бути особи, доход яких може бути зовсім не низьким, проте як ця програма розрахована саме на населення з низьким рівнем доходу. Тому в даному випадку доцільним є все ж таки визначення цілей – стимулювання побудови соціального житла або податкова підтримка (пільги) населення з низьким рівнем доходу.

На противагу податковому інструменту, що використовується в США, в даній роботі пропонується застосування податкового кредиту для вкладників у соціальні проекти, які мають значимість для громади, а не для окремих її членів, тому вигода від користування такими проектами буде розподілятися на всіх членів громади.

За результатами проведених досліджень можна зробити декілька висновків. По-перше, неможливо визначити шляхи інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів при відсутності свободи дій у визначенні місцевих витрат та доходів. По-друге, необхідним є податково-бюджетний моніторинг та можливість прогнозування надходжень до місцевих бюджетів. По-третє, доцільним є визначення мети місцевого оподаткування. Так, наприклад, якщо метою оподаткування нерухомості є тільки наповнення місцевих бюджетів, то з самого початку слід було готуватися до всіляких спроб ухилення від сплати податку (наприклад, неповних даних у реєстрі); проте, якщо метою такого оподаткування було визначено раціональне використання нерухомості та отримання коштів на удосконалення та розвиток інфраструктури, місцеві органи подбали б про оприлюднення інформації про те, куди було витрачено кожен гривню з отриманих податкових надходжень. По-четверте, слід уникати широкого застосування запозичень місцевими органами влади задля уникнення надмірного тягара з погашення боргу. І останнє. Для інтенсифікації формування власних надходжень мало використовувати фінансові інструменти та методи. Необхідним є постійне ведення діалогу з громадою, в якому визначатиметься не тільки розміри не-

обхідних коштів на розвиток території, але й спільне визначення пріоритетів такого розвитку, статей витрат на короткострокову, середньострокову та довгострокову перспективу, можливостей залучення інвестицій тощо.

Вкрай важливим є відкритість та прозорість у звітуванні щодо надходжень та витрачання місцевих коштів. Саме такі дії дозволять поступово збільшити довіру громадян, окреслити розміри та ступінь відповідальності місцевих органів влади та зменшити монополію центральних органів влади у прийнятті фінансових рішень.

3.3. Удосконалення податково-бюджетного моніторингу як інструменту взаємодії влади, бізнесу та громади в питаннях забезпечення місцевого розвитку

Моніторинг (від англ. monitor – контролювати, перевіряти) – спеціально організоване систематичне спостереження за станом об'єктів, явищ, процесів в просторі і в часі, яке має певну мету та відповідає заздалегідь підготовленій програмі. З економічної точки зору податково-бюджетний моніторинг є складовою частиною управління, яка полягає в безперервному спостереженні та аналізі податково-бюджетної політики територіальної громади з відстеженням динаміки її змін. В цьому контексті важливість податково-бюджетного моніторингу як інструменту взаємодії влади, бізнесу та громади в питаннях забезпечення місцевого розвитку не має жодних сумнівів.

Більше того такий моніторинг може виступати однією із складових частин стандартного набору інструментів, які забезпечують ефективність та прозорість управління і бюджетування в умовах фінансової децентралізації. Метою такого моніторингу має виступати не тільки відображення успіхів, досягнутих при реалізації стратегічного плану територіальної громади, а й прискорення прийняття необхідних рішень, внесення коректив, якщо заплановані дії не дають очікуваних результатів.

Аналізуючи існуючий наразі податково-бюджетний процес, можна виділити певні недоліки, які можуть бути вирішені шляхом впровадження ефективного податково-бюджетного моніторингу: дефіцит інформації про передумови формування статей бюджету, планування та реалізацію місцевого бюджету в контексті забезпечення соціально-економічного місцевого розвитку; відсутність врахування думки громади та бізнесу.

Так, відповідно до опитування щодо відкритості бюджету України за 2015 р. [159], індекс відкритості державного бюджету України становив 46%. А отже уряд надає суспільству обмежену інформацію про бюджет.

Деталізуючи отримані результати, з одного боку, нагляд за бюджетом з боку законодавчих органів в Україні є адекватним та становить 79%, а, з іншого боку, уряд України надає суспільству недостатньо можливостей для участі у бюджетному процесі, яка становить 23%.

У табл. 3.1 представлена інформація щодо доступності бюджетних документів протягом 2008-2015 рр.

Таблиця 3.1.

Доступність бюджетних документів у динаміці за 2008-2015 рр.

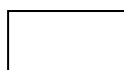
Документ	2008	2010	2012	2015
Попередня бюджетна заява				
Бюджетна пропозиція виконавчої влади				
Прийнятий бюджет				
Цивільний бюджет				
Поточні звіти				
Піврічні огляди				
Річні звіти				
Аудиторські звіти				

опубліковано;

розроблено для внутрішнього використання;

не розроблено / опубліковано запізно.

З табл. 3.1 видно, що наразі відсутні такі документи, як цивільний бюджет та піврічні огляди виконання бюджету.

Враховуючи недоліки чинного податково-бюджетного процесу, можна визначити загальні рекомендації з удосконалення податково-бюджетного моніторингу як інструменту взаємодії влади, бізнесу та громади в питаннях забезпечення місцевого розвитку.

По-перше, податково-бюджетний моніторинг має базуватися на міжнародних стандартах бюджетної звітності та рекомендаціях щодо оптимальної практики забезпечення прозорості бюджету.

Стандарти бюджетної звітності представлено загальними та статистичними стандартами, а також стандартами бухгалтерської звітності [47]:

Кодекс [166] і Керівництво [162] МВФ щодо забезпечення прозорості у податково-бюджетній сфері;

Європейська система рахунків 1995 р. [153153];

Керівництво зі статистики державних фінансів 2001 р. [161];

Система національних рахунків 2008 р. [150];

Міжнародні стандарти обліку в державному секторі Міжнародної федерації бухгалтерів [160].

Рекомендації щодо оптимальної практики забезпечення прозорості бюджету представлено в рекомендаціях ОЕСР [181; 185]. Також наразі впроваджено новітні інструменти моніторингу дотримання стандартів у податково-бюджетній сфері:

Доповідь про дотримання стандартів та правил у бюджетно-податковій сфері Світового банку [200];

Спеціальний стандарт поширення даних МВФ [163];

Державні витрати й фінансова підзвітність [165];

звітність Євростату [153];

звітність Західноафриканського валютно-економічного союзу [164];

звітність Центральноафриканського валютно-економічного союзу [199];

дослідження "Відкритий бюджет" [158];
публікації Світової ініціативи щодо забезпечення фінансової прозорості [198].

Наразі найпоширенішими принципами забезпечення прозорості в податково-бюджетній сфері відповідно до "Кодексу належної практики по забезпеченню принципів прозорості в бюджетно-податковій сфері" МВФ є:

- чітке визначення ролі і функцій органів управління в рамках державного (муніципального) сектору;
- інформування громадськості;
- відкритість підготовки і виконання бюджету та бюджетної звітності;
- гарантії достовірності.

По-друге, доцільним є відкриття публічного доступу до інформації, яка описує процес планування та виконання місцевого бюджету в контексті забезпечення місцевого розвитку.

Наразі існує громадське дослідження "Відкритий бюджет", яке розробляє індекс прозорості використання бюджетних коштів – показник, який відображає, наскільки громадянам доступна інформація про використання місцевими радами бюджетних коштів (рис. 3.3). В рамках цього дослідження оцінюється публікація суспільно важливої інформації про бюджетний процес, її доступність, залучення громадян до прийняття рішень про розподіл бюджетних коштів (механізми бюджетних слухань і бюджету участі).

Метою дослідження "Відкритий бюджет" було з'ясування, наскільки відкритим і прозорим є бюджетний процес в деяких містах Донецчини, Луганщини, а також, у Кривому Розі.

Для такого дослідження було виділено такі механізми залучення громади до бюджетного процесу на місцевому рівні:

- візуалізація доходів та видатків "Відкритий бюджет";
- бюджетний регламент;
- положення про бюджетні слухання;
- положення про "бюджет участі" громадян;

- рішення місцевої ради "Про бюджет міста";
- пояснювальна записка до бюджету міста;
- рішення міськради "Про соціальний та економічний розвиток";
- інструкція з підготовки бюджетних запитів;
- інформація про використання бюджетних коштів (бюджетні розписи);
- звіт про виконання програми соціально-економічного розвитку.

Рис. 3.3. Індекс використання бюджетних коштів в окремих містах Донецької області за даними досліджень USAID [107]

На рис. 3.4 представлено індекс прозорості використання бюджетних коштів на прикладі м. Северодонецьк.

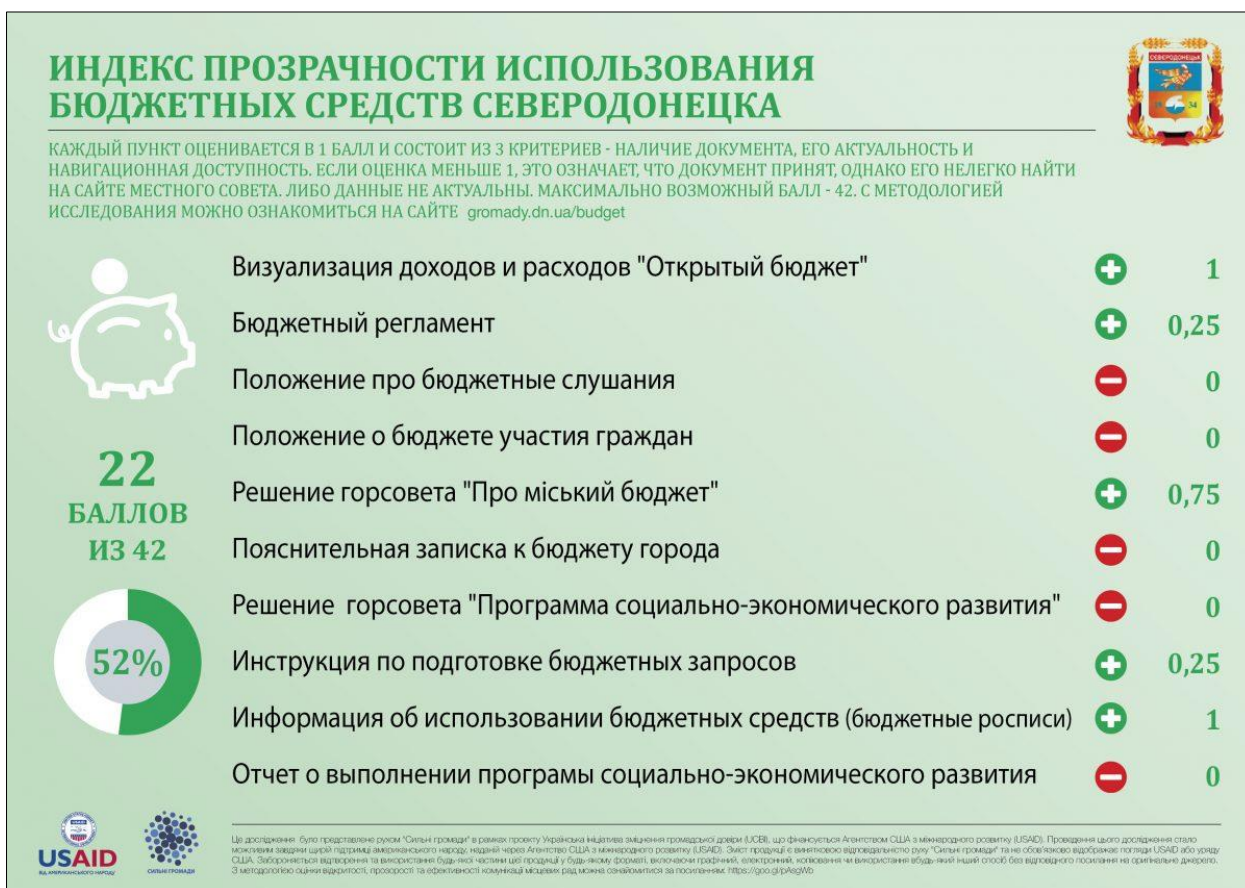

Рис. 3.4. Индекс прозорості використання бюджетних коштів на прикладі м. Сєверодонецьк

Такий моніторинг дозволяє визначити незалучені резерви створення відкритого та прозорого податково-бюджетного процесу. З метою удосконалення такого моніторингу важливим є доповнити його ще низкою важливих показників, які повинні бути оприлюднені та своєчасно оновлюватися, а саме:

запланований обсяг бюджетних коштів на заходи соціально-економічного розвитку;

обсяг надходжень до місцевого бюджету в розрізі власних, запозичених коштів та міжбюджетних трансфертів;

обсяг видатків місцевого бюджету за функціональними статтями, обсяг видатків місцевого бюджету за економічними статтями;

обсяг бюджетних коштів на депозитному рахунку тощо.

По-третє, доцільним є запровадження адаптації податково-бюджетного моніторингу до вимог бізнесу та громади, що передбачає проведення опитувань про пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку територіальної громади на коротко-, середньо- та довгострокову перспективу.

Як основний інструмент проведення такого моніторингу пропонується застосування шкали Лайкерта, яка представляє собою порядкову шкалу вимірювання та дозволяє:

- оцінити вираженість установки людини;
- порівнювати установки різних людей за їх інтенсивністю;
- визначити медіани розподілів, обчислити коефіцієнти рангової кореляції і пов'язаності.

Для створення опитувань про пріоритетні напрями місцевого соціально-економічного розвитку на коротко-, середньо- та довгострокову перспективу доцільним є:

сформулювати широку безліч висловлювань, що виражають різні нюанси думок з проблем соціально-економічного місцевого розвитку. В цілому їх можна розділити на три основні групи: розвиток реального сектору, розвиток інфраструктури, розвиток соціального сектору;

відібрати висловлювання та відредагувати їх з метою виключення туманностей і двозначностей;

розробити доцільну оцінку (зазвичай за 5-бальною шкалою), наприклад, згоди/незгоди з твердженнями, або важливості/не важливості питання;

зробити статистичну обробку оцінок;

сформувати підсумкову шкалу, включивши в неї пункти, за якими виявлені найбільш сильні розбіжності в оцінках випробовуваних з найнижчими і найвищими підсумковими оцінками зі всієї вибірки.

Приклад опитування громади та бізнесу щодо ключових пріоритетів соціально-економічного розвитку територіальної громади за шкалою Лайкерта представлено у табл. 3.2.

Таблиця 3.2.

Приклад опитування громади та бізнесу щодо ключових пріоритетів соціально-економічного розвитку територіальної громади за шкалою Лайкерта

№	Питання	Вкрай важливо	Дуже важливо	Байдуже	Не дуже важливо	Зовсім не важливо
1	2	3	4	5	6	7
1. Розвиток реального сектору						
1.1	Створення підприємства А					
1.2	Створення та розвиток індустріальних парків					
1.3	Побудова агропромислового парку					
1.4	Будівництво коксохімічного виробництва					
1.5	Модернізація та розвиток заводу Б					
1.6	Будівництво сучасного комплексу з виробництва та переробки свинини					
1.7	Створення інтегрованого рибогосподарського комплексу					
1.8	...					
2. Розвиток інфраструктури						
2.1	Реконструкція аеропорту					
2.2	Будівництво мосту через річку В					
2.3	Будівництво проспекту Г з реконструкцією автомагістралі Д					
2.4	Будівництво універсального логістичного терміналу					
2.5	Будівництво мережі автомобільних газонаповнювальних компресорних станцій					
2.6	...					

Закінчення табл. 3.2.

1	2	3	4	5	6	7
3. Розвиток соціального сектору						
3.1	Створення науково-освітнього та техніко-впроваджувального комплексу					
3.2	Будівництво стадіону з інфраструктурою					
3.3	Будівництво багатофункціонального госпіталю					
3.4	Створення та оснащення нового кардіохірургічного центру					
3.5	Будівництво двох діалізних центрів					
3.6	Будівництво чотирьох комплексів соціального житла					
3.7	...					

Поряд з визначенням найбільш бажаних пріоритетів соціально-економічного розвитку територіальної громади опитування за шкалою Лайкерта можуть допомогти визначитися із основними проблемами, які перешкоджають такому розвитку. Приклад опитування громади та бізнесу щодо стримуючих факторів соціально-економічного розвитку територіальної громади за шкалою Лайкерта представлено у табл. 3.3.

Аналіз даних моніторингу, за умови правильної організації цієї системи, може дозволити державним органам не тільки уникнути неефективного витрачання бюджетних коштів, а й отримати якісну аргументацію на користь тієї чи іншої програми (або відмови від неї) для подання до уповноважених органів [47].

Таблиця 3.3.

Приклад опитування громади та бізнесу щодо стримуючих факторів соціально-економічного розвитку територіальної громади за шкалою Лайкерта

№	Питання	Сильно згоден	У якійсь мірі згоден	Нейтральне становлення	В якійсь мірі не згоден	Сильно не-згоден
1	2	3	4	5	6	7
1	Депопуляція					
2	Низький рівень довіри до влади					
3	Затратність та неефективність структури енергоджерел					
4	Низький рівень диверсифікації місцевої економіки					
5	Низький рівень інноваційності місцевої економіки					
6	Незадовільні умови ведення сільського господарства					
7	Низька заробітна плата населення					
8	Поганий місцевий транспортний зв'язок					
9	Економічна ізоляція від інших областей					
10	Інфраструктурна ізоляція від інших областей					
11	Безробіття					

Розроблені рекомендації мають на меті побудову довірливих відносин між громадою, бізнесом та владою на засадах прозорості визначення довго- та короткострокових пріоритетів місцевого розвитку та виконання місцевих бюджетів. Також вони сприятимуть підвищенню економічного добробуту та якості життя, стимулюванню місцевого розвитку та розподілу обов'язків між

центральною та місцевими органами влади, ефективному фінансуванню місцевих суспільних благ.

Висновки до розділу 3.

1. Аналіз стану податково-бюджетної політики забезпечення місцевого розвитку виявив проблеми, що є невирішеними: централізація повноважень органів виконавчої влади та фінансово-матеріальних ресурсів; відсутність достатньої частки власних доходів (місцевих податків і зборів) для фінансування місцевих суспільних послуг; відсутність стимулів місцевих органів влади до пошуку інших форм фінансування, крім бюджетних; неефективний розподіл повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування в умовах децентралізації; відсутність активності у членів територіальних громад до розв'язання проблем громади, прийняття спільних рішень тощо.

2. Встановлено, що для вирішення цих проблем необхідними на даному етапі реалізації реформи децентралізації є, по-перше, завершення побудови трирівневої системи адміністративно-територіального устрою України – держава, регіони / райони, громади; по-друге – надання територіальним громадам максимально широкого кола повноважень згідно з принципом субсидіарності з одночасним забезпеченням цих повноважень необхідними фінансовими ресурсами.

3. Для впровадження інституту фінансового забезпечення життєдіяльності територіальних громад визначено напрями, що сприятимуть його ефективному функціонуванню: формування культури сплати місцевих податків; пошук нових форм фінансування місцевих потреб без допомоги на рівні держави; формування культури взаємовідносин між органами місцевого самоврядування, органами місцевої влади та громадою – членами територіаль-

ної громади та представниками бізнесу на засадах довіри, відкритості та прозорості.

4. Обґрунтовано, що розв'язання виявлених проблем реалізації податково-бюджетної політики забезпечення місцевого розвитку в Україні має йти одночасно низкою шляхів, серед яких: балансування повноважень та ресурсного забезпечення місцевого самоврядування; зміцнення фінансової самостійності місцевих бюджетів з одночасним посиленням контролю за ефективністю бюджетних витрат; пошук нових форм взаємодії між владою, місцевим самоврядуванням та громадою в питаннях фінансування проектів місцевого розвитку.

5. В роботі розроблено систему забезпечення дієвості впливу інструментів податково-бюджетної політики на місцевий розвиток, в основу якої покладено: визначення метою місцевого майнового оподаткування ефективного та раціонального використання майна; активне залучення членів громади та бізнесу до участі у розробці напрямів місцевого розвитку, впровадження нових форм фінансування за принципами краудфандингу та компенсація внесених у фінансування соціальних проектів вкладниками коштів через механізм податкового кредиту; доцільність впровадження систематичного податково-бюджетного моніторингу та оприлюднення його результатів з метою побудови довірчих відносин між владою та бізнесом.

6. Аналіз інструментів податково-бюджетної політики показав, що основними важелями для інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації в Україні можуть бути: (1) побудова ефективної системи місцевих податків та зборів; (2) податкові інструменти стимулювання соціально-економічного розвитку у вигляді податкових пільг.

7. При побудові ефективної системи місцевих податків доцільним є такі заходи: визначення мети оподаткування; широке інформування членів територіальної громади про рішення щодо визначення цілей та завдань з місцевого розвитку, а також визначення статей витрат та проектів, що будуть

профінансовані за рахунок надходжень від сплати податків; оприлюднення обсягів надходжень таких податків до місцевого бюджету, надання інформації про динаміку сум надходжень, а також оприлюднення інформації про використання бюджетних коштів.

8. За умов нестачі власних доходів місцевих бюджетів та задля активізації членів громад у суспільному житті громади й сприянні соціально-економічному місцевому зростанні одним з основних напрямів інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів в Україні запропоновано залучення членів територіальної громади та бізнесу до фінансування суспільних товарів чи послуг шляхом впровадження нової форми фінансування на основі принципів краудфандингу, яка на відміну від інших, наприклад, державно-приватного партнерства, має переваги: співробітництво між місцевими органами влади та населенням; можливість планування та реалізації короткострокових соціальних проектів. Через низький рівень доходів громадян та з метою стимулювання зацікавленості членів громади у місцевому розвитку й відшкодування вкладених коштів пропонується застосування податкових пільг у вигляді податкового кредиту на прибутковий податок (для фізичних осіб) та на податок з прибутку (для юридичних осіб) в розмірі внесених коштів вкладників.

9. Дослідження проблем податково-бюджетного моніторингу показало, що він має базуватися на міжнародних стандартах бюджетної звітності та рекомендаціях щодо оптимальної практики забезпечення прозорості бюджету.

10. Визначено, що наразі податково-бюджетний моніторинг характеризується певними недоліками, а саме дефіцитом інформації про передумови формування статей бюджету, планування та реалізацію місцевого бюджету в контексті забезпечення соціально-економічного місцевого розвитку.

11. Для вирішення цих проблем було запропоновано рекомендації з удосконалення податково-бюджетного моніторингу, які передбачають: відкриття публічного доступу до інформації, яка описує процес планування та

виконання місцевого бюджету в контексті забезпечення місцевого розвитку; основними показниками, які повинні бути оприлюднені та своєчасно оновлені, мають бути такі: запланований обсяг бюджетних коштів на заходи соціально-економічного розвитку, обсяг надходжень до місцевого бюджету в розрізі власних, запозичених коштів та міжбюджетних трансфертів, обсяг видатків місцевого бюджету за функціональними статтями, обсяг видатків місцевого бюджету за економічними статтями, обсяг бюджетних коштів на депозитному рахунку тощо; адаптацію податково-бюджетного моніторингу до вимог бізнесу та громади, що передбачає проведення опитувань про пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку регіону на коротко-, середньо- та довгострокову перспективу; в якості основного інструменту проведення такого моніторингу пропонується застосування шкали Лайкерта (визначення ступеня згоди або незгоди із заданим твердженням).

12. Розроблені рекомендації мають на меті побудову довірливих відносин між громадою, бізнесом та владою на засадах прозорості визначення довго- та короткострокових пріоритетів місцевого розвитку та виконання місцевих бюджетів. Також вони сприятимуть підвищенню економічного добробуту та якості життя, стимулюванню місцевого розвитку та розподілу обов'язків між центральними та місцевими органами влади, ефективному фінансуванню місцевих суспільних благ.

Основні положення та результати розділу 1 дисертаційного дослідження опубліковано у [107; 76; 83].

ВИСНОВКИ

Основний науковий результат дисертаційної роботи полягає у вирішенні актуального наукового завдання формування ефективної податково-бюджетної політики місцевого розвитку в умовах фінансової децентралізації. Отримані висновки і рекомендації полягають у наступному.

1. Аналіз теоретичних підходів до забезпечення місцевого розвитку дозволив виділити базові проблеми забезпечення місцевого розвитку: неоднорідність алокації чинників забезпечення економічного зростання та виробництва суспільних благ між територіями; наявність одночасно специфічних місцевих потреб у суспільних благах і певного загальнодержавного стандарту їх надання; необхідність одночасного стимулювання самостійності місцевих громад в забезпеченні власного розвитку та гарантування відносно однакового рівня якості життя в місцевих громадах у межах певної країни; різний потенціал використання інструментів розв'язання попередніх проблем. Чинники забезпечення місцевого розвитку об'єднані у чотири групи: ресурсні, соціальні, управлінські чинники та чинник місцезнаходження. Їх реалізація в якості рушійної сили місцевого розвитку залежить від законодавчих, історичних, геополітичних та фінансово-економічних передумов. Доведено, що найбільш дієвим комплексом інструментів політики забезпечення місцевого розвитку виступає адміністративна і фінансова децентралізація, яка має супроводжуватися не тільки оптимізацією розподілу власно фінансових ресурсів між центром та територіями, а що більш важливо – інструментів, які складають зміст податково-бюджетної політики і спрямовані на управління місцевими фінансовими ресурсами.

2. Інструменти податково-бюджетної політики проаналізовано з точки зору їхнього використання в умовах централізації та децентралізації фінансової системи. Визначення їхнього впливу на забезпечення місцевого розвитку в контексті економічної ефективності регіону, його інвестиційного розвитку та зовнішньо-економічної співпраці, фінансової самодостатності, ефективності

ринку праці, розвитку інфраструктури дозволило намітити вектори, за якими запропоновано напрями інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів в умовах децентралізації в Україні. Узагальнення зарубіжного досвіду дозволило дійти висновку про можливість застосування альтернативних інструментів податково-бюджетної політики місцевого розвитку у вигляді податкових пільг, зокрема податкових кредитів за умови участі у краудфіндингу, з адаптацією їх до вітчизняних реалій. Такий досвід в соціально-економічних умовах України доцільно вдосконалити, пов'язавши систему бюджетування, що застосовується у міжнародній практиці та орієнтована на кінцевий результат зі стратегічними напрямками місцевого розвитку.

3. Обґрунтовано методичний підхід до оцінки місцевого розвитку в умовах фінансової децентралізації, метою якого є визначення напрямів соціально-економічного розвитку регіонів, напрямів інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів, в тому числі шляхом використання податково-бюджетних інструментів. Цей підхід враховує чинники забезпечення місцевого розвитку та ґрунтується на розрахунку показників варіації параметрів. Його апробація показала, що ступінь неоднорідності економічних регіонів України за соціальним чинником незначний, однак показники варіації за ознакою ресурсного та управлінського чинників є неоднорідними. Неоднорідність за показником капітальних інвестицій у основний капітал доводить, що в регіонах відсутня чітка інвестиційна політика, а неоднорідність за показником міжбюджетних трансфертів вказує на необхідність інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів.

4. Аналіз еволюції механізмів реалізації податково-бюджетної політики місцевого розвитку в Україні показав, що використання її інструментів здійснювалося в рамках базових етапів становлення місцевого самоврядування. В результаті аналізу стану податково-бюджетної політики в період проведення реформи децентралізації встановлено: наявність значних змін у бюджетному законодавстві; недоліки в частині фінансового забезпечення бюджетів органів місцевого самоврядування; пряму взаємодію бюджетів

об'єднаних територіальних громад з Державним бюджетом України, що суперечить принципам фіскального федералізму. Визначено, що проблемами інституційного забезпечення податково-бюджетної політики місцевого розвитку в Україні є: за ознаками управлінського чинника (проблеми ефективного розподілу повноважень між центральними органами влади та управління й органами самоврядування різних рівнів; посилення партнерських відносин щодо місцевого розвитку між різними рівнями влади та управління; законодавче закріплення права органів самоврядування на місцях ініціювати та вирішувати питання місцевого значення) та соціального чинника (сприяння наближенню процесу прийняття рішень з місцевого розвитку до громадськості; участі органів самоврядування місцевого рівня у визначенні їх власних повноважень та обов'язків перед громадськістю щодо місцевого розвитку).

5. Розроблено систему забезпечення дієвості впливу інструментів податково-бюджетної політики на місцевий розвиток, яка враховує чинники забезпечення місцевого розвитку та спрямована на пошук органами місцевого самоврядування самостійних рішень щодо фінансування проектів місцевого розвитку та застосування інструментів податково-бюджетної політики. До числа останніх належать визначення чіткої мети місцевого оподаткування, активне залучення членів територіальної громади та бізнесу до участі у розробці напрямів місцевого розвитку та формуванні місцевого бюджету та впровадження систематичного податково-бюджетного моніторингу й оприлюднення його результатів.

6. Запропоновано напрями інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації, що охоплюють ресурсні, соціальні, управлінські чинники та стосуються оподаткування землі і нерухомості (занесення всіх об'єктів оподаткування до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, їхнє раціональне використання), доходів (закріплення частки надходжень з ПДФО за бюджетами органів місцевого самоврядування сіл, селищ і міст районного значення) та податкових пільг (надання податкового кредиту учасникам фінансування проектів місцевого розвитку за

принципами краудфандингу). Реалізація цих напрямів дозволить розширити самостійність територіальних громад у формуванні ресурсів, необхідних для реалізації функцій органів місцевого самоврядування і мати контроль над дохідною та видатковою складовими відповідних місцевих бюджетів.

7. Визначено, що основним недоліком діючої системи податково-бюджетного моніторингу є дефіцит інформації про передумови формування доходних та видаткових статей бюджету, планування та реалізації місцевого бюджету в контексті забезпечення соціально-економічного місцевого розвитку. Виходячи з цього, було розроблено рекомендації по удосконаленню податково-бюджетного моніторингу як інструменту взаємодії населення, бізнесу та влади в питаннях забезпечення місцевого розвитку. Такі рекомендації базуються на відкритті публічного доступу до інформації, яка описує процес планування та виконання місцевого бюджету в контексті забезпечення місцевого розвитку, на адаптації податково-бюджетного моніторингу до вимог населення та бізнесу, та спрямовані на побудову довірливих відносин між населенням, бізнесом та владою на засадах прозорості визначення довго- та короткострокових пріоритетів місцевого розвитку та виконання місцевих бюджетів.

8. В цілому слід визначити, що врахування запропонованих положень з формування та реалізації податково-бюджетної політики, побудованої на засадах справедливого розподілу фінансових ресурсів, збалансованого розвитку галузей, сприяння зайнятості, розвитку інновацій та прозорості у відносинах між центральними, місцевими органами влади та бізнесом і членами територіальних громад є необхідною умовою реалізації реформи децентралізації в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році". – К.: НІСД, 2015. – 684 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/POSLANNYA-2015_giper_new-4af35.pdf
2. Андрущенко В. Фінансова реструктуризація в Україні в епоху перетворень / В. Андрущенко, О. Данилов // Фінанси України. – 2003. – №5. – С.141-142.
3. Бабінова О.О. Соціальна економіка як фактор місцевого та регіонального розвитку: досвід країн-членів ОЕСР / О.О. Бабінова [Електронний ресурс] Національна академія державного управління при Президентові України. – Режим доступу: http://www.academy.gov.ua/ej/ej8/doc_pdf/babinova.pdf
4. Баймуратов М. Місцеве самоврядування як суб'єкт парагеополітики / М. Баймуратов // Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. – 2013. – Вип. 32. – С. 166-175. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2013_32_23.
5. Баймуратов М.О. Феноменологія місцевого самоврядування: синергізм національного та міжнародного правопорядків / М.О. Баймуратов // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2009. – № 2. – С. 24-29. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2009_2_7.
6. Барабаш Т.Г. Вплив децентралізації на місцеві фінанси та зарубіжний досвід організації самоврядування / Т.Г. Барабаш, Є.Ю. Кузькін, О.В. Шишко // Наукові праці НДФІ. – 2015. – Вип. 4. – С. 27-41. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2015_4_4.
7. Берданова О. Стратегічне планування місцевого розвитку / О. Берданова, В. Вакуленко // Практичний посібник [Електронний ресурс]

DESPRO. — Режим доступу:
http://despro.org.ua/media/articles/04_book_berdanova_vakulenko_ctrateg_chne_planuvann.pdf

8. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки / Ш. Бланкарт: пер. з нім. С.І. Терещенко, О.О. Терещенка; за наук. ред. В.М. Федосова. — К.: Либідь, 2000. — 654 с.

9. Бондарук Т.Г. Зарубіжний досвід місцевого оподаткування та можливості його застосування в Україні / Т.Г. Бондарук // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. — 2011. — № 1. — С. 56-66. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2011_1_8

10. Бос Х. Размещение хозяйства: пер с англ. / Х. Бос. — М: Прогресс, 1970. — 157 с.

11. Бурматова О.П. Бюджетная децентрализация как организационная основа системы местного самоуправления / О.П. Бурматова, Т.В. Сумская // Вестник НГУ. Сер.: Соц.-эконом. науки. — 2007. — Т. 7. — Вып. 3. — С. 223-231.

12. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI із змінами та доповненнями. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

13. Бюджетний менеджмент: Підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; За заг. ред. В. Федосова. — К.: КНЕУ, 2004. — 864 с.

14. Василенко А.В. Формування податкової культури в Україні / А.В. Василенко // Вісник національного банку України. — 2010. — № 1 — С. 17-22.

15. Василик О.Д. Фінанси в економічній системі держави / О.Д.Василик // Фінанси України. — 2000. — № 1. — С. 3-10.

16. Верменич Я.В. Еволюція адміністративно-територіального устрою в Україні: проблеми концептуалізації / Я.В. Верменич // Український історичний журнал. — 2005. — № 4. — С. 114–145.

17. Виконання Державного бюджету [Електронний ресурс]: Веб-портал Державної казначейської служби. — Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/23593>

18. Вишневський В.П. Використання податково-бюджетних інструментів розвитку соціальної сфери регіонів в умовах неоіндустріалізації / В.П. Вишневський, В.Д.Чекіна, О.В. Вієцька // Економіка промисловості. – 2016. – № 3. – С. 116-138.

19. Вишневський В.П. Оподаткування в емерджентній економіці: теоретичні засади і напрями політики: моногр. / В.П. Вишневський; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2012. – 128 с.

20. Вишневський В.П. Принципи оподаткування: обґрунтування і емпірична перевірка / В.П. Вишневський // Економіка України – 2008. – №10. – С. 55-72.

21. Волохова І. С. Місцеві фінанси та перспективи поглиблення фінансової децентралізації в Україні: монографія / І. С. Волохова. – Одеса: Атлант, 2014. – 462 с.

22. Волохова І.С. Міжбюджетні відносини в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / І.С. Волохова. – Одеса: Атлант, 2010. – 233 с.

23. Воронкова О.М. Податкове регулювання економічних процесів / О.М. Воронкова // Фінанси України. – 2003. – № 1. – С. 40-46.

24. Воронкова О.М. Трансформація системи оподаткування в Україні / О.М. Воронкова // Фінанси України. – 2000. – № 1. – С. 118-123.

25. Гаджиев Ю.А. Зарубежные теории регионального экономического роста и развития / Ю.А. Гаджиев // Экономика региона. – 2009. – № 2. – С. 45-62.

26. Девять краудфандинг-платформ для финансирования культурных инициатив [Електронний ресурс] EU-Eastern Partnership Culture and Creativity Programme. – Режим доступу: <https://www.culturepartnership.eu/article/9-kraudfanding-platform-dlya-finansirovaniya-kulturnyx-iniciativ>

27. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF#n11>

28. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / О.М. Бориславська, І.Б. Заверуха, А.М. Школик та ін. – К.: ТОВ "Софія", 2012. – 218 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slideshare.net/CentrePravo/ss-59923454>.

29. Децентралізація. Здобутки реформи міжбюджетних відносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://auc.org.ua/sites/default/files/present_zdobutki.pdf

30. Деєва Н.М. Негативні тенденції соціальної політики держави і можливості її стабілізації / Н. М. Деєва // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. – 2016. – Вип. 11. – С. 446-454.

31. Длугопольський О.В. Державно-приватні партнерства: / О. В. Длугопольський, А. Ю. Жуковська // Актуальні проблеми економіки. - 2012. - № 3. - С. 43-49.

32. Дутко Н.Г. Європейський досвід державно-приватного партнерства [Електронний ресурс] Національна академія державного управління при Президентові України. – режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10dngdpv.pdf>

33. Европейская Хартия о Местном Самоуправлении [Електронний ресурс]: Матеріали Бібліотеки з прав людини Університету Мінесоти. – Страсбург, 1985. – Режим доступу: <http://www1.umn.edu/humanrts/euro/Rets122.html>

34. Закон України "Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин" від 28.12.2014 № 79-VIII. – режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/79-19>

35. Закон України "Про внесення змін до Бюджетного кодексу України" від 02.03.2015 № 212-VIII. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/212-19>

36. Закон України "Про внесення змін до деяких законів України щодо усунення регуляторних бар'єрів для розвитку державно-приватного партнер-

ства та стимулювання інвестицій в Україні" від 24.11.2015 № 817-VIII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2016. – № 10. – ст.97.

37. Закон України "Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України" від 28.12.2014 № 76-VIII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/76-19>

38. Закон України "Про державно-приватне партнерство" від 01.07.2010 № 2404-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – № 40. – ст. 52.

39. Закон України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" від 05.02.2015 № 157-VIII. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19>

40. Закон України "Про засади державної регіональної політики" від 05.02.2015 № 156-VIII. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/156-19>

41. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" // Відомості Верховної Ради України (ВВР)ю – 1997. – № 24. Ст.170.

42. Закон України "Про співробітництво територіальних громад" від 17.06.2014 № 1508-VII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>

43. Законодавство [Електронний ресурс] Децентралізація влади. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/legislation>

44. Замасло О.Т. Аналіз сучасного стану податкової культури в Україні / О.Т. Замасло, О. І. Бойчук // Бізнес-Інформ. – 2015. – № 11. – С. 351-357.

45. Зарубіжний досвід і уроки для України / О.В. Длугопольський, А.Ю. Жуковська // Світове господарство і міжнародні економічні відносини. – 2012. – № 3(129). – 43-49.

46. Зарубіжний досвід організації роботи місцевої влади: монографія / М.О. Пухтинський, П.В. Ворона, О.В. Власенко та ін.; за заг. ред. П.В. Ворони. – Х.: Вид-во ХарPI НАДУ "Магістр", 2009. – 280 с. [Електронний ресурс].

– Режим доступу: http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/1703/3/upravlinnya_book_fin.pdf

47. Іголкін І.В. Роль транспарентності бюджетних відносин у системі управління державними фінансами / І.В. Іголкін // Наукові праці НДФІ. – 2016. – № 1. – С. 50-67.

48. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін.; НАН України. – К., 2015. – 336 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/%D0%86%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0-2020++.pdf>

49. Камінська Н.В. Еволюція місцевого та регіонального самоврядування в умовах розвитку європейської демократії / Н.В. Камінська, Г.В. Бойко // Архіви України. – 2014. – №4-5(292-203). – С.77.

50. Кириленко О. П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика) / О. П. Кириленко. – К.: НІОС, 2000. – 384 с.

51. Кириленко О.П. Актуальні проблеми модернізації державних фінансів України / О.П. Кириленко // Вісник економічної науки України. – 2008. – № 1. – С. 46-50.

52. Коваль Ю.О. Специфіка формування національної моделі місцевого самоврядування в Україні: історичне минуле та сучасні реалії / Ю.О. Коваль // Історичні і політологічні дослідження. – 2014. – № 1-2. – С. 213-222. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jhpr.donnu.edu.ua/article/view/749/767>.

53. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.

54. Концептуальні та стратегічні документи РЄ / Рада Європи: розвиток місцевої демократії в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slg-coe.org.ua/category/documents/conceptual/>

55. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні // Урядовий кур'єр. – 2014. – № 67.
56. Корнєва О.В. Європейський досвід формування матеріально-фінансової основи місцевого самоврядування / О.В. Корнєва // Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – № 1. – С. 20-24. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lsej.org.ua/1_2015/5.pdf
57. Корнієнко М. Місцеве самоврядування: системний аналіз / М. Корнієнко // Право України. – 2013. – № 3-4. – С. 349.
58. Косова Е.В. Проблеми реформування податкового права в Україні: Євроінтеграційний аспект / Е.В. Косова // Торгівля і ринок. – 2015. – Вип. 38. – С.183-193.
59. Косова Е. В. Концепція ризик-орієнтованого податкового адміністрування в бюджетному процесі / А.В. Білюк, Е.В. Косова // Молодий вчений. – 2017. – №1. – С. 539-542.
60. Косова Т. Д. Місцеві фінанси та контроль: напрями реформування / Т. Д. Косова, І. А. Ангеліна // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 11. – С. 299-306.
61. Костенок І. Соціокультурні чинники розвитку місцевого самоврядування в Україні [Електронний ресурс] Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. – Режим доступу: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_01\(8\)/11kivmsu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_01(8)/11kivmsu.pdf)
62. Костирко Л.А. Методичні засади комплексного аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів / Л.А. Костирко, ЕН.Ю. Велетейчик // Фінансовий простір. – 2016. – № 1(21). С. 83-90.
63. Кравченко В. І. Фінанси України: сучасні виклики і проблеми розвитку / В. І. Кравченко // Економіка та держава. – 2013. – № 5. – С. 9-13.
64. Крисоватий, А. І. Місцеві податки у США та особливості їх управління / А. І. Крисоватий, В. Мельник // Фінанси України. – 1999. – № 1. – С. 100-106.

65. Кузькін Є.Ю. Зарубіжний досвід фіскальної децентралізації: проблеми та шляхи їх розв'язання / Є.Ю. Кузькін, Я.В. Котляревський, О.В. Шишко // Фінанси України. – 2015. – № 12. – С. 63-72. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2015_12_7

66. Кузьминчук Н.В. Механізм організації та функціонування міжбюджетних відносин в Україні / Н. В. Кузьминчук // Экономика и управление. – 2012. – № 4. – С. 85-91.

67. Кузьминчук Н.В. Забезпечення фінансово-бюджетного регулювання розвитку регіонів: підходи, методи, напрямки реалізації: монографія / Н.В. Кузьминчук. – Львів: Ліга-Прес, 2012. – 624 с.

68. Лекарь С. Податкова культура є ідеологічним фарватером декларування / С. Лекарь // Вісник податкової служби України. – 2010. – №4. – С. 8-10.

69. Литвиненко І.Л. Історичні традиції становлення і розвитку місцевого самоврядування в Україні / І.Л. Литвиненко // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Unzap_2002_1_10.pdf

70. Лук'яненко І. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики: монографія / І. Лук'яненко, М. Сидорович. – К.: НаУКМА, 2014. – 229 с

71. Лунина И.А. Бюджетная децентрализация: цели и направления реформ / И.А. Лунина // Экономика Украины. – 2014. – № 11 (628). – С. 61-75.

72. Луніна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин / І. О. Луніна – К.: Наукова думка, 2006. – 432 с.

73. Луніна І.О. Формування місцевих бюджетів на основі принципу еквівалентності: шлях до ефективної бюджетної системи / І.О. Луніна // Фінанси України. – 2010. – № 9. – С. 3-12.

74. Луценко В. І. Історико-економічний аналіз використання інструментів податково-бюджетної політики місцевого розвитку в контексті децентралізації фінансової системи України [Електронний ресурс] / В. І. Луценко //

Ефективна економіка . – 2014. – № 9. – Режим доступу до журналу : www.economy.nayka.com.ua.

75. Луценко В. І. Методичні підходи до реалізації податково-бюджетної політики місцевого розвитку України в умовах децентралізації / В. І. Луценко // Розвиток економічних методів управління національною економікою та економікою підприємства: зб. наук. праць Дон. держ. ун-ту управління. – Донецьк: ДонДУУ, 2014. – Т. XV. – С. 189 – 198. – (серія «Економіка»; вип. 282)

76. Луценко В. І. Напрями інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації в Україні / В. І. Луценко // Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності: матер. IV Міжн. наук.-практ. конф. (1-2 груд. 2016 р., м. Кременчук). – Кременчук: КрНУ ім. М. Остроградського, 2016. – С. 519 – 521.

77. Луценко В. І. Проблеми інституційного забезпечення податково-бюджетної політики місцевого розвитку в контексті децентралізації фінансової системи України / В. І. Луценко // Інституціональний вектор економічного розвитку / Institutional vector of economic development : зб. наук. праць МІДМУ «КПУ». – Мелітополь : МІДМУ «КПУ», 2016. – Вип. 9(2). – С. 65 – 72

78. Луценко В. І. Систематизація зарубіжного досвіду використання інструментів податково-бюджетної політики місцевого розвитку / В. І. Луценко // Молодий вчений : науковий журнал . – Херсон : ТОВ Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Вип. 12 (27). – С. 198 – 204

79. Луценко В. І. Фінансове забезпечення місцевого розвитку: чинники та передумови / В. І. Луценко // Регіональний розвиток – основа становлення української держави : матер. III Міжн. наук.-практ. конф. (3-4 квіт. 2014 р., м. Донецьк) – Донецьк : ДонДУУ, 2014. – С. 110 – 112.

80. Луценко В. І. Чинники та передумови місцевого розвитку в контексті розвитку теоретичних основ оподаткування / В. І. Луценко // Розвиток економічних методів управління національною економікою та економікою

підприємства: зб. наук. праць Дон. держ. ун-ту управління. – Донецьк: ДонДУУ, 2013. – Т. XIV. – С. 136 – 142. – (серія «Економіка»; вип. 259)

81. Мазур Ю.О. Перспективи податкового стимулювання НДДКР в Україні: досвід інноваційно розвинутих країн / Ю.О. Мазур // Економіка промисловості. – 2016. – № 2. – С. 33-48.

82. Масгрейв, Р. А. Государственные финансы: теория и практика / Р. А. Масгрейв, П. Б. Масгрейв ; пер. с 5-го англ. изд. – М. : Бизнес Атлас, 2009. – 716 с.

83. Мельник С. В. Податкові важелі розвитку національної економіки / С. В Мельник, В. І. Луценко // Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності: матер. III Міжнар. наук. – практ. конф.(10-12 груд. 2015 р., м. Кременчук). – Кременчук: КрНУ ім. М. Остроградського, 2015. – С. 94.

84. Міністерство фінансів України: місцеві бюджети [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/view/statystychnyi-zbirnyk-ministerstva-finansivukrainy-biudzheta?category=bjudzheta&subcategory=budget-2014>

85. Місцевий розвиток за участі громад. Результати соціологічного дослідження [Електронний ресурс] Community Based Approach to Local Development. – Режим доступу: http://www.cba.org.ua/one/images/stories/documents/CBA_publications/CBA_LQ.pdf

86. Мошняга Б. Б. Податкова культура України: проблеми та напрямки розвитку / Мошняга Б. Б., Круліковська // Матеріали XIII Міжнародної наукової інтернет-конференції "СОЦІУМ. НАУКА. КУЛЬТУРА" (25-27 січня 2017 року). – Режим доступу: <http://intkonf.org/moshnyaga-b-b-krulikovska-l-i-podatкова-kultura-ukrayini-problemi-ta-napryamki-rozvitku/>

87. Музика О.А. Доходи місцевих бюджетів за українським законодавством: монографія / О.А. Музика; Нац. акад. держ. податк. служби України, НДІ фін. права. – К.: Атіка, 2004. – 344 с.

88. Наказ Міністерства фінансів України "Про бюджетну класифікацію" від 14.01.2011 № 11 із змінами та доповненнями. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11>

89. Налоговая политика: методология, теория и практика: монография / В.П. Вишне夫斯基, О.В. Виецкая, О.Н. Гаркушенко, Ю.А. Мазур, Е.В. Соколовская, В.Д. Чекина; под общ. ред. В.П. Вишневского / НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2011. – 528 с.

90. Національна модель неоіндустріального розвитку України: монографія / В.П. Вишневський, Л.О. Збаразська, М.Ю. Заніздра, В.Д. Чекіна та ін.; за заг. ред. В.П. Вишневського; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Київ, 2016. – 518 с.

91. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт. – М.: Начала, 1997. – 180 с.

92. Организация местных органов власти (самоуправления) в США [Електронний ресурс] Политология. – Режим доступу: <http://all-politologija.ru/knigi/mestnoe-samoupravlenie-kak-forma-demokratii-kovalenko/organizaciya-mestnix-organov-vlasti-samoupravleniya-v-ssha>

93. Панасюк Ю. Оцінка фінансової стійкості місцевих бюджетів в забезпеченні соціально-економічного розвитку сільських територій [Електронний ресурс] Ефективна економіка. – Режим доступу: <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=4567>

94. Пасічник Ю. В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні: Моногр. / Ю. В. Пасічник; Ін-т економіки пром-сті. - Донецьк : ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2005. - 642 с. - Бібліогр.: с. 503-534. - укр.

95. Пігуль Н.Г. Зарубіжний досвід проведення децентралізованих реформ / Н.Г. Пігуль, О.В. Люта // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип. 9. – С. 684-688. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/140.pdf>

96. План заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, затверджений

розпорядженням КМУ від 18 червня 2014 р. № 591-р. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/591-2014-%D1%80>

97. Планування розвитку територіальних громад. Посібник для посадових осіб місцевого самоврядування [Електронний ресурс] Асоціація міст України. – Режим доступу: <https://auc.org.ua/sites/default/files/library/1plangrweb.pdf>.

98. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI із змінами та доповненнями. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

99. Портер М. Международная конкуренция. Конкурентные преимущества стран. Пер. с англ. / под ред. Щетинина В.Д. – М.: Международные отношения, 1993. – 896 с.

100. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку фінансування видатків місцевих бюджетів на здійснення заходів з виконання державних програм соціального захисту населення за рахунок субвенцій з державного бюджету" від 4 березня 2002 р. № 256 із змінами та доповненнями. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/256-2002-%D0%BF>

101. Постанова Кабінету Міністрів України "Про деякі питання державного фонду регіонального розвитку" від 18 березня 2015 р. № 196. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/196-2015-%D0%BF>

102. Примуш М.В. Трансформація місцевого самоврядування в Україні у контексті зарубіжного досвіду: монографія / М.В. Примуш, Ю.О. Коваль; Донец. нац. ун-т. – Донецьк: Юго-Восток, 2014. – 219 с.

103. Про державну підтримку розвитку місцевого самоврядування в Україні: Указ Президента України від 30.08.2001 р. № 749/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/749/2001>.

104. Про префектів: проект нової редакції Закону України [Електронний ресурс]. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства. – Режим доступу: www.minregionbud.gov.ua

105. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування: Закон України від 15 липня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 38. – Ст. 249.

106. Регіони України. Статистичний збірник. [Електронний ресурс] Державний комітет статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm

107. Рейтинг відкритості місцевих бюджетів на Донбасі[Електронний ресурс] Сильні громади. – Режим доступу: <http://gromady.dn.ua/miski-rady/rejtynh-vidkrytosti-mistsevyh-byudzhativ-na-donbasi.html>

108. Рекова Н. Ю. Напрями реформування податкового регулювання МСБ в умовах європейської інтеграції / Н. Ю. Рекова, В. І. Луценко // Вісник Східноукраїнського університету імені Володимира Даля: наук. журн. – Сєверодонецьк: СХУ ім. В. Даля, 2015. – № 6(223). – С. 129 – 133.

109. Рекова Н. Ю. Передумови формування власних податкових і неподаткових надходжень, а також джерел та резервів формування доходів місцевих бюджетів / Н. Ю. Рекова, В. І. Луценко // Інституціональний вектор економічного розвитку / Institutional vector of economic development : зб. наук. праць МІДМУ «КПУ». – Мелітополь : МІДМУ «КПУ», 2015. – Вип. 8(2). – С. 110 – 119.

110. Рекова Н.Ю. Особливості формування фінансового потенціалу місцевих бюджетів в умовах фіскальної децентралізації / Н.Ю. Рекова // Економічні проблеми сталого розвитку . – 2016. – С. 193-196.

111. Родченко В.Б. Вплив реформи фіскальної децентралізації на місцеві бюджети України / В.Б. Родченко, Ю. І. Прус // Социальная экономика. – 2016. – № 1. – С. 59-68.

112. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів. Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 76 с.

113. Свяневич П. Основы фискальной децентрализации : справ. рук-во для стран с переход. экономикой / П. Свяневич. – Будапешт : Ин-т открыт. общества, 2003. – 77 с.
114. Сидорова Е.А. Особенности бюджетной политики в Европейском Союзе: монография / Е.А. Сидорова. – М.: ИМЭМО РАН, 2012. – 129 с.
115. Скляр І. Оцінка фінансової стійкості місцевого бюджету / І. Скляр, Н. Котенко, В. Черв'як // Економічний аналіз. – 2012. – Випуск 10. Частина 2. – С. 338-342.
116. Снісаренко О. Б. Оцінка фінансової стійкості місцевих бюджетів / О.Б. Снісаренко, А.О. Гавриленко, О.В. Гребінкова // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики, 2010, № 1(9). – С. 18-27.
117. Совместный Печерск: как создать идеальный район [Электронный ресурс] Platforma. – Режим доступа: <http://platfor.ma/magazine/text-sq/pb/pechersk/>
118. Стиглиц Дж.Ю. Экономика общественного сектора/ Пер. с англ.- М.: Изд-во МГУ: ИНФРА-М, 1997.
119. Стратегічний план діяльності Міністерства фінансів України на 2015 бюджетний рік та два бюджетних періоди, що настають за плановим (2016-2017 роки), затверджений наказом Міністерства фінансів України від 16.10.2014 № 1052. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/rada/show/v1052201-14>
120. Сутормина В. Н. Финансы капиталистических государств / В. Н. Сутормина. – К.: Вища школа. Головное изд-во, 1983. – 312 с.
121. Тимошенко О. В. Оцінка фінансової спроможності місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів / О. В. Тимошенко // Інвестиції: практика та досвід. – 2014. – № 8. – С. 30-35.
122. Тищенко О.М. Теоретико-методичний аналіз аспектів регулювання міжбюджетних відносин / О.М. Тищенко, К.В. Голякова // Проблеми економіки. – 2012. – № 1. – С. 24-29.

123. Усков И.В. Децентрализация как основа становления финансово самостоятельных местных органов власти / И.В. Усков // Бизнес Информ. – 2012. – № 3. – С. 107-111.

124. Федосов В.М. Інституційна фінансова інфраструктура України: сучасний стан та проблеми розвитку / В.М. Федосов, В.М. Опарін, С.В. Льовочкін // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 3-21.

125. Фещенко Л.В. оцінка фінансової стійкості місцевого бюджету [Електронний ресурс] Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – Режим доступу: [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2013/2\(67\)/uazt_2013_2_23.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2013/2(67)/uazt_2013_2_23.pdf)

126. Фінанси України. Інституційні перетворення та напрями розвитку: монографія / І.Я. Чугунов, Я.Я. Дьяченко, В.І. Міщенко, В.Д. Лагутін, В.В. Ящук; За ред. І.Я. Чугунов. – К.: ДННУ АФУ, 2009. – 848 с.

127. Формирование и реализация налоговой политики в сфере управления развитием промышленности: монография / В.П. Вишневский, А.С. Веткин, В.Д. Чекина и др. / под общ. ред. В.П. Вишневого / НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2014. – 148 с.

128. Черник И. Некоторые вопросы правового регулирования местных финансов в Финляндии / И. Черник // Финансовая газета. Региональный выпуск. – 2002. – № 18.

129. Чистюхіна Ю. А. Застосування методів податкової амортизації з метою підвищення інвестиційного розвитку / Ю. А. Чистюхіна, В. І. Луценко // Dezvoltarea sistemelor sociale și economice într-un mediu competitiv la nivel global: tez. conf. științ. internaț. (26 Februarie 2016, Chișinău). – Chișinău : Universitate din Stat din Moldova, 2016. – Partea a doua. – P. 277 – 278.

130. Чугунов І. Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання: навч. посіб. / І.Я. Чугунов – К.: НДФІ, 2005. – 259 с.

131. Швери Р. Теория рационального выбора: универсальные средства или экономический империализм? / Р. Швери // Вопросы экономики. – 1997. – № 7. – С. 37-46.

132. Щербакова В.І. Проблеми оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах ринкової економіки / В.І. щербакова, Г.М. Манєров // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – № 2(24). – С. 94-99.

133. Юрій С. І. Бюджетна система України / С. І. Юрій, Й. М. Бескид, А. І. Крисоватий та ін. – К.: НІОС, 2004. – 400 с.

134. Яфінович О. Місцеві бюджети та міжбюджетні відносини: досвід європейських країн та проблеми України / О. Яфінович // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2015. – № 2 (167). – С. 92-100.

135. Alm J. Deterrence and beyond: Toward a kinder, gentler IRS. / J. Alm, B. Jackson, M. McKee // Why people pay taxes: Tax compliance and enforcement (pp. 223–258). – University of Michigan Press, 1992.

136. Anderson W. The Units of Government in the United States: An Enumeration and Analysis / W. Anderson. – Chicago : Public Administration Service, 1949. – 50 p.

137. Bardhan P. Decentralization of governance and development / Pranab Bardhan // Journal of Economic Perspectives. – 2002– № 16(4). – P. 185-205.

138. Bazart C. Fighting income tax evasion with positive rewards / Bazart C. Pickhardt M. // Public Finance Review. – 2011. – № 39. – P. 124-149.

139. Intergovernmental Fiscal Relations: Universal Principles, Local Applications / R. Bird // International Studies Program. – Working Paper, Georgia State University. – 2000. – №. 00-2.

140. Blankart Ch. Public finance in a democracy: Introduction to Financial science: German translation / Ch. Blankart. – Kyiv: Lybid, 2004. – 654 p.

141. Brian A.W. Competing Technologies, Increasing Returns, and Lock-In by Historical Events / A.W. Brian // The Economic Journal. – 1989. – № 99(394). – P. 116–131.

142. Buchanan J. M. Federalism and Fiscal Equity / James M. Buchanan // American Economic Review. – 1950. – № 40. – P. 583-599.

143. Buchanan J.M. Public Goods in Theory and Practice / James M. Buchanan // Journal of Law and Economics. – 1967. – № 10. – P. 193-197.

144. Building Tax Culture, Compliance and Citizenship. A Global Source Book on Taxpayer Education [Electronic resource] OECD. – Available at: <http://ifuturo.org/documentacion/Building%20tax%20culture.pdf>

145. Callanan M. Review of International Local Governments Efficiency Reforms / M. Callanan // Local Government Research Series; Institute of Public Administration. – 2011. – August, No 1 – 47 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.ipa.ie/pdf/ReviewLocalGovEffeciencyReforms.pdf>

146. Chuenjit P. The Culture of Taxation: Definition and Conceptual Approaches for Tax Administration / Pakarang Chuenjit // Journal of Population and Social Studies. – 2014. – Volume 22 Number 1. – P. 14-34.

147. Crowdfunding: Opportunities for Local Government [Electronic resource] LGiU Ireland. – Available at: <http://www.lgiuireland.ie/2017/03/31/crowdfunding-opportunities-for-local-government/>

148. Davey K. Fiscal Decentralisation / K. Davey [Electronic resource] UNPAN. – Available at: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN017650.pdf>

149. European Charter of Local Self-Government / European Treaty Series – No. 122. – Strasbourg, 1985. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007a088>.

150. European Commission, International Monetary Fund, United Nations, Organization for Economic Co-operation and Development, World Bank. (2008). System of National Accounts 2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>.

151. European Commission. (n. d.). Eurostat [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ec.europa.eu/eurostat>.

152. Eurostat regional yearbook 2014: Eurostat statistical book. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014. – 334 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5785629/KS-NA-14-001-EN.PDF/e3ae3b5c-b104-47e9-ab80-36447537ea64>

153. Eurostat. (n. d.). European system of national and regional accounts (ESA95) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:European_system_of_national_and_regional_accounts_\(ESA95\)](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:European_system_of_national_and_regional_accounts_(ESA95)).

154. Faguet J.-P. Decentralization and Governance: Economic Organisation and Public Policy Discussion Papers / J.-P. Faguet; London School of Economics and Political Science. – London, 2011. – 35 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://eprints.lse.ac.uk/37346/1/Decentralization_and_governance\(lsero\).pdf](http://eprints.lse.ac.uk/37346/1/Decentralization_and_governance(lsero).pdf)

155. Ghosh M. Local Government, Effectiveness and Human Rights: Ukraine / M. Ghosh; Researchers' Workshop Local Government: Delivering Public Services. – Geneva, 2004. – 27 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ichrp.org/files/papers/37/124_-_Ukraine_-_Local_Government_and_Human_Rights_Ghosh_Mridulla__2005.pdf.

156. Government revenue, expenditure and main aggregates [Electronic resource]: Eurostat. – Available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/government-finance-statistics/data/database>

157. Hale H.E. Patronal Politics. Eurasian Regime Dynamics in Comparative Perspective / H.E. Hale. – New York: Cambridge University Press, 2015. – 558 p.

158. International Budget Partnership. (2015). Open Budget Survey [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://internationalbudget.org/opening-budgets/open-budget-initiative/open-budget-survey>.

159. International Budget Partnership. Опрос по открытости бюджета за 2015 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

<http://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/OBS2015-CS-Ukraine-Russian.pdf>.

160. International Federation of Accountants. (2015). 2014 Financial Statements [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/IFAC-2014-FinancialStatements.pdf>.

161. International Monetary Fund. (2001). Government Finance Statistics Manual 2001 (GFSM 2001) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfs/manual/index.htm>.

162. International Monetary Fund. (2007). Manual on Fiscal Transparency [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.imf.org/external/np/fad/trans/manual.htm>.

163. International Monetary Fund. (2007). Special'nyj standart rasprostraneniya dannyh: rukovodstvo dlya podpisnikov i pol'zovatelej [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/sdds/guide/2007/sddsguider.pdf> [in Russian].

164. International Monetary Fund. (2014). West African Economic and Monetary Union (WAEMU) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr1484.pdf>.

165. International Monetary Fund. (2015). Antigua and Barbuda. Public Expenditure and Financial Accountability (PEFA) Performance Assessment [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2015/cr1527.pdf>.

166. International Monetary Fund. (n. d.). The Fiscal Transparency Code [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://blog-pfm.imf.org/files/ft-code.pdf>.

167. McClure J. E. Saying Too Little, Too Late: Public Finance Textbooks and the Excess Burdens of Taxation / J. E. McClure, C. E. Bohanon, J. B. Horowitz // Econ Journal Watch. – 2014. – №11 (3). – P. 277–296.

168. Keen M. Domestic Taxes and International Trade: Some Evidence / Michael Keen, Murtaza H Syed // International Monetary Fund. IMF Working Papers. – 2006. – № 06/47.

169. Knight B. Government Form and Public Spending: Theory and Evidence from US Municipalities / Brian Knight, Stephen Coate // American Economic Journal: Economic Policy. – 2011. – № 3 (3). – P. 82-112.

170. Krugman P. Development, geography and economic theory / P. Krugman. – Cambridge: MIT Press, 1995.

171. Krugman P. The Self-Organizing Economy / P. Krugman. – Cambridge: Blackwell Publishers, 1996.

172. Local Governance and Decentralization Assessment: Implications of Proposed Reforms in Ukraine [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1863/LOCAL%20GOVERNANCE%20ASSESSMENT%20FINAL.pdf>

173. Malecki J. Technology Economic Development / J. Malecki // The Dynamics of Local, Regional and National Competitiveness. – London: Longman, 1997. – P. 24-185.

174. Malizia E.E. Understanding Local Development / E.E. Malizia E.J. Feser. – Center for Urban Policy Research. – 1999. – P. 54-181.

175. Manifesto for a New Urbanity. European Urban Charter II. – Strasbourg, 2008. – 58 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.coe.int/t/congress/files/topics/urban-charter/Urban-Charter_en.pdf.

176. Mankiw N. G. A Contribution to the Empirics of Economic Growth/ N. Gregory Mankiw, David Romer, David N. Weil // The Quarterly Journal of Economics, 1992. –Vol. 107, No. 2. – P. 407-437.

177. Musgrave R. The theory of public finance / R. Musgrave. – N.Y.: McGraw-Hill book Company, inc., 1959. – 628 p.

178. Oates W. An Essay on Fiscal Federalism /Wallace Oates // Journal of Economic Literature. – 1999. – № 37. – pp. 1120-1149.

179. Oates W. The Theory of Public Finance in a Federal System / Wallace Oates // Canadian Journal of Economics. – 1968. – № 1. – pp. 37-54.

180. OECD Fiscal Decentralization Database. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.oecd.org/tax/federalism/oecdiscaldecentralisationdatabase.htm>

181. OECD. (2014). Tax Transparency 2014. Report on Progress [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.oecd.org/tax/transparency/GFannualreport2014.pdf>.

182. Olson M. The Principle of "Fiscal Equivalence": The Division of Responsibilities among Different Levels of Government / M. Olson // American Economic Review. – 1969. – Vol. 59, № 2. – P. 479-87.

183. Paying Taxes [Electronic resource] The World Bank Group. – Available at: <http://www.doingbusiness.org/data/exploretopics/paying-taxes>

184. Pickering S. Our House: Crowdfunding Affordable Homes With Tax Credit Investment Partnerships / Sarah Pickering // Crowdfunding Affordable Homes With Tax Credit Investment Partnerships. – 2014. – P. 937-1005.

185. Ramkumar V. (n. d.). The Global Initiative for Fiscal Transparency (GIFT) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.oecd.org/general/searchresults/?q=The%20Global%20Initiative%20for%20Fiscal%20Transparency%20%28GIFT%29&cx=012432601748511391518:xzea0b0a&cof=FORID:11&ie=UTF-8>.

186. Ruśkowski E. Finanse lokalne po akcesji / E. Ruśkowski, J. Salachna; 2 wyd. – Warszawa: Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2007. – 42 s.

187. Sabel Ch. F. World of Possibilities: Flexibility and Mass Production in Western Industrialization / Charles F. Sabel, Jonathan Zeitlin, ed. – New York: Cambridge University Press, 1997. – 510 p.

188. Samuelson P. The theory of public expenditure / P. Samuelson // The Review of Economics and Statistics. – 1954. – Vol. 36, № 4. – P. 387–389.

189. Schneider A. Decentralization: Conceptualization and Measurement / A. Schneider // *Studies in Comparative International Development*. – 2003. – Vol. 38. – № 3. – P. 32-56. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/stm103%20articles/Schneider_Decentralization.pdf

190. Smith K.W. Reciprocity and fairness: Positive incentives for tax compliance / K.W. Smith // *Why people pay taxes: Tax compliance and enforcement* (pp. 223–258). – University of Michigan Press, 1992.

191. Solow R.M. A Contribution to the Theory of Economic Growth / Robert M. Solow // *The Quarterly Journal of Economics*. – 1956. – Vol. 70, No. 1. – P. 65-94

192. Stroschein Sh. Ethnic Struggle, Coexistence, and Democratization in eastern Europe / Sh. Stroschein. – New York: Cambridge University Press, 2012. – 290 p.

193. Swan T.W. Economic Growth and Capital Accumulation / T.W. Swan // *Economic Record*. – 1956. – № 32. – P. 334-361.

194. Szajnowska-Wysocka A. Theories Of Regional And Local Development – Abridged Review / A. Szajnowska-Wysocka // *Bulletin Of Geography*. – 2009. – № 12. – P. 75-90 (Socio-Economic Series).

195. Tahina R.N. Decentralization: Problems and Solutions – Madagascar Evidence / R.N. Tahina // *Journal of Economics and Finance*. – 2015. – Vol. 6. – Issue 2. – Ver. I (Mar.-Apr. 2015). – P. 1-9. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iosrjournals.org/iosr-jef/papers/Vol6-Issue2/Version-1/A06210109.pdf>

196. The Constitution of the World Organisation of United Cities and Local government /UCLG. – Paris, 2004. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.uclg.org/sites/default/files/eng_constitution_2013_.pdf.

197. The evolution of local economic development in Canada [Electronic resource] FCM. – Available at:

http://www.fcm.ca/Documents/tools/International/The_evolution_of_local_economic_development_in_Canada_-_Policy_Brief_EN.pdf

198. The Global Initiative for Fiscal Transparency. (n. d.). High Principles on Fiscal Transparency [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.fiscaltransparency.net/eng/principles.php>.

199. The World Bank. (n. d.). Economic and Monetary Community of Central Africa (CEMAC) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://wits.worldbank.org/GPTAD/PDF/archive/CEMAC.pdf>.

200. The World Bank. (n. d.). Reports on the Observance of Standards and Codes (ROSCs) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.worldbank.org/ifa/rosc.html>.

201. Tiebout Ch. An Economic Theory of Fiscal Decentralization / Ch. Tiebout / In: Public Finances: Sources, and Utilization. – Princeton, New Jersey, 1961. – P. 79-96. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nber.org/chapters/c2273.pdf>.

202. Tiebout Ch. M. A Pure Theory of Local Expenditures / Charles M. Tiebout // The Journal of Political Economy. – 1956. –Vol. 64, № 5. – pp. 416-424.

203. Tommasi M. Institutionalization of Political Institutions and their Impact on Public Policy/ Scartascini C., M. Tommasi . –2012 (Research Department Publications 4763). – Available at: <https://ideas.repec.org/p/idb/wpaper/4763.html>

204. Torgler B. Causes and consequences of tax morale: An empirical investigation / Torgler B., Demir I.C., Macintyre A., Schaffner, M. // Economic Analysis and Policy. – 2008. – № 38(2). – P. 314-339.

205. Visser J. W. Powers of local government / J. W. Visser // Public Law. – 2002. – № 17. – P. 223-243.

206. Visser J.W. Developmental Local Government. A case study of South Africa / J.W. Visser. – Oxford: Intersentia Uitgevers NV, 2005. – 313 p.

207. Wildasin D. E. Factor Mobility and Redistributive Policy: Local and International Perspectives / David E. Wildasin. – Public Finance in a Changing World. – London: MacMillan, 1998 – pp.151-192.

208. Wildasin D. E. Nash Equilibria in Models of Fiscal Competition / David E. Wildasin // Journal of Public Economics. – 1988. – № 35(2). – P. 229- 240

209. Wilson J.D. Income redistribution with well-informed local governments / J.D. Wilson, H. Raff // International Tax and Public Finance. – 1997. – № 4. – P. 407–427.

210. Wright D.S. Intergovernmental Relations: an Analytical Overview // The Annals of The American Academy. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/67379/10.1177_000271627441600102.pdf&embedded=true?sequence=2.

ДОДАТКИ

Обсяг капітальних інвестицій на одну особу, грн

Області	2011	2012	2013	2014	2015
Львівська	4798,6	4429,5	3893,7	3792,1	5317,1
Івано-Франківська	3090,5	3749	3478,3	4956,1	6964,6
Закарпатська	2449	2189,2	2111,9	2101,9	3007
Чернівецька	1989,9	2468,5	2494,9	1861,6	3075,6
Волинська	2489,5	3139,5	3205,6	3261,2	5929,3
Рівненська	2226,7	2400,1	2452,7	2420	3735
Вінницька	3116	3587,4	3781,6	3530,5	4610,2
Тернопільська	2339,4	3137,6	2776,1	2424,2	3595,3
Хмельницька	2686,2	2655,7	2782,5	3134,7	5259,5
Київська	10318,1	11875,7	12046,9	11415,8	14121,6
Чернігівська	2209,6	2547,3	2671,8	2490	3407,8
Житомирська	1973,4	2274,4	2373	2305,5	3229
Кіровоградська	3994	4611,3	3273,1	3193,6	4180,6
Черкаська	2524,3	2978,4	2707,3	2604,9	3606,6
Полтавська	5329,8	6975,8	6553,2	6106,2	5805,8
Сумська	2617	2506,3	2395,7	2485	3281,8
Харківська	4769,5	5410,8	3409,9	2954,6	4151,1
Запорізька	3718,1	4030	3842,7	3974,1	4431,1
Дніпропетровська	6651,2	6798,9	6457,8	6204	7944,9
Донецька	6084,2	7248,4	6421,5	3054	1945,6
Луганська	3064,8	3638,3	5067,9	2347	932,9
Миколаївська	3642,2	3996,3	4280,2	3235,5	5161,2
Одеська	3931,7	6145,7	4978,3	3924,4	4190,7
АР Крим	8652,4	9375,3	7894,7	...	...
Херсонська	2478,8	2256,6	1978,4	2065,9	2921,4
Севастополь	4577,1	5532	6275,3	...	...

Додаток Б.

Обсяг доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфер-
тів, на 1 особу

Області	2011	2012	2013	2014	2015
Львівська	1458	1687	1754	1904	2527
Івано-Франківська	1249	1396	1396	1467	1860
Закарпатська	967	1095	1165	1257	1644
Чернівецька	1164	1286	1416	1370	1820
Волинська	1139	1348	1396	1527	2118
Рівненська	1335	1508	1547	1619	1902
Вінницька	1328	1601	1736	1923	2353
Тернопільська	991	1171	1263	1308	1739
Хмельницька	1302	1533	1699	1786	2255
Київська	2236	2507	2738	2801	3552
Чернігівська	1346	1622	1692	1868	2305
Житомирська	1355	1614	1711	1868	2202
Кіровоградська	1425	1765	1895	2068	2467
Черкаська	1549	1932	1969	2049	2551
Полтавська	2212	2697	2635	2682	3325
Сумська	1573	1887	1945	2021	2420
Харківська	1898	2252	2347	2400	2882
Запорізька	2134	2387	2494	2619	3172
Дніпропетровська	2532	2944	3065	3350	4030
Донецька	2275	2631	2847	2222	1651
Луганська	1729	2016	1975	1476	974
Миколаївська	1572	1932	1951	2067	2528
Одеська	1847	2077	2175	2340	2896
АР Крим	2335	2823	3002	488	
Херсонська	1293	1520	1577	1704	2129
Севастополь	2506	3115	3314	627	

Доходи населення на 1 особу, грн

Області	2011	2012	2013	2014	2015
Львівська	21550	25031	28665	29846	31278
Івано-Франківська	19209	22624	26188	26995	27374
Закарпатська	16708	19546	22344	23154	23807
Чернівецька	17819	20636	23161	24665	25209
Волинська	18451	21745	24751	25840	26834
Рівненська	19403	22649	25548	27452	28689
Вінницька	20474	23859	27207	28522	30682
Тернопільська	18068	21022	24229	24546	25135
Хмельницька	20338	23736	26985	28133	29859
Київська	24879	28491	32484	34132	36630
Чернігівська	21106	24141	27513	28490	30309
Житомирська	20425	23617	26882	27681	29310
Київ					
Кіровоградська	20013	23387	27260	28043	29472
Черкаська	20378	23210	26388	27797	29312
Полтавська	23163	26604	30546	32221	34456
Сумська	21453	24600	28355	29540	31489
Харківська	24356	28195	32194	33367	35110
Запорізька	25414	29175	33157	35292	38692
Дніпропетровська	26651	30680	35922	37843	41753
Донецька	26669	30796	36112	38299	33218
Луганська	22406	25793	29703	31920	25327
Миколаївська	22001	25293	28894	30062	31240
Одеська	22156	25723	29404	32666	33566
АР Крим	20044	23210	26338	29140	
Херсонська	19278	22241	25247	27496	28164
Севастополь	23070	27120	31228	34558	

Додаток Д.

Обсяг міжбюджетних трансфертів на 1 особу

Області	2014	2015
Львівська	3274	4744
Івано-Франківська	4001	5218
Закарпатська	4049	5051
Чернівецька	3877	4882
Волинська	4513	5500
Рівненська	4316	5485
Вінницька	3362	4643
Тернопільська	3875	5016
Хмельницька	3663	4853
Київська	2822	4319
Чернігівська	3417	4510
Житомирська	3774	4907
Київ	3128	3281
Кіровоградська	3393	4712
Черкаська	3318	4558
Полтавська	2588	4316
Сумська	3098	4580
Харківська	2760	3874
Запорізька	2476	4021
Дніпропетровська	2079	4019
Донецька	1943	2210
Луганська	1935	1470
Миколаївська	3171	4414
Одеська	2856	3992
АР Крим	492	
Херсонська	3520	4444
Севастополь	331	

Додаток Е.

Середньомісячна номінальна заробітна плата працівників у середньому
на одного штатного працівника, грн

Області	2011	2012	2013	2014	2015
Львівська	2244	2578	2789	2961	3646
Івано-Франківська	2213	2539	2679	2875	3402
Закарпатська	2069	2351	2553	2744	3381
Чернівецька	1985	2329	2484	2578	3050
Волинська	1994	2339	2580	2721	3291
Рівненська	2211	2575	2844	3033	3573
Вінницька	2074	2432	2651	2810	3396
Тернопільська	1871	2185	2359	2527	2994
Хмельницька	2075	2425	2641	2878	3371
Київська	2761	3157	3351	3489	4153
Чернігівська	1974	2308	2504	2690	3295
Житомирська	2071	2369	2561	2763	3271
Кіровоградська	2114	2428	2608	2789	3282
Черкаська	2155	2508	2682	2829	3360
Полтавська	2481	2850	2988	3179	3783
Сумська	2177	2503	2702	2877	3449
Харківська	2407	2753	2975	3143	3697
Запорізька	2607	2927	3142	3432	4200
Дніпропетровська	2790	3138	3336	3641	4366
Донецька	3063	3496	3755	3858	4980
Луганська	2742	3090	3337	3377	3427
Миколаївська	2448	2822	3094	3344	3984
Одеська	2387	2700	2947	3129	3897
АР Крим	2295	2654	2850		
Херсонська	1970	2269	2464	2617	3123
Севастополь	2476	2891	3114		

Результати показників варіації за обсягом інвестицій в основний капітал (в розрізі економічних регіонів України)

Показники варіації	Карпатський економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	1989,9	2189,2	2111,9	1861,6	3007,0
максимальне значення	4798,6	4429,5	3893,7	4956,1	6964,6
розмах варіації	2808,7	2240,3	1781,8	3094,5	3957,6
середнє лінійне відхилення	862,6	880,2	691,3	1196,2	1549,8
дисперсія	1135040	842388	517801	1607415	2741673
середнє квадратичне відхилення	1230,2	1059,8	830,9	1464,0	1912,0
середнє значення	3082,0	3209,1	2994,7	3177,9	4591,1
коефіцієнт варіації, %	39,9	33,0	27,7	46,1	41,6

Показники варіації	Північно-Західний економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	2226,7	2400,1	2452,7	2420,0	3735,0
максимальне значення	2489,5	3139,5	3205,6	3261,2	5929,3
розмах варіації	262,8	739,4	752,9	841,2	2194,3
середнє лінійне відхилення	131,4	369,7	376,5	420,6	1097,2
дисперсія	17266	136678	141715	176904	1203738
середнє квадратичне відхилення	185,8	522,8	532,4	594,8	1551,6
середнє значення	2358,1	2769,8	2829,2	2840,6	4832,2
коефіцієнт варіації, %	7,9	18,9	18,8	20,9	32,1

Показники варіації	Подільський економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	2339,4	2655,7	2776,1	2424,2	3595,3
максимальне значення	3116,0	3587,4	3781,6	3530,5	5259,5
розмах варіації	776,6	931,7	1005,5	1106,3	1664,2
середнє лінійне відхилення	268,1	314,1	445,5	403,7	595,4
дисперсія	100901	144735	223252	209485	469019
середнє квадратичне відхилення	389,0	465,9	578,7	560,6	838,8
середнє значення	2713,9	3126,9	3113,4	3029,8	4488,3
коефіцієнт варіації, %	14,3	14,9	18,6	18,5	18,7

Продовження додатку Ж

Показники варіації	Столичний економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	1973	2274	2373	2306	3229
максимальне значення	10318	11876	12047	11416	14122
розмах варіації	8345	9601	9674	9110	10893
середнє лінійне відхилення	3656	4207	4233	4008	4801
дисперсія	15048620	19919831	20174014	18077946	25940691
середнє квадратичне відхилення	4751	5466	5501	5207	6238
середнє значення	4834	5566	5697	5404	6919
коефіцієнт варіації, %	98	98	97	96	90

Показники варіації	Центральноукраїнський економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	2524,3	2978,4	2707,3	2604,9	3606,6
максимальне значення	3994,0	4611,3	3273,1	3193,6	4180,6
розмах варіації	1469,7	1632,9	565,8	588,7	574,0
середнє лінійне відхилення	734,9	816,5	282,9	294,4	287,0
дисперсія	540005	666591	80032	86642	82369
середнє квадратичне відхилення	1039,2	1154,6	400,1	416,3	405,9
середнє значення	3259,2	3794,9	2990,2	2899,3	3893,6
коефіцієнт варіації, %	31,9	30,4	13,4	14,4	10,4

Показники варіації	Донецький регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	3064,8	3638,3	5067,9	2347,0	932,9
максимальне значення	6084,2	7248,4	6421,5	3054,0	1945,6
розмах варіації	3019,4	3610,1	1353,6	707,0	1012,7
середнє лінійне відхилення	1509,7	1805,1	676,8	353,5	506,4
дисперсія	2279194	3258206	458058	124962	256390
середнє квадратичне відхилення	2135,0	2552,7	957,1	499,9	716,1
середнє значення	4574,5	5443,4	5744,7	2700,5	1439,3
коефіцієнт варіації	46,7	46,9	16,7	18,5	49,8

Закінчення додатку Ж

Показники варіації	Північно-Східний економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	2617,0	2506,3	2395,7	2485,0	3281,8
максимальне значення	5329,8	6975,8	6553,2	6106,2	5805,8
розмах варіації	2712,8	4469,5	4157,5	3621,2	2524,0
середнє лінійне відхилення	1081,2	1638,7	1622,4	1505,1	928,6
дисперсія	1367386	3429086	3132638	2585133	1096032
середнє квадратичне відхилення	1432,2	2268,0	2167,7	1969,2	1282,2
середнє значення	4238,8	4964,3	4119,6	3848,6	4412,9
коефіцієнт варіації, %	33,8	45,7	52,6	51,2	29,1

Показники варіації	Придніпровський економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	3718,1	4030,0	3842,7	3974,1	4431,1
максимальне значення	6651,2	6798,9	6457,8	6204,0	7944,9
розмах варіації	2933,1	2768,9	2615,1	2229,9	3513,8
середнє лінійне відхилення	1466,6	1384,5	1307,6	1115,0	1756,9
дисперсія	2150769	1916702	1709687	1243114	3086698
середнє квадратичне відхилення	2074,0	1957,9	1849,2	1576,8	2484,6
середнє значення	5184,7	5414,5	5150,3	5089,1	6188,0
коефіцієнт варіації, %	40,0	36,2	35,9	31,0	40,2

Показники варіації	Причорноморський економічний район				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	2478,8	2256,6	1978,4	2065,9	2921,4
максимальне значення	8652,4	9375,3	7894,7	3924,4	5161,2
розмах варіації	6173,6	7118,7	5916,3	1858,5	2239,8
середнє лінійне відхилення	1598,4	1867,8	1602,9	672,9	779,8
дисперсія	4454008	5641825	3924243	588508	841077
середнє квадратичне відхилення	2359,6	2655,6	2214,8	939,6	1123,2
середнє значення	4656,4	5461,2	5081,4	3075,3	4091,1
коефіцієнт варіації, %	50,7	48,6	43,6	30,6	27,5

Додаток 3.

Результати показників варіації за обсягом доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів на 1 особу (в розрізі економічних регіонів України)

Показники варіації	Карпатський економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	966,9	1095,1	1164,7	1257,2	1644,2
максимальне значення	1457,6	1687,2	1753,6	1904,1	2526,6
розмах варіації	490,7	592,1	588,9	646,9	882,4
середнє лінійне відхилення	144,0	175,6	160,4	202,3	282,0
дисперсія	31014	45975	44100	60048	112605
середнє квадратичне відхилення	203,4	247,6	242,5	283,0	387,5
середнє значення	1209,3	1366,1	1432,7	1499,5	1962,6
коефіцієнт варіації, %	16,8	18,1	16,9	18,9	19,7

Показники варіації	Північно-Західний економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	1138,8	1348,1	1396,3	1527,2	1901,9
максимальне значення	1334,8	1507,8	1546,6	1619,3	2118,1
розмах варіації	196,0	159,7	150,2	92,1	216,2
середнє лінійне відхилення	98,0	79,9	75,1	46,0	108,1
дисперсія	9606	6377	5643	2120	11687
середнє квадратичне відхилення	138,6	112,9	106,2	65,1	152,9
середнє значення	1236,8	1427,9	1471,5	1573,3	2010,0
коефіцієнт варіації, %	11,2	7,9	7,2	4,1	7,6

Показники варіації	Подільський економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	991,0	1170,9	1262,9	1307,5	1739,3
максимальне значення	1328,3	1601,3	1736,3	1922,5	2353,5
розмах варіації	337,4	430,5	473,5	615,0	614,2
середнє лінійне відхилення	144,0	176,1	202,1	243,1	251,0
дисперсія	23455	35667	46168	69573	72496
середнє квадратичне відхилення	187,6	231,3	263,2	323,0	329,8
середнє значення	1207,0	1435,0	1565,9	1672,2	2115,8
коефіцієнт варіації, %	15,5	16,1	16,8	19,3	15,6

Продовження додатку 3.

Показники варіації	Столичний економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	1346,0	1614,4	1691,9	1867,7	2201,6
максимальне значення	2236,0	2507,5	2738,5	2801,3	3551,9
розмах варіації	890,0	893,1	1046,6	933,5	1350,4
середнє лінійне відхилення	393,6	395,3	460,8	414,8	577,1
дисперсія	174258	175767	238951	193578	376497
середнє квадратичне відхилення	511,3	513,5	598,7	538,9	751,5
середнє значення	1645,6	1914,6	2047,3	2179,0	2686,2
коефіцієнт варіації, %	31,1	26,8	29,2	24,7	28,0

Показники варіації	Центральноукраїнський економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	1425,2	1765,4	1895,1	2049,4	2466,9
максимальне значення	1548,5	1932,2	1968,6	2067,8	2551,1
розмах варіації	123,4	166,8	73,5	18,4	84,1
середнє лінійне відхилення	61,7	83,4	36,7	9,2	42,1
дисперсія	3804	6959	1350	85	1770
середнє квадратичне відхилення	87,2	118,0	52,0	13,0	59,5
середнє значення	1486,8	1848,8	1931,9	2058,6	2509,0
коефіцієнт варіації, %	5,9	6,4	2,7	0,6	2,4

Показники варіації	Донецький регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	1728,7	2016,3	1975,2	1476,3	974,5
максимальне значення	2274,7	2631,5	2846,6	2221,9	1650,6
розмах варіації	546,0	615,2	871,5	745,6	676,1
середнє лінійне відхилення	273,0	307,6	435,7	372,8	338,0
дисперсія	74539	94611	189860	138994	114276
середнє квадратичне відхилення	386,1	435,0	616,2	527,2	478,1
середнє значення	2001,7	2323,9	2410,9	1849,1	1312,5
коефіцієнт варіації, %	19,3	18,7	25,6	28,5	36,4

Закінчення додатку 3.

Показники варіації	Північно-Східний економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	1572,7	1887,5	1944,8	2020,9	2419,8
максимальне значення	2212,0	2696,8	2635,1	2682,4	3324,9
розмах варіації	639,2	809,3	690,4	661,5	905,0
середнє лінійне відхилення	214,4	278,7	242,7	231,1	303,9
дисперсія	68109	109530	80142	73438	136535
середнє квадратичне відхилення	319,6	405,3	346,7	331,9	452,6
середнє значення	1894,4	2278,8	2308,8	2367,6	2875,7
коефіцієнт варіації, %	16,9	17,8	15,0	14,0	15,7

Показники варіації	Придніпровський економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	2133,8	2387,2	2493,9	2618,6	3172,4
максимальне значення	2531,9	2944,0	3064,7	3350,2	4029,6
розмах варіації	398,2	556,8	570,8	731,6	857,2
середнє лінійне відхилення	199,1	278,4	285,4	365,8	428,6
дисперсія	39639	77512	81460	133820	183680
середнє квадратичне відхилення	281,6	393,7	403,6	517,3	606,1
середнє значення	2332,8	2665,6	2779,3	2984,4	3601,0
коефіцієнт варіації, %	12,1	14,8	14,5	17,3	16,8

Показники варіації	Причорноморський економічний район				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	1293,4	1520,0	1577,2	488,0	2128,5
максимальне значення	2506,1	3115,2	3313,8	2339,8	2895,9
розмах варіації	1212,7	1595,2	1736,6	1851,8	767,4
середнє лінійне відхилення	407,8	540,6	603,4	710,2	259,2
дисперсія	206871	346343	425488	568102	98199
середнє квадратичне відхилення	508,5	658,0	729,3	842,7	383,8
середнє значення	1910,6	2293,4	2403,8	1445,1	2517,4
коефіцієнт варіації, %	26,6	28,7	30,3	58,3	15,2

Додаток И.

Результати показників варіації за доходами населення на 1 особу
(в розрізі економічних регіонів України)

Показники варіації	Карпатський економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	16707,6	19545,9	22343,8	23153,8	23807,6
максимальне значення	21549,9	25031,3	28664,5	29846,4	31278,3
розмах варіації	4842,3	5485,4	6320,8	6692,6	7470,7
середнє лінійне відхилення	1557,9	1868,4	2336,7	2255,7	2408,8
дисперсія	3266775	4363676	6310877	6389862	7953217
середнє квадратичне відхилення	2087,0	2412,1	2900,8	2918,9	3256,4
середнє значення	18821,3	21959,5	25089,3	26165,0	26917,6
коефіцієнт варіації, %	11,1	11,0	11,6	11,2	12,1

Показники варіації	Північно-Західний економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	18450,6	21744,7	24751,0	25839,8	26834,8
максимальне значення	19403,0	22649,2	25548,4	27451,7	28689,3
розмах варіації	952,4	904,6	797,5	1611,9	1854,5
середнє лінійне відхилення	476,2	452,3	398,7	805,9	927,2
дисперсія	226767	204561	158996	649522	859792
середнє квадратичне відхилення	673,4	639,6	563,9	1139,8	1311,3
середнє значення	18926,8	22196,9	25149,7	26645,7	27762,0
коефіцієнт варіації, %	3,6	2,9	2,2	4,3	4,7

Показники варіації	Подільський економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	18067,5	21021,8	24229,1	24545,8	25135,1
максимальне значення	20474,0	23858,8	27206,5	28521,9	30683,0
розмах варіації	2406,5	2836,9	2977,4	3976,1	5547,9
середнє лінійне відхилення	1039,4	1233,5	1274,0	1680,8	2282,7
дисперсія	1218507	1714312	1834226	3203288	5975193
середнє квадратичне відхилення	1351,9	1603,6	1658,7	2192,0	2993,8
середнє значення	19626,6	22872,1	26140,1	27066,9	28559,1
коефіцієнт варіації, %	6,9	7,0	6,3	8,1	10,5

Продовдження додатку И.

Показники варіації	Столичний економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	20425,3	23616,9	26881,6	27680,8	29310,5
максимальне значення	24878,9	28490,8	32484,2	34131,6	36630,8
розмах варіації	4453,6	4874,0	5602,6	6450,8	7320,3
середнє лінійне відхилення	1828,0	2049,8	2349,6	2687,2	3031,4
дисперсія	3836685	4772752	6277422	8232836	10504574
середнє квадратичне відхилення	2399,0	2675,7	3068,6	3514,2	3969,5
середнє значення	22136,9	25416,1	28959,7	30100,7	32083,7
коефіцієнт варіації, %	10,8	10,5	10,6	11,7	12,4

Показники варіації	Центральноукраїнський економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	20012,9	23209,9	26388,2	27796,8	29313,0
максимальне значення	20378,1	23386,9	27259,8	28042,7	29472,8
розмах варіації	365,2	177,0	871,6	245,9	159,8
середнє лінійне відхилення	182,6	88,5	435,8	123,0	79,9
дисперсія	33347	7830	189938	15117	6383
середнє квадратичне відхилення	258,3	125,1	616,3	173,9	113,0
середнє значення	20195,5	23298,4	26824,0	27919,8	29392,9
коефіцієнт варіації, %	1,3	0,5	2,3	0,6	0,4

Показники варіації	Донецький регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	22405,6	25792,7	29703,1	31920,1	25327,9
максимальне значення	26668,8	30795,6	36111,7	38298,8	33218,1
розмах варіації	4263,2	5002,9	6408,6	6378,7	7890,2
середнє лінійне відхилення	2131,6	2501,4	3204,3	3189,3	3945,1
дисперсія	4543774	6257223	10267506	10171929	15563986
середнє квадратичне відхилення	3014,6	3537,6	4531,6	4510,4	5579,2
середнє значення	24537,2	28294,1	32907,4	35109,4	29273,0
коефіцієнт варіації, %	12,3	12,5	13,8	12,8	19,1

Закінчення додатку И.

Показники варіації	Північно-Східний економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	21453,3	24600,4	28354,6	29540,2	31489,2
максимальне значення	24355,6	28194,9	32193,6	33367,3	35110,4
розмах варіації	2902,3	3594,5	3838,9	3827,2	3621,2
середнє лінійне відхилення	1024,9	1244,0	1340,0	1446,1	1464,2
дисперсія	1418722	2162862	2472638	2571847	2482972
середнє квадратичне відхилення	1458,8	1801,2	1925,9	1964,1	1929,9
середнє значення	22990,6	26466,3	30364,6	31709,3	33685,5
коефіцієнт варіації, %	6,3	6,8	6,3	6,2	5,7

Показники варіації	Придніпровський економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	25414,4	29174,5	33156,5	35291,7	38692,5
максимальне значення	26651,3	30680,4	35922,1	37842,9	41753,6
розмах варіації	1236,9	1505,8	2765,6	2551,2	3061,2
середнє лінійне відхилення	618,4	752,9	1382,8	1275,6	1530,6
дисперсія	382455	566883	1912072	1627170	2342730
середнє квадратичне відхилення	874,6	1064,8	1955,5	1804,0	2164,6
середнє значення	26032,9	29927,4	34539,3	36567,3	40223,0
коефіцієнт варіації, %	3,4	3,6	5,7	4,9	5,4

Показники варіації	Причорноморський економічний район				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	19277,7	22241,1	25246,7	27495,6	28164,6
максимальне значення	23069,9	27119,6	31228,5	34558,2	33566,2
розмах варіації	3792,1	4878,5	5981,8	7062,6	5401,6
середнє лінійне відхилення	1319,0	1593,4	1944,0	2262,2	1883,8
дисперсія	2004560	3103364	4658142	6365046	4894031
середнє квадратичне відхилення	1582,9	1969,6	2413,0	2820,7	2709,4
середнє значення	21309,8	24717,4	28222,2	30784,5	30990,3
коефіцієнт варіації, %	7,4	8,0	8,6	9,2	8,7

Результати показників варіації за офіційними трансфертами на 1 особу (в розрізі економічних регіонів України)

Показники варіації	Карпатський економічний регіон	
	2014	2015 ³
мінімальне значення	3273,9	4743,7
максимальне значення	4048,7	5217,7
розмах варіації	774,8	474,0
середнє лінійне відхилення	263,1	160,6
дисперсія	96246,3	31685,9
середнє квадратичне відхилення	358,2	205,5
середнє значення	3800,2	4973,7
коефіцієнт варіації, %	9,4	4,1

Показники варіації	Північно-Західний економічний регіон	
	2014	2015
мінімальне значення	4315,9	5485,3
максимальне значення	4513,3	5500,4
розмах варіації	197,5	15,1
середнє лінійне відхилення	98,7	7,6
дисперсія	9749,0	57,4
середнє квадратичне відхилення	139,6	10,7
середнє значення	4414,6	5492,9
коефіцієнт варіації, %	3,2	0,2

Показники варіації	Подільський економічний регіон	
	2014	2015
мінімальне значення	3361,9	4643,1
максимальне значення	3874,8	5015,8
розмах варіації	512,9	372,6
середнє лінійне відхилення	181,0	129,4
дисперсія	44293,3	23261,1
середнє квадратичне відхилення	257,8	186,8
середнє значення	3633,3	4837,2
коефіцієнт варіації, %	7,1	3,9

³ Розрахунки показників варіації за показником "офіційних трансфертів на 1 особу" виконано за 2014-2015 р. Згідно відкритим до доступу статистичним даним. За 2011-2013 рр. розрахунки виконати не вдалося через брак інформації.

Продовження додатку К.

Показники варіації	Столичний економічний регіон	
	2014	2015
мінімальне значення	2822,1	3281,1
максимальне значення	3773,5	4907,1
розмах варіації	951,4	1626,0
середнє лінійне відхилення	310,1	486,6
дисперсія	123743,2	360667,7
середнє квадратичне відхилення	406,2	693,5
середнє значення	3285,2	4254,2
коефіцієнт варіації, %	12,4	16,3

Показники варіації	Центральноукраїнський економічний регіон	
	2014	2015
мінімальне значення	3317,7	4557,9
максимальне значення	3392,8	4712,2
розмах варіації	75,1	154,3
середнє лінійне відхилення	37,6	77,1
дисперсія	1410,1	5951,7
середнє квадратичне відхилення	53,1	109,1
середнє значення	3355,3	4635,1
коефіцієнт варіації, %	1,6	2,4

Показники варіації	Донецький регіон	
	2014	2015
мінімальне значення	1935,0	1470,2
максимальне значення	1943,0	2210,0
розмах варіації	8,0	739,9
середнє лінійне відхилення	4,0	369,9
дисперсія	16,1	136852,3
середнє квадратичне відхилення	5,7	523,2
середнє значення	1939,0	1840,1
коефіцієнт варіації, %	0,3	28,4

Закінчення додатку К.

Показники варіації	Північно-Східний економічний регіон	
	2014	2015
мінімальне значення	2588,0	3873,6
максимальне значення	3098,5	4580,0
розмах варіації	510,5	706,4
середнє лінійне відхилення	188,6	255,4
дисперсія	44953,9	84960,9
середнє квадратичне відхилення	259,7	357,0
середнє значення	2815,6	4256,7
коефіцієнт варіації, %	9,2	8,4

Показники варіації	Придніпровський економічний регіон	
	2014	2015
мінімальне значення	2079,4	4019,2
максимальне значення	2476,0	4020,8
розмах варіації	396,6	1,6
середнє лінійне відхилення	198,3	0,8
дисперсія	39324,7	0,6
середнє квадратичне відхилення	280,4	1,1
середнє значення	2277,7	4020,0
коефіцієнт варіації, %	12,3	0

Показники варіації	Причорноморський економічний район	
	2014	2015
мінімальне значення	331,1	3992,3
максимальне значення	3520,1	4443,9
розмах варіації	3189,1	451,6
середнє лінійне відхилення	1330,0	194,2
дисперсія	1889270,9	42550,5
середнє квадратичне відхилення	1536,7	252,6
середнє значення	2074,2	4283,5
коефіцієнт варіації, %	74,1	5,9

Додаток Л.

Результати показників варіації за середньомісячною заробітною платою
1 штатного працівника (в розрізі економічних регіонів України)

Показники варіації	Карпатський економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	1985,0	2329,0	2484,0	2578,0	3050,0
максимальне значення	2244,0	2578,0	2789,0	2961,0	3646,0
розмах варіації	259,0	249,0	305,0	383,0	596,0
середнє лінійне відхилення	100,8	109,3	107,8	128,5	159,9
дисперсія	11152,7	12186,2	13717,272	20881,3	44930,2
середнє квадратичне відхилення	121,9	127,5	135,2	166,9	244,8
середнє значення	2127,8	2449,3	2626,3	2789,5	3369,8
коефіцієнт варіації, %	5,7	5,2	5,1	6,0	7,3

Показники варіації	Північно-Західний економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	1994,0	2339,0	2580,0	2721,0	3291,0
максимальне значення	2211,0	2575,0	2844,0	3033,0	3573,0
розмах варіації	217,0	236,0	264,0	312,0	282,0
середнє лінійне відхилення	108,5	118,0	132,0	156,0	141,0
дисперсія	11772,3	13924,0	17424,0	24336,0	19881,0
середнє квадратичне відхилення	153,4	166,9	186,7	220,6	199,4
середнє значення	2102,5	2457,0	2712,0	2877,0	3432,0
коефіцієнт варіації, %	7,3	6,8	6,9	7,7	5,8

Показники варіації	Подільський економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	1871,0	2185,0	2359,0	2527,0	2994,0
максимальне значення	2075,0	2432,0	2651,0	2878,0	3396,0
розмах варіації	204,0	247,0	292,0	351,0	402,0
середнє лінійне відхилення	90,4	108,2	127,6	140,9	173,1
дисперсія	9202,9	13184,2	18320,9	23101,6	33817,6
середнє квадратичне відхилення	117,5	140,6	165,8	186,2	225,2
середнє значення	2006,7	2347,3	2550,3	2738,3	3253,7
коефіцієнт варіації, %	5,9	6,0	6,5	6,8	6,9

Продовження додатку Л.

Показники варіації	Столичний економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	1974,0	2308,0	2504,0	2690,0	3271,0
максимальне значення	2761,0	3157,0	3351,0	3489,0	4153,0
розмах варіації	787,0	849,0	847,0	799,0	882,0
середнє лінійне відхилення	328,2	363,8	363,8	338,9	386,7
дисперсія	122764,2	149496,2	149417,6	130089,6	168296,0
середнє квадратичне відхилення	429,1	473,5	473,4	441,7	502,4
середнє значення	2268,7	2611,3	2805,3	2980,7	3573,0
коефіцієнт варіації, %	18,9	18,1	16,9	14,8	14,1

Показники варіації	Центральноукраїнський економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	2114,0	2428,0	2608,0	2789,0	3282,0
максимальне значення	2155,0	2508,0	2682,0	2829,0	3360,0
розмах варіації	41,0	80,0	74,0	40,0	78,0
середнє лінійне відхилення	20,5	40,0	37,0	20,0	39,0
дисперсія	420,3	1600,0	1369,0	400,0	1521,0
середнє квадратичне відхилення	29,0	56,6	52,3	28,3	55,2
середнє значення	2134,5	2468,0	2645,0	2809,0	3321,0
коефіцієнт варіації, %	1,4	2,3	2,0	1,0	1,7

Показники варіації	Донецький регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	2742,0	3090,0	3337,0	3377,0	3427,0
максимальне значення	3063,0	3496,0	3755,0	3858,0	4980,0
розмах варіації	321,0	406,0	418,0	481,0	1553,0
середнє лінійне відхилення	160,5	203,0	209,0	240,5	776,5
дисперсія	25760,3	41209,0	43681,0	57840,3	602952,3
середнє квадратичне відхилення	227,0	287,1	295,6	340,1	1098,1
середнє значення	2902,5	3293,0	3546,0	3617,5	4203,5
коефіцієнт варіації, %	7,8	8,7	8,3	9,4	26,1

Закінчення додатку Л.

Показники варіації	Північно-Східний економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	2177,0	2503,0	2702,0	2877,0	3449,0
максимальне значення	2481,0	2850,0	2988,0	3179,0	3783,0
розмах варіації	304,0	347,0	286,0	302,0	334,0
середнє лінійне відхилення	118,7	132,7	124,2	126,2	129,3
дисперсія	16754,7	21368,7	17388,2	18139,6	20050,7
середнє квадратичне відхилення	158,5	179,0	161,5	165,0	173,4
середнє значення	2355,0	2702,0	2888,3	3066,3	3643,0
коефіцієнт варіації, %	6,7	6,6	5,6	5,4	4,8

Показники варіації	Придніпровський економічний регіон				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	2607,0	2927,0	3142,0	3432,0	4200,0
максимальне значення	2790,0	3138,0	3336,0	3641,0	4366,0
розмах варіації	183,0	211,0	194,0	209,0	166,0
середнє лінійне відхилення	91,5	105,5	97,0	104,5	83,0
дисперсія	8372,3	11130,3	9409,0	10920,3	6889,0
середнє квадратичне відхилення	129,4	149,2	137,2	147,8	117,4
середнє значення	2698,5	3032,5	3239,0	3536,5	4283,0
коефіцієнт варіації, %	4,8	4,9	4,2	4,2	2,7

Показники варіації	Причорноморський економічний район				
	2011	2012	2013	2014	2015
мінімальне значення	1970,0	2269,0	2464,0	2617,0	3123,0
максимальне значення	2476,0	2891,0	3114,0	3344,0	3984,0
розмах варіації	506,0	622,0	650,0	727,0	861,0
середнє лінійне відхилення	146,2	164,6	189,4	275,3	363,3
дисперсія	33643,8	46772,6	55609,0	92988,7	149774,0
середнє квадратичне відхилення	205,1	241,8	263,6	373,5	474,0
середнє значення	2315,2	2667,2	2893,8	3030,0	3668,0
коефіцієнт варіації, %	8,9	9,1	9,1	12,3	12,9

Додаток М.

Доходи Зведеного бюджету України, млн грн

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Податкові надходження	161264,2	227164,8	208073,2	234447,7	334691,9	360567,2	353968,1	367511,9	507635,9
Неподаткові надходження	48553,2	60543,4	58435,8	73837,0	60003,7	80923,3	84981,0	80612,8	140154,4
Доходи від операцій з капіталом	6373,4	6702,4	3653,1	3143,2	2347,5	2985,8	1637,0	2015,8	1799,5
Цільові фонди	3641,2	3341,0	2159,5	2772,7	1029,1	826,1	673,3	543,9	558,9
Від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій	0	135,2	645,3	305,6	481,4	222,9	1529,3	5383,0	1882,2
Всього надходжень	219832,0	297886,8	272966,9	314506,2	398553,6	445525,3	442788,7	456067,4	652030,9
ВВП	720731,0	948056,0	913345,0	1082569,0	1316600,0	1408889,0	1454931,0	1566728,0	1979458,0
у % до ВВП	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Податкові надходження	22,4	24,0	22,8	21,7	25,4	25,6	24,3	23,5	25,6
Неподаткові надходження	6,7	6,4	6,4	6,8	4,6	5,7	5,8	5,1	7,1
Доходи від операцій з капіталом	0,9	0,7	0,4	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
Цільові фонди	0,5	0,4	0,2	0,3	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0
Офіційні трансферти	0	0	0,1	0,0	0	0	0,1	0,3	0,1
Від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій	30,5	31,4	29,9	29,1	30,3	31,6	30,4	29,1	32,9
Всього надходжень	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Додаток Н.

Доходи місцевих бюджетів України, млн грн

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Податкові надходження	44593,4	59281,4	59157,6	67575,6	73086,9	85852,0	91191,1	87333,7	98218,4
Неподаткові надходження	6441,4	7689,4	7759,8	8769,2	10915,9	12635,7	12127,8	12257,5	20148,0
Доходи від операцій з капіталом	4603,5	4577,1	2593,1	2556,3	1829,8	1754,3	1381,6	1127,7	1628,1
Цільові фонди	2710,7	2324,2	1526,0	1614,7	822,7	571,6	470,6	382,2	403,9
Офіційні трансферти	48701,5	63583,1	63523,7	78881,3	94875,0	124459,6	115848,3	130600,9	173980,0
Від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій	0	0	0	0	0	0	0	0	81,9
Всього надходжень	107050,5	137455,2	134560,2	159397,1	181530,3	225273,2	221019,4	231702,0	294460,3
У % до таких доходів Зведеного бюджету	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Податкові надходження	27,7	26,1	28,4	28,8	21,8	23,8	25,8	23,8	19,3
Неподаткові надходження	13,3	12,7	13,3	11,9	18,2	15,6	14,3	15,2	14,4
Доходи від операцій з капіталом	72,2	68,3	71,0	81,3	77,9	58,8	84,4	55,9	90,5
Цільові фонди	74,4	69,6	70,7	58,2	79,9	69,2	69,9	70,3	72,3
Офіційні трансферти (від загалу доходів Зведеного бюджету)	22,2	21,3	23,3	25,1	23,8	27,9	26,2	28,6	26,7
Від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій	0	0	0	0,0	0	0	0	0	4,4
Всього надходжень	48,7	46,1	49,3	50,7	45,5	50,6	49,9	50,8	45,2
Всього надходжень (без урахування трансфертів)	26,5	24,8	26,0	25,6	21,7	22,6	23,8	22,2	18,5

Видатки місцевих бюджетів за функціональною класифікацією, млн грн

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Загальнодержавні функції	7364,2	9059,7	8305,6	10208,2	9878,2	10579,5	11601,1	11020,0	14525,7
Оборона	0,0	0,0	0,0	0,0	1,1	1,2	1,3	2,1	10,6
Громадський порядок, безпека та судова влада	130,0	2209,8	186,9	254,9	222,5	211,4	218,3	245,5	319,6
Економічна діяльність	10774,7	12629,3	6458,7	7802,4	12352,5	12981,4	9458,6	9226,8	19121,0
Охорона навколишнього природного середовища	432,2	534,5	714,5	579,7	882,3	1162,5	999,2	884,7	1476,7
ЖКХ	5176,5	8524,5	7227,4	4586,9	8355,1	19679,9	7607,8	17697,0	15678,9
Охорона здоров'я	20396,5	26194,4	29030,0	35986,3	38737,8	47095,4	48689,4	46569,3	59550,7
Духовний та фізичний розвиток	3700,0	4998,5	5113,5	6359,8	6924,4	8151,2	8549,3	8985,3	8609,2
Освіта	29183,9	39405,1	42847,9	51018,5	59020,8	71317,7	74595,6	71431,7	84007,8
Соціальний захист та соціальне забезпечення	19297,0	23271,4	27257,8	35223,6	41894,5	50052,5	56515,3	57446,4	72638,9
Міжбюджетні трансферти	4352,6	7701,1	7769,0	6624,8	2718,6	1342,5	1609,3	2118,0	3144,0
Всього видатків	100807,6	134528,3	134911,3	158645,1	180987,8	222575,2	219845,2	225626,8	279083,1
у % до загальних видатків місцевих бюджетів	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Загальнодержавні функції	7,3	6,7	6,2	6,4	5,5	4,8	5,3	4,9	5,2
Оборона	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,001	0,001	0,004
Громадський порядок, безпека та судова влада	0,1	1,6	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Економічна діяльність	10,7	9,4	4,8	4,9	6,8	5,8	4,3	4,1	6,9
Охорона навколишнього природного середовища	0,4	0,4	0,5	0,4	0,5	0,5	0,5	0,4	0,5
ЖКХ	5,1	6,3	5,4	2,9	4,6	8,8	3,5	7,8	5,6
Охорона здоров'я	20,2	19,5	21,5	22,7	21,4	21,2	22,1	20,6	21,3
Духовний та фізичний розвиток	3,7	3,7	3,8	4,0	3,8	3,7	3,9	4,0	3,1
Освіта	29,0	29,3	31,8	32,2	32,6	32,0	33,9	31,7	30,1
Соціальний захист та соціальне забезпечення	19,1	17,3	20,2	22,2	23,1	22,5	25,7	25,5	26,0
Міжбюджетні трансферти	4,3	5,7	5,8	4,2	1,5	0,6	0,7	0,9	1,1

Довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження

УКРАЇНА
ДОНЕЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ФІНАНСІВ

бул. Машинобудівників, 23, м. Краматорськ, Донецька область, 84313, E-mail: dongfu@i.ua

07.12.2016 № 01-17/3/-4309

на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи Луценко В.І. на тему
**«ПОДАТКОВО-БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ
ЗА УМОВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ»**,
виконаної в Донбаській державній машинобудівній академії Міністерства освіти і
науки України за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Департамент фінансів Донецької обласної державної адміністрації, розглянувши матеріали дисертаційної роботи Луценко В.І. «Податково-бюджетна політика місцевого розвитку за умов децентралізації фінансової системи України», відзначає наступне:

реформа фінансової системи, спрямована на підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів і спроможності об'єднаних територіальних громад забезпечити виконання проєктів розвитку потребує нових методичних підходів в формуванні доходів на місцевому рівні, стимулювання розвитку податкової бази тощо; за огляду на це, слід констатувати, що тема дисертації Луценко В.І. є актуальною, а коло завдань дослідження охоплює значущі для практики питання;

методичний підхід до оцінки стану місцевого розвитку впроваджено в діяльність Департаменту фінансів для здійснення прогнозування потреби у фінансових ресурсах об'єднаних територіальних громад області;

рекомендації щодо модернізації податково-бюджетного моніторингу будуть використані для розробки пропозиції з організаційно-методичного забезпечення здійснення реформ з децентралізації.

Директор Департаменту фінансів
Донецької облдержадміністрації

М.О. Скарга

УКРАЇНА

**КРАМАТОРСЬКА МІСЬКА РАДА
ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ**

 84313, пл. Мира, 2, м. Краматорськ, Донецька обл.,
 тел. (06264) 7-74-66, тел./факс (06264) 7-74-66, E-mail: fin@krm.gov.ua

від 22.11.2016 № 02/16-1443

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації Луценко Вікторії Іванівни
 на тему «Податково-бюджетна політика місцевого розвитку за умов
 децентралізації фінансової системи України»

Матеріали дисертації Луценко В.І. на тему «Податково-бюджетна політика місцевого розвитку за умов децентралізації фінансової системи України», яку було виконано в Донбаській державній машинобудівній академії МОН України за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси та кредит, розглянуто фахівцями Фінансового управління Краматорської міської ради. За результатами розгляду зроблено висновок про доцільність впровадження в роботу управління запропонованого автором підходу до визначення напрямів інтенсифікації формування власних підходжень місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації, які будуть враховані в ході розробки рекомендацій з удосконалення заходів податково-бюджетної політики для потреб територіальних громад та місцевого розвитку. Також слід відзначити, що прикладний інтерес в ситуаціях дефіциту бюджетних коштів для реалізації усіх проектів розвитку мають пропозиції щодо використання принципів краудфандінгу в проектному фінансуванні.

Начальник управління

О.М. Сашко